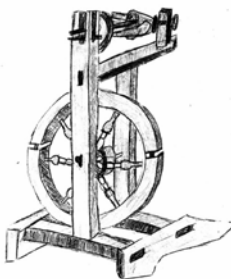

PETER DZURÁK

Petrov koktail

(Národopisný náhrdelník 2)

VYDAVATEĽSTVO KARUJ
BOŠÁCA

2008

Peter Dzurák:

Petrov koktail

(Národopisný náhrdelník 2)

Vydalo:

Vydavateľstvo KARUIJ, 913 07 Bošáca 255
ako svoju 6. publikáciu

Zostavil a upravil: Ján Jurák

Technická redaktorka: Ing. Jarmila Olašová

Obálka: Ing. Jarmila Olašová

Tlač:

Vydanie: prvé
2008

ISBN 978 – 80 – 969612 – 5 - 2

EAN 9788096961252

Predhovor

Ako sme už v Predhovore Národopisného náhrdelníka I. uviedli, Peter Dzurák, bošácky rodák, keď už býval v Novom Meste nad Váhom, často sa vychytil do svojho rodiska pohovoriť si s priateľmi a známymi. Ako nasledovník Holubyho a Riznera začal si významnejšie rozhovory zapisovať: ako ľudia chodili za prácou, ako sa chodilo na vohľady, aké zvyky sa pestovali, aké choroby ľudí trápili a ako ich liečili. Mnohokrát prebrázdil celú Bošácku dolinu, poznal všetky jej zákutia, chotárne časti, studničky, potôčky, poľné cesty, čo, kedy a ako sa sadilo a sialo, aké ovocné stromy sa pestovali, ako sa jednotlivé druhy ovocia využívali. Všímal si tiež všetky remeslá, náradia, spôsoby výroby. Zaujímali ho všetky zvyky, povery, povesti, choroby, ľudové liečiteľstvo, proste všetko, na čo si len človek spomenie. Po vyše dvadsiatich rokoch usilovnej práce zanechal po sebe záznamy v trinástich hrubých knihách, husto, pekne a drobno písaných, veľkosti kancelárskeho papiera (A4). Plánoval urobiť z tohto bohatého materiálu výťah v piatich zväzkoch a vydať tlačou. Žiaľ, choroba mu to nedovolila, takže nepripravil ani jednu knižku. Ja som mu mal pri tom pomáhať. Keďže som bol do jeho zberateľskej činnosti podrobne zasvätený, niečo z jeho zámerov som zrealizoval ja. Zostavil som publikáciu pod názvom Národopisný náhrdelník I. (Tento nadpis mal pripravený on.) Keďže sa za niekoľko rokov nepodarilo nájsť sponzorov na vydanie, zasponzoroval celý náklad jeho zať, Ing. Ján Kišš s manželkou. A tak v roku 2006 knižka uzrela svetlo sveta. Peniaze, ktoré sa utržili za predaj uvedenej publikácie, boli použité ako základ k vydaniu tohto druhého zväzku.

Ján Jurák

Ako sa sialo a sadilo

„Nemohlo sa sadiť alebo siať všetko na jednu roľu. Boli role vŕškové, role mokré, role ťažké, ale aj také, že na nich mohol sadiť aj rozmarín. Aká bola zem, podľa toho sa do nej dávalo. Na vŕškové role okrem bôľhoja patrilo ovos. Podľa toho, aký bol rok, darilo sa tam aj raži. A potom *lúščeninám* (strukovinám): hrachu, fazuli, cíceru, slovenke a pod. Zaujímavý je cícer. Čím planšia zem, tým viac *lúskov* (strukov). Keď ho dáme do dobrej zeme, máme len plno byle jak na lúke hrachora, ale len sem-tam *žebože* strúčik. Na *zelnice* (kapustníská), čo boli konča humien, zasa sa sial mak, boli aj pekné konope a sadila sa všetka priesada. Aj burgyňa a repa - cukrovka - vyžadovali dobrú zem. Tie zniesli maštalného hnoja, čo ho mohlo byť viac ako zeme.

Po okopaninách sa najlepšie darí obilovinám. Po jačmeni sa nemalo siať *žito* (pšenica). Ale zasa po raži býva dobrý jačmeň. Po oziminách sa dávali zemiaky. Po zemiakoch či po repe *žito* alebo raž. Ďatelina - tá sa siala s jačmeňom. Ako jarina. S ražou nie, to by bola d'atelina prehnila.“

(Z rozprávania Jána Kusendu Bošáca.)

* * *

Medzi najdôležitejšie a z hľadiska pracnosti najnáročnejšie roboty, najmä pre ženy, možno považovať práce, spojené s pestovaním a spracovaním konopí. Táto činnosť s určitými časovými prestávkami, vynútenými dôležitejšími a neodkladnými prácami, robila sa v rozpätí celého kalendárneho roka. V príspevkoch vynasnažíme sa zaznamenať okrem opisu technologického postupu i miestne nárečové názvy, spojené s uvádzanou činnosťou:

„*Semenec* sa *rossjéval* ručne v mesiaci apríli, prípadne v zohľadnení ľudovej pranostiky *na Víta* (20. marca), do kyprej, k tomuto účelu upravenej pôdy (plošná výmera osevu

od 0,01-0,04 ha podľa požiadaviek na predpokladanú spotrebu výsledného produktu - konopného plátna). Len dlhoročnou praxou sa dosiahla optimálna hustota osevu. Ak sa semenec rozhodil *nahusto*, konope sa *vichvístali*, to znamená narástli do nadmernej výšky, čo sa odzrkadlilo v poklese kvality vlákna. Ak sa rozhodil *narietko*, dosahoval sa bujný vývin lodyhy na úkor požadovanej jemnosti vlákna. V období vegetácie robilo sa podľa potreby *plecjé*, odstraňovanie buriny (*vóst*, *pupenec*, *praslička ai.*) ručným nástrojom - *šticháčom*. V období žatevných prác (8.-20. júla) ručne sa vytŕhali stonky *poskonních* (samčích) konopí, hrste sa ukladali na zem - do neprerušovaného radu - prekrývaním (*do rakášov*) a po čiastočnom vyschnutí zväzovali sa *provjéselkami*, vytvorenými z niekoľkých stoniek *sverepích* konopí (obojpohlavných) do *vázaničiek*. Aby dôkladnejšie preschli, stavali sa viazaničky do zvislej polohy do *kopárov*. Po niekoľkodennom schnutí viazaničky - v počte 8-10 kusov - zväzovali do väčších celkov - *snopóv*, ktoré sa v príhodných miestach potoka Bošáčka v *hubočinách* alebo v *močillách*, pre tento účel vytvorených, ponorili do vody a po dostatočnom zabezpečení proti zmene polohy (zaťaženie kameňmi, sochormi ap.) nechali sa *močiť* po dobu 9 - 14 dní (doba ovplyvnená teplotou vody). Tento proces mal za následok čiastočný rozklad dužinatej časti a tým ľahšieho oddelenia vláknaitej povrchovej vrstvy. Po *vymočení* viazaničky sa jednotlivito *prepjérali* (praním v čistej vode sa zbavovali hrubej nečistoty) a rozostavovali sa na *sunečnej strane*, aby *o'ékli a opschli*. Dokonalému vysušeniu sa vystavovali až vo dvoroch domácností (rozvešaním po plotoch, strechách ap.). Po dosiahnutí *schla* na požadovaný stupeň, teda že dužinatá, hnilobou čiastočne narušená časť sa stlačením ľahko drvila, prišlo sa k *lámaňú* (ručné porušenie celistvosti dužiny na ostrej hrane dosky, prípadne iného vhodného predmetu) a k *trepáňú* na trlici, zhotovenej k tomuto účelu (viď prílohu č.1, obr. č.1). Nástroj, zhotovený z tvrdého dreva (buk, hrab),

pozostával s *kozi*, postavenej na 4 nohách a *svorňom* uchytených dvoch *trďél* (jedno a dvojbritové), ktorých nožová časť zapadala do *črjésél* (pozdĺžnych otvorov - *škári*). Po odstránení *pazďerá* sa vlákna prečesávali na hachle (viď prílohu č.1, obr. č.2) za účelom usporiadania vlákien a vylúčenia menej hodnotnej matérie - *kukóv*. Vyčesaný poloprodukt (*povesná*) - vplietal sa do ozdobného *venca* (viď prílohu č.1, obr. č.3 a 4) a odkladal sa na suché miesto za účelom ďalšieho spracovania. Takým istým spôsobom sa postupovalo pri zbere a čiastočnom spracovaní (do *povesjén*) *materských* konopí. V časovom odstupe - približne jedného mesiaca - ktoré sa okrem toho pred *močením* obíjali (*vymlacovali*), aby sa dal oddeliť semenec. V neskorých jesenných mesiacoch a v priebehu zimného obdobia priadla sa pripravená priadza (*povesná*) na kolovratoch.“ (Viď prílohu č.2, obr. č.6.)

Táto práca bola nielen časovo náročná, ale vyžadovala rutinnú znalosť pracovného postupu. S obtiažnosťou tejto práce nás oboznamuje Mária Helíková, rod. Petrechová obyvateľka Bošáce:

Robenie plátna

„Boženko mój! Dokal som sa jakš-takš naučila práscit, čo som sa já, stvóra, naplakala. Rás som moc vrcela kolečkom, to sas mi uzlíčkuvalo, rás som vác odzeliła kúďele, ráz zas málo, no to si ňevjěš predstavit, čo som si pritom vitrpela. A mamenka kolko sa mi nanadávali do sprostaňi, do gimlošov, ale ňikdi si ňesalli ke mňe: „ Mariša, dzívaj sa, takto la, sa to robí, dze, len tú hubovú poljěvkú ma krmili.“

Čo si ňevšímám, keď oni pradú, kaďe mi misel utěká, čo ze mňa buďe, a to na d'enném porátku, jak som chicila kolovrat do ruki. Jój! A rás, už som t'i bola taká dopálená - až no, tak som sa zachopila za t'etku Kozáčkéch, Dolňikovskích.

Stará tedi ešte žili a praj, ťeŕičenka, ukáž'ťe mi, prosím vás, jak sa to prad'ě. Já som srostá, ňije a ňije sa to naučit. Tá doňesli s komori kolovrat, praslicu (vid' prílohu č.1, obr. č.5) navázali kúďel a dzjěča, pekňe sa posadz vella mňa a dobre sa dzívaj, jako to já robím. A prálli. Po chvíli zme si pekňe vymenili mjěstá. A oňi furt pri mňe a Mariška, odebjéraj vác, móžeš vác sliňit, to sa ulachčí oddzeleňjé vlákna, aj je hlačšá ňitka, ňeňi potom naježená, ščil si prehodz do druhého očka (vid' prílohu č.2, obr. č.7), aby sac ňitka pekňe ukladala a toto takto a toto hentak, aj pekňe krásňe, aňi som sama ňevedzela, išlo mi to, jak kebi som bohvjé kolko prálla. Já som od ních išla vískokom. Hneť salla ge kolovratu a prálla o dušu, hádam aby som to ňezabola. Aj nádávki prestali, a keď mamenka kukali, kolko mám naprad'ené, uš sem-tam aj pochválili. Praj, vidziš, len scet a hňeť to ináč vipadá. A já si tak pre seba, nó, pri vás bi som sa to bola naučila! Toto prad'ěňjé, to sa robilo tak ale po Šech svatích, keť už ňebolo pre ženy tolko roboti na poli aj v dome. Doňesél sa z víški kolovrat, hentá praslica, čo som hu spomenúla, handrú sa poucjérala ot prachu a mohlo sa práscit. Z venca sa odebrali tri-štiri, uš polla toho, jaké boli povesná, tak na lahúčko sa rosčechrali a pekňe sa zvinúli do kúďele. A tá sa privázala mašličkú na praslen. To ból ten vrchňí dzjěl praslice, z lachkého dreva. Spodek ból vitraksluvaní (vysústružený) s čerešňe alebo ze slivkového dreva. Tak z hentéj kúďele odebjéralo sa na cjévku (vid' prílohu č.2, obr. č.6, pozícia 5). Keď bola cjévka plná, s toho sa odvíjalo na motovillo (vid' prílohu č.3, obr. č.9). A po každích 60 ňitkách sa to prevázalo. Ale už ňevjém kolko rází po 60, lebo kerési motovillá boli trištvrt'ové a kerési rífové. Toto ale mosel popretku povedat tomu, chto snuval. (Snovala znalá osoba, ktorá navíjala priadzu po predchádzajúcej príprave - na krosná.) Snuvák to potom prepočítuval, keď mal robít návoj. Keď namotal a strhél to z motovilla, to už bolo prad'eno. Ináč, to ból takí cokáš, večér sa ňeprálla a tím duplom, dze bola dzjěvka. To vjěš, vohladači a tak. Aňi v

ňedzelu a ve svátek, no a dze ňeopráli do Vánóc, tak ot Ščedrého dňa až do Nového roku téš kolovrat otopčival. A tak sa mi šetko vidzí, že aj na Luciju. To sa tak viprávalo, že praj, keď sa v tom čase, čo spomínám, práľlo, tak v nastávajúcém roku sa moc prišívati záplati, jako že sa vám dralo. U nás sa na poveri moc ňedržálo, tak ňevjém, či sa to zakladalo na pravd'e. Ale hento zme od ňepamaci dodržali. Gvóli ľud'om. Keď sa už dopráľlo a keď uš bolo šetko pozvíané, tak sa tito praďená poukladali do palchovňe (sudu podobná drevená nádoba na troch nohách) a sa zvárilo. Jak hrubé šúchi. Nasipal sa popel, a to sa zabáralo vrúcú vodú. Popel, ten mosel bit len z bukového alebo hrabového dreva. To sa po celí rok otkladal, keď sa z hentakím drevom kúrilo. Kebi ból dal že jako pomjěšani popel z orecha, z duba, ale aj z jalše, to bi si ból nadrobil! Aňi z jelle, ani z bórového dreva. Dze! To bi bolo ňite rozežralo, jak keď zmokňe papjéroví špagát. Šetka robota naňivoč. Po zváraňi ňechali sa praďená oťécit a potom sa naťahuvali. Tag dva chicili praďeno proci sebe a mikali. Kúsek pootočili a zas mikli. Ej, ňeboj sa, keď bolo jako vám praďjén, ruki zme mali tak unamíkané, čo aj dva tiňňe si jích človek ňecít'il. Takto, la, sa oddzelili ňitki ot seba. No a potom sa išlo prat na potok. Pjěstom na perišči. Ale moc ňesmel túcít, lebo bi ból narušil ňitki. Tak zlachka. Potom sa prepláklo a zas praďená jenno po druhém naťahuvali. A keď už boli ňitki dobre oddzelené, dali sa praďená sušit. Alebo vimrznút na poval alebo dze ból na to súcí plac. Keď už boli suché, po jenném naťáhli sa na zvijački (viď prílohu č. 3, obr. č.11, príp. 10 a 12) a s toho sa odvíjali kupká (klbká). Na jenno kubo vešlo celé praďeno. Aj to mosel vedzet. Najprv sa spravila duša. Orech, kamjének, zešulaní papjér a na to pekňe namotávat ňitku, jeden pramjének za druhím a pekňe pootáčat, abi sa urobila pekňá hrútka. Jak dala dzeši vám, to sa lúbilo zvlécit, to sa potom zle robilo aj snuvákovi. Naši, keď robili kupká, jako dušu dávali orechi. A keď jako malá, že išli snuvat, já s nimi. A keď višlo kupko a v téj škatuli zahrkotal orech, Bože, jaké mi to bolo zácné.

Orjéšek! A na povali zme jích mali plné mechi, hádam aj spret tréč rokóv.

Ze šetkích povesején sa ale kubá ňerobili. Tak z väčšej polovice. Z ostatného sa súkali cjévki do čunkóv. Cjévki sa robili z mladého gbezu. Duša sa viciskla drótom a kvóra sa oškrábala nožíkom. Kolko rází, keď chíbali, tak aj mi, ženi, zme si jích nafriško robili sami. A takéto cjévki sa nastokli na kolovrat a tak sa na ňe súkala ňitka. Tolko, abi sa zmescila do čunka (náčrty vid' prílohu č.4, obr. č.19, 20 a 21). A keď sa to šetko takto porobilo, tak sa zebali kubá do plachtí a išlo sa snuvákovi. Já, ale to mosel mat človek popretku opovedané, lebo sa mohlo lachko stat, že prišél k ňemu a on ból ve Štvrtku alebo v Haluzicách. Po celém okolí chodzjéval. Ale ešče toto. Henti zvijački dvojaké boli. Jenni s timi križenými ramenými a stojácé zvijački (vid' prílohu č.3, obr. č.10, 11 a 12). Tito mali len v ňjékerích domoch, dze sáli vác konopí. No ale prettím, jak sa išlo k snuvákovi, tak to mosela mat žena dobre premislené, kolko sce mat jakého plátna. Kolko treba kúpit bavlni, pamoku. Už polla toho, kolko mal konopních ňící, moselo sa rozrátat, kolko sa újde na čisto konopné prállo, kolko na plátno, dze ból návoj z bavlni, hádzalo sa konopními ňitkámí, kolko bjélého plátna, kolko činuvaťe sa bud'e robit, no a kolko mechovini. Kolko rází, keď to ňevichádzalo, aj dva roki po sebe čo sa len prállo, navíjalo a kupká sa otkladali, aš potom narás sa robilo plátno. To už jako ukazovalo. A ňjékerí rok aňi ňeból na konope. Tak a ešče to som zabola. Aj henti motovillá boli dvojjé. Aj ručné, to mosela držát v ruce, a tak navíjat a počítat ňitki. Po šedesát, prevázat a zas. Takto po šest' rází. Keď boli dzecká malé, ach, šak som sa kolko rází najedovala. Jak som mala napočítané 40, 50, akurát jak nápočne kerési prišlo čosi pítat, alebo čosi vivélli a já som mosela počítat od začátku. Tedi bi som bola keréhosi dorazila. Dze ból v dome šikovní chlap, že vedzel od dreva, ten žeňe spravil motovillo na klučku. (Vid' prílohu č.3, obr. č.10.) Tam si žena sedzela a len točila klukú a to jěj pekňe navíjalo, aj

počítalo. Šedesát a také perko luplo, že je dost'. Prevázala, prehodzila perko a oznovu. Ale jako hovorím, to mali len ňjékerí, čo mávali každí rok moc konopí. Dze bolo v chalupe vác chlapóv, tam sa aj vác plátna potrebuvalo."

(Z rozprávania Márie Helíkovej, rod. Petrechovej.)

O práci, spojenej so snovaním, ako predprípravy ku tkaniu, nás oboznamuje výpoveď *snuváka* Pavla Adámaťa z Bošáce, prípadne rozprávanie jeho manželky Kataríny, rod. Kusendovej:

„Prvé, keď prišla ňjékerá žena opovedat, já som sa jéj opítal, kolko sce jakého plátna. A kolko má namotaních kubék, aj kolko má v prađenách. Aj kolko má bavlni. Aj to som sa ňezaból opítat, na jakém motoville motala. Či na rífovém alebo trištvrt'ovém, abi som to móhél prerátat. Tam sa friško človek sekél. Keť pri virátaňi chíbalo, alebo sa prikúpilo, alebo sa potom robilo také plátno, abi vistaččilo. Toto sa šetko spravilo popretku. Keť sa začalo snuvat, už bolo ňeskoro. A ščil, keď prišla a doňesla kubá, tak som začal snuvat. Najprv bavlnu, čo mal bit jako návoj. Do buksi (vid' prílohu č.5, obr. č.14) som dal po jenném kupku a konce som prevlékél ces pjést (príloha č.5, obr. č.15) pekňe polla toho, jako boli uložené kubá, tak poporátku sa navljékali niťe cez dzjérki. Dvanásť kubék, dvanásť dzjérék na pjést'e. A ščil konce sa zväzali, a prevázali na spoňní klinek na snuvallách (príloha č.5, obr. č.13). To som mal šetko popoznačuvané, aj latki, aj klinki. Numerá, abi som ňemosel prepočítávat, na kolkém klinku mám prestat, abi som mal kolko som scel rífov. Jeden ríf - to sa počítalo 75 cm. Tatenko to ešče merávali na cólí. Jak si to pamatám, 30 cólóv, cól sem - cól tam, jak ti Brezovaňé, keď na novėj chalupe osádzali krov a spravili ho krátkí, aj ti, na jenném boku kričáli *jeden cól za mnú* a keď pošmikli, zas ti z druhého boku *jeden cól za mnú!* A tak sa namíkali a ňije a ňije prícit na to, že majú krov krátkí. Ale id'eme snuvat. Keď jeden ráz otočil dokola snuvallá, to boli 4 rífi. To jako dúška

ňicí. Ale keď scel mat celí návoj, jako osnovu, to mosel prějcit 60 rází. Abi bolo f osnove 720 ňicí. Prečo? Ňevjém. Tak boli robené aj krosná, aj brdo (vid' prílohu č.6, obr. č.17, pozícia 20), to malo 360 trscí, ces tú škárečku prechádzali dve nitki, to máš dohromadi 720, takisto aj niťelnice (príloha č.6, obr. č.17, pozícia 13), téš 360 očék, ozaj ňevjém, dze zebrai také číslo. A keď scel nasnuvat tolko rífóv, jak mu vichádzalo, tag mosel ícit ot klinka po klinek, aš po číslo, kolko scel. Jennú rukú si držál pjést, druhú mal volnú a lokťom alebo kolenom, uš čo bolo snaňnejšjé, si posacoval snuvallá. Tak na odrášku. Jak sa hodzini krúčili. A tak kolom dokola. Prišiel po to numero, otočil sa na tom klinku a zas pekňe naspátek. Zas ti snuvallá točil naspátek. Takto, la. Keť si nasnuval bavlnu, tak sa to dalo dole, ale hneť sa urobil takí cop, abi sa to ňepochupilo a olložilo sa to do plachetki. A hneť sa snuvalo s konopních ňicí. Téš tak isto, tam ňeból rozdzjél. Hentěj bavlně hovorilo sa aj pamok, číslo 10. To dostal kúpit v každem opchodě s partejkú, ale kerísi, keď sa robilo vác plátna, si to objennávali v Ružomberku, prámo s fabriki. Vichádzalo jích to lacňejšjé. Zlatá ruža, to bola jako značka. A ščil. Jak bolo šetko nasnuvané, zejmuté, žena zebrai nošku a já zubjérec (príloha č.5, obr. č.16) a išlo sa do chalupi, dze sa malo plátno robit. Ale šak kolko rází aj já som pomóhél odnášat. Bár to boli ňitki, jak to bolo d'alako ňěscit, precšaj to oťaželo. A už jak boli postavené krosná (príloha č.6, obr. č.17), pri zaňnjém návoji (príloha č.6, obr. č.17, pozícia 7) sa na zem prestrela čistá plachta, abi sa od zeme ňezašpiňila bavlna a zebrai sa koňéc copa a pekňe po porátku, po dvanásci ňitkách, jak ból pramjének, sa preťahuvalo cez zubjérec. Keť sa preťáhlo šetkých 60 okénék, zubjérec sa založil do takích čepóv, čo boli vyrezané pri vrchu na zaňnjěj stojce (iní názov zaňní stúpík) a konce ňití sa navázali na bičik (vid' prílohu č.6, obr. č.17, pozícia 11, alebo príloha č.7, obr. č.28 - zaňní návoj - heslo bičik), kerí ból zachicení na zaňnjém návoji. Toto šetko som si robil sám. Ale ščil už boli potrební dva. Jeden, domajší,

pomáli otáčal návojom, tiež jak sa hodzini točá a já som pridfžal a pomáli popúščal s toho copa, abi sa natuho navíjalo. Keď už bolo, čo já vjem, tak ale méter ot konca, čo ešče prečahuvalo cez zubjérec, k tomuto tiež bolo treba dvúch, jeden podával rad radom pramjénki ze zubjérca a druhí prepljétal ces cjéпки (vid' prílohu č.6, obr. č.17, pozícia 12, prípadne prílohu č.6, obr. č.22). Tak strjédavo. Jeden pramjének védél vrchom, druhí spotkom a tak ces šetki tri palički. No, tímto sa robota pre snuváka skončila. Ostatnjé uš si robili babi. Popreťahuvali ňi'e cez očká na ňi'elničách (vid' prílohu č.6, obr. č. 17, pozícia 13 alebo prílohu 4, obr. č.23). Zas mosel dávat sakramenckí pozor, abi si ňezmílil ob jenna, teda do jennéj ňi'elnice každá druhá ňitka a potom aj cez brdo (príloha č.6, obr. č.17, pozícia 20, prípadne príloha č.4, obr. č. 24). Tam bolo téš 360 trscí, tak do jennéj škári išli tiež dve ňitki a tam sa tiež moselo dávat pozor, abi sa ňekrížili. Na toto navljékaňjé mali porobené také háčki, jak keď sa hekluje (háčkuje). Z drótu. No? Ňemal som pravdu, že sa to ňedá poviprávat len tak jenním slovom?

A jako nás, snuvákóv, viplácali? Na to sa dá ťaško odpovedat. Tatenko, ten málokedí zebrale peňáze. Ňije že bi jím boli zvišovali. Takto. Keď snuvali jako Zabudišovú, to potom ženi, keď išli do kostela, doňesli za koš hribóv - keď rvóstli, to dá rozum - alebo nám doňesli kmín (rascu), aj mak a takto sa virovnávali. Tuto dzedzinčaňé, ten nám pooral, ten zas dovézél, uš kerí mali koňe, ten zas vipomóhél, keď sa mlácilo a tak sa šelilenjako virovnávali. Mi, mladí, povjémc to na rovinu, mi zme už račjéj vidzeli peňáze. Já k posletku som brával dve koruni od rífa. Ale tiež len od ňjékoho.

Ďalšie údaje sú od snovákovej manželky Kataríny Adámaťovej, rod. Kusendovej:

"Bár som uš stará baba, prisaňni si ke mňe a o robeňí plátna bud'em ťi hovorit já. Šak sám vidziš, že z hentoho to mosíš ťahat jak s chupatěj deki, uš sa aj opakuje a dokal sa

čosi-dzesi vikotkodáká, človek bi dostal aj mladé. Já som sa čosi plátna narobila, ešte som dobre aňi na ponnože (vid' prílohu č.6, obr. č.17, pozícia 15, príp. prílohu č.7, obr. č.25) ňedoščáhla, uš som mamence pomáhala. Jój, a na to jak som robila, boli velice mamenka háklivá. Ňech Bóch chráňí, abi som bola robila ostrapki (nerovné okraje). To moseli bit kraje jak otstihnuté. Aj plátno jennako ubíjané. Ňeboj sa, pár buchátóv som dostala, dokal som sa to naučila. Staršú setru Betu, tú ňesceli aňi vidzet pri krosnách. Ňevjém, čo mali na ňu spad'ené, ale jak chicila čunek (vid' prílohu 4, obr. č.19, 20, 21) do ruki, už aj hu hnali ven z izbi. No, vidzíš, a kolké sa u nás plátna porobilo, a k posletku, dokal som sa ňevidala, aj já, ale abi ma boli puscili za krosná, keď robili činovaťe, za ten boží svet. To len oňi sama. A preto ščilěj bár aj vjém, jaké mustri (vzory) sa robili, šetkic vjém pomenuvat, ale abi som jích ukázala, čo je keré, aňi kebiz mi dával jaké peňáze, to bich ňedokázala. Aj, veru, dokal to mám v pamaci, si ti mustri poznamenaj: "pazúrki", "pavučinki", "hrebjének", "krokvički", "stračá nvóška", "osjé hňjézdá", "ojíčká", "buchétki", "rozmarínek". Jedziné, čoc móžem s istotú ukázat, to je mustra, kerú menuvali stračá nvóška, iné aňi kebis ma zabil. Toto, čo somc menuvala, sa šetko dalo robit na krosnách, ale to moseli bit prerobené na štiri ponnože a štiri ňit'elnice. A šetki mustri, ňeviem, či sa našli v doliňe dve ženi, keré vedzeli robit, to jenna vedzela také, druhá také a to si chodzili po chalupách, dze robili činovaťe, vimjěhat. Počkaj, jác doňesém ukázat, čo som ňeňi dávno otpárala z mamenkiného rubáča, šak ten ňescihli si aňi oblécit. Tam, jak máš dobré oči, buďeš vidzet, jak je to robené. Vjém, že sa to hádzalo ces tri ňitki a každí rádek sa o jennu ňitku skoršjěj začal. Tak ti mustri si mosela dobre v hlave držát. Darmo nás mamenka ňeokríkali, keď robili mustri: *Cicho, cicho, lebo čítám!* Totok, tento červení pás, to si též ešte pamatám, že sa hádzalo s tímto červením harasom a tri ponnože išli hore a dolu len jenna. Tedi mosel len na jennu stupit. A tuto na téjto mustre, čo vichádzá

v prestretku inakšá farba, to sa volalo prjétki (plošné vykrytie činovate harasom). Uš keď zme pri tých činovaťách, aj to si znač: keď si silnejšá žena šila rubáč, a henti činovaťe ju taďeto ces prsá neopščáhli, lebo aj ti sa robili na 720 ňíték, tak otstrihla z druhého, čo já vjem ale polovičku, no a tento kúsek sa volal nášivek. Prečo spomínám jeden rás pamok a druhí rás haras. No pamok bol ťeňší a ten sa dával na osnovu, harasom sa hádzalo, toť toto na tých činovaťách. Ináč, keď sa robilo kmentové plátno (názov pre odev zhotovený z konopného plátna, napr. rubáč, jeho časť bez *činovatí*, *konopné gace*, konopná košeľa a pod.), alebo konopné, tedi sa hádzalo konopnú ňitú. Tak abis tomu rozumel. Henten mój dze prestal, jako dze jeho robota končila a ženi že ňitky preťahovali cez ňit'elňice a brdo háčkom, to má též len polovičnú pravdu. Cez brdo sa preťahovali nožom (vid' prílohu č.7, obr. č.26). To jenna prestrčila nvóš, takto špidz hore, druhá prevesila cezeň ňitku a táto preťáhla nožom ces štrbinku, čo bola medzi trst'ami. Aj druhú tak, až dokál ňeból celí návoj prevlečení. A hneť ti konce sa navazovali na také strapce, čo boli na pláteňnici (vid' prílohu č.6, obr. č.17, pozícia 24). Na druhém konci bol takí zápošivek, taďe sa preťáhél bičík, no a ten sa na obidvúch koncoch prevázal na preňní návoj (vid' prílohu č.6, obr. č.17, pozícia 22), tam bol urobení preto takí járcček. A tím bolo šetko pripravené, móhlo sa začat. Do čunka sa vložila cjévka a z božú pomocú. Po každém prehodzeň poránno pritúcit billom (vid' prílohu č.6, obr. č.17, pozícia 18), prehodzit ponnože a tak až do osprosečná. Keď už ból zjév úskí (vid' prílohu č.4, obr. č.18), že sa ťaško čunkom prechádzalo, tak sa povolil zaňní návoj, tak ale o dva - tri zúpki a o tolko sa priťáhél preňní návoj. Billom prví rás sa prírazilo slapšjéj, druhí rás silno, ale pokaždé jennako, ináč bolo plátno v jenném mjést'e retšjé, indze stučené. Keď bola osnova s pamoku, to sa dobre robilo, horšjé, keď bola s konopních ňící a aj hádzané, keď bolo konopnú ňitú. To sa mašilo (vlákna z nití sa pri vzájomnom otieraní vzájomne

splietali) a tam inšjé nežbivalo, len do takého kastrólka zarobit s čjérnej režnej múki šlichtu, takú rjétkú a tím sa tak slabúčko, handerkú nacjérala osnova. Takí kúsek, medzi ňiiteľnicámi a cjépkámi. Ale jakoc hovorím, to sa robilo, keť sa konopním hádzalo a aj osnova bola s konopních ňicí.

A ščil povjém, jaké boli plátná, aj na čo. Tak začneme bavlnú, aj nasnuvanú, aj hádzanú. S toho plátna sa robili prescjérallá na stvól, kerísi aj post'elné plachti, nošné plachti, také, čo sa obedi na pole nosili, d'aljéj košele, duhé, aj servítki na ruku. Henti prescjérallá sa po krajoch višívali hrachovinkú, s takím žutím, sirkovím. Potchlebovňík aj obrúski na stvól též len mešterkú dokola (ozdobné stehy). Potom bolo plátno, tomu též hovorili kmentové, dze osnova bola bavlna a útko konopa. S toho též také hrupšjé post'elné plachti, rubáče, nošné plachti, mechi na múku, potom ešče chlapské gace, košele, ňjékerí, kerí si to móhli dovolit, aj mechi na zbožjé, a tak. No a potom hrubé plátno. Aj osnova, aj útko, konope, téš útko móhlo bit, čo sa prállo s kukóv. To bolo plátno na mechi, také jako žihlaváki, na zbožjé, zemáki a také. Potom trakovice, nošné plachti a také, dze sa potrebuvalo hrupšjé plátno. A keť už boli prerobené krosná, potom sa robili, čo some hovorila, ti činovat'e na oplecjé. Henten harach predávali bjelí, červení, aj svetlí. Ale šetko sa mi vidzí, že aj zelení. Tím sa, ano, mám pravdu, tím višívali rozmarínek šustri na kordovánki (čižmy). Já, ešče čo mi prišlo na misel. Henten mój, keťc viprával o tom snuvaňi, to sac ňepochválil. Ináč, kebis ho ból očúval tíďen, uňho jenno slovo jako zahrešeňjé, to si ňeočul. Ale pri hentom snuvaňi, keť sa mu stalo, že jak náhlil, tak mu ňitka viskočila a že sa mu tak skrížila, alebo jak on tomu hovorjéval, že urobil koňa, í, tedi si to šetko vinahradzil. Pravda, to sa moselo kusisko toho odmotávat a snuvat odznovu. A to robota šiplavá, ňišť, len sa tak trásél od jedu. Tedi hrešil svatích, kerích ešče len majú visvacit. S takím sac ňepochválí.

S kmentového plátna robili sa aj uceráki, ale aj čisto bavlnenné. S konopného zas skidáki, jak na sjér (tvaroh) robili, kapsički pre žákóv, aj do hori čo si brávali jedzivo. A tak. Ináč, hento, čo som spomenúla, že sa ti konopné ňitki mašili, téš sa hovorilo, že sa repá. A ščil, čo si tak pamatám, čo sa tak vrcelo okolo plátna.

Okrem názvov vzorov (*mustrí*), použitých na *činovaťách*, ktoré spomínala Katarína Adámaťová, uvádzame ďalšie. Podľa údajov Anny Mičkovicevej, rod. Kulichovej z Bošáce, sú to: *zubi*, *kapsički*, *kuracjé papučki* a *vlačuhi*. Uvádzané "víšivki" po zhotovení sa "čiščili" striedkou mäkkého chleba. Tento postup sa volil i pri praní, keď sa ozdobné časti oddelili od ľudového odevu, ktorý mal byť praný alebo *zváraní*.

Pestovanie ovocia

Za dlhé stáročia sa v Zemianskom Podhradí, tak ako aj v celej Bošáckej doline, venovali ľudia pestovaniu ovocia iba okrajovo ako podradnejšiemu produktu. Prevládali sorty divo rastúce, nešľachtené, napr. neštepené čerešne - chvístácki, oskoruše, plané hrušky - plánki, psjénki, trnki, belice ap. Hlavnú pozornosť venovali viniču, o čom svedčia aj názvy jednotlivých častí chotára: *Pánski vinohrat*, *Vinohradi*, *Kolkové* ai. Vinohrady sa tu začali pestovať okolo r. 1550. K výraznej zmene pestovaného sortimentu došlo v obci v druhej polovici 19. storočia po veľkoplošnom katastrofickom napadnutí vínnej révy perenospórou. Vtedy nastala úplná likvidácia vinohradov a pestovatelia sa vzhľadom k optimálnym klimatickým podmienkam preorientovali k rozširovaniu už vtedy šľachtených ovocných stromov. Významnú úlohu tu zohral vzdelaný ovocinár a propagátor pestovania ušľachtilých odrôd Ľudovít Vladimír Rizner a jeho zať, František Regentík, ktorý v tom období pôsobil ako správca veľkostatku Ostrolúckeho a ktorý v praxi mal možnosť využiť cenné poznatky svokra Riznera. Ostrolúcky -

na návrh Regentíka a pod jeho vedením - nechal vysadiť veľkú časť pozemkov ušľachtilými druhmi ovocných stromov, a tak vznikol vari najväčší sad v Trenčianskej župe. Bošácka dolina sa tým stala jednou z najznámejších ovocinárskych oblastí na Slovensku.

O spôsobe zakladania týchto sadov nás najlepšie informujú pamätníci zo Zem. Podhradia vo svojich výpovediach. (Poznámka zostavovateľa: Nárečie v Zem. Podhradí je také ako v Bošáci, ale zásadne sa všetko vyslovovalo tvrdo, kým v Bošáci *makko* - okrem pár výnimiek, napr. koncové „t“ v neurčitku sloviess sa vyslovovalo tvrdo.)

„Čo sa táká ovotá, jako ovocních stromóv, tak najvác jích mal tento náš Ostrolúckí. Tuto niže kaštíla, aj nat Podradzím, hore Duhá, to boli stá a stá stromóv. Tu v doline sa nemóhél nihto s ním zrovnávat. Já čo scem povedat, to je, čo si pamatám. Já som sa narodzil v trinástém roku a hento sa visádzalo jako po prevrate. Tak čo som móhél kolko mat? Ale to som si zamerkuval, že jako žák, ket som chodzil do školi, ždi som nésél tatenkovi jescit, ket kopali jami, aj sadzili stromki na tom placi, čo ból niže chotára. Celí ten bok. Tedi nás tam chodzilo vác dzecí a dokal sa - čo kopali a sadzili - najelli, mi zme sa po tích jamách hrali na skovávačku a tak sa nakazovali. Jako dzecká. No a tatenko, ten už tedi rozdzeluvali ščepi, odebjérali jami, ked bola hotová, tak pořřkali vápnom, jako že je odebraná a už jak sa sadzilo, ket klállli zem, na to dávali pozor, a to si šetko zapisuval správca. Regentík. Ale šetko sa mi jakosi marí, že po nom čo ból, takí malí pupkatí, no a po nom nastúpil Volf. To je hádam pollajšjé. Tu sa jenná o ti stromki. No a potom, čo já vjém, na druhí rok alebo za dva roki visádzali aj henten Borisov. A hned na to aj nat Podradzím Zelenú cestu. Ešče toto aby zme nezaboli. Na bošáckém, teda jako Močáre, aj Borisov, celí ten plac boli visadzené jablone. Aj to ti povjém, jaké sorti. Šetko zimné.

Zlaté ranéti, kanatské, kožóvki, citrónki, aj jonatánki, ontárijó a blahovské. Ale po kraji od hrackej boli visadzené orechi. A hentam, nat Podradzím, po obidvúch stranách cesti, čo išla do Kamjénkóv, tam boli visadzené slivki. Tito bistrické. Čo já vjém, sto, to je málo. A to si velice dobre pamatám, ket už jako sa ukázalo prvé ovocjé. Tuto ti jablone. To mal pán Osvícení do jenného jabúčka spočítané a ket už prišiel ten čas, jakože dozjérali, tatenko moseli strážit cez den a Masár, ten už s flintú v noci. Tam nesmero sa stracit jenno jabúčko. A jak boli zrelé, prišiel aj ze správcom a už ottrhél, poucjéral o rajtki a koštuval. A do každého mosel zahrznút aj správca. Takto to bolo ze začátku. Ale potom, už jak stromi rodzili, tak toho 28. roku (1928), to už bolo inšjé. Prvé, čo bolo, tak si roskázal Ostrolúckí robit rebríki a prúcenné koše. Tedi v Podradzí chto vedzel chicit porjés alebo nvóš do ruki, robil ve volném čase rebríki. Ljéški si vibrál f kaštíli, ale drevo na spružle, aspon mój tatenko, si chodzili brat do húščóv. Či aj druhí, to nevjém. No a na koše prúti chodzili virezávat po potokoch. Plétli doma. To som už aj já tatenkovi pomáhal. Jak ovocjé dozjéralo, tak sa v sade urobili také strjéški, tak dve v Borisove, tri na bošackém boku, rosprestrela sa okljépká slami, deka a tam si líhali, čo merkuvali. A každí flintu. Po celí čas, dokal sa neobralo. V noci chodzili jako patróla po dvúch. A chto to vykupuval? Tak najprv, dokal nebolo moc ovotá, mjésní, čo já vjém, Vagnér, dole Tinka, jeden aj druhí, čosi aj Mihala, ale potom už, jak poránno rodzili, to sa už predávalo bajzom, chto vác dal. A nije len naši víkupci, ale aj cudzí. Objérat, aj pakuvat do košov, to robili naši Podradané. Neboj sa, som sa nazašival poklopóv na koše, to zme mali ekstra ihli, z rúčkú, jój a nanosil som sa košov aj na vozi, aj z vozóv do vagónóv. Večér som si ruki necítil. A jak sa obrali jabúčká, zas strásat slivki a ešče to nebolo dokončené, zas klácit orechi. Zbjérat, to zbjérali už ženi. A ešče. Ked boli, jako ces leto, že sa ukázali húsenice, to už mali na starosci tatenko a aj z Bošáce Zahumenský. Aj ked vischlo, dosádzat a ščjépit, zhánat ruble,

proci mravcom dávať páski, ochranu pred zajácami, to po celý rok bolo roboti. Keď sa ukázal úrodný rok, zas potperí, aby nesčesovalo sneti, no jakoc hovorím, tam nebolo kedy narovnať chrbát. Dže Osvícení kupoval stromki? Jako ščepi? Toč já nevjém povedat. Ale vjém, že otkalsi z Moravi. To objennával Regentík. Ale to vjém, že to chodzilo f takých gučách, po desat zväzané a na vrchu, jak to bolo drótom zväzané, tam bola taká poduhuvastá karta a na njěj bola napísaná hádam sorta, lebo čo. To som si zapamatal, že šetki ti jablone, posjélané s tích škválék, boli polokmenné. Tedi sa tak predávali. Jako zákrski, polokmenné a visokokmenné. To bi tak bolo šetko.“

(Výpoveď Jána Mitanu zo Zem. Podhradja.)

Sušenie ovocia

Príloha č. 8

„Ja som odmalička šibrinkoval s tatom okolo *sušjérne*. Často ma tam nechali spať celú noc. Pripravili mi také lehno. Báb som sa nemusel, však tam tatenko celú noc kúrili. Kúrili. A sme pri tom. *Sušjérne* sa zapaľovali na Demetra (26. októbra). To bol taký *sokáš*. Naložilo sa drevo do pece, taká hnilač, aby to *moc* nehorelo, len tak tlelo. Keby bol žeravý oheň, bola by sa pec popukala. A tak sa pomaly viac a viac rozohrievala, to trvalo asi týždeň. Za ten čas sa opravili lesy. Vyplieť, keď bola treba, a tak, no a v *šiši*, kde bolo treba vymazať, opraviť *žlápki*, klietky, do ktorých sa ukladali lesy, ktorisi to menovali *prjéklaňňiki*, aby to všetko bolo načas v poriadku. Keď už bolo vykúrené, teda za ten týždeň, už sa začalo sušiť naostro. Najprv svoje! Dokiaľ človek prišiel do toho, ako prikładať, kde, v ktorom mieste jak sa suší, tak, aby neutrpeli ujmu cudzí. Teda známi, susedia. Aj koľko sa má klásť na lesy. Nemohol toho naložiť *vespussveta*, to jak bola väčšia vrstva, zvrchu sa ovocie zosušilo a vnútri zostalo čerstvé. To už nebolo *polla porátku*. Preto sa museli jabĺčka aj

ktorési hrušky - predtým, ako sa nasypali - prekrajovať na polovicu alebo aj na štvrtky, aby sa riadne presušili. To boli *ščjépkí*. Slivky, *psjénki*, trnky, aj duranzie sušili sa celé. Aj také drobné hrušky ako *peňáški*, *grajcarki*, aj oskoruše. No a keď sa to nasypalo čerstvé, večer, aj na druhý večer, išlo sa to preberať. Za ten čas boli z toho *zápečki*, a to už sa toho na lesu zmestilo viac, preto sa dosýpalo z inej, prípadne i z ďalšej lesy. Na prázdne lesy sa nasýpalo ďalšie čerstvé ovocie. To napoly usušené sa potom preberalo aj na druhý deň ráno. Majiteľ sušiarne musel vedieť, kde má ktorú lesu uložiť. To nemohol hocijako. Čo bolo čerstvé, naspodok, bližšie k *šiši*. Čo sa dosúšalo - ako *zápečki* - navrch a čo najďalej od *šiši*, k dverám. To musel mať dopredu prešpekulované. Aj na kúrení záležalo. Aké drevo priložiť, aj či hlbšie do pece alebo bližšie k *čelustám*, *kpekálu*. To bola taká jama pred čelustami, kde stál, keď prikladal. Tak povyše kolien. Nemusel sa krčiť, keď *štabarcuval* v peci. Keď si zľahčil alebo keď mu oči ušli - a zaspal - drevo sa rozhorelo a prekúril *šišu*. Vtedy, čo bolo na lesách naložené, čo sa dosúšalo, teda *zápečki*, to zhorelo. To už nebolo schopné na nič. Horké ako blen. Ani do suda. Kdeže! Len na hnoj. Najlepšie kláty na kúrenie boli *chupaté*, od koreňa. To vydržalo pomaly horieť od večera do rána. A čím viac *chupové*, tým lepšie. Keď už bolo nahorené viac uhlia, to sa prihrnulo ohreblom k *pekélcu*. Do *čelusci*. Ja, veru, všetko muselo mať svoj *grif*.

Keď už bolo všetko prebrané, podosýpané, aj lesy uložené, *šiša* sa zavrela, dvere omazali blatom, aby teplo neuchádzalo a už sa sušilo. Pri tom sa ešte človek narobil. Ved' v takom *hice* bolo treba naložiť a vyložiť, keď sa naplno sušilo, takých bezmála tridsať *lesí*. Na jednu veľkú lesu sa nasýpalo okolo pol mecha sliviek, teda asi tridsať - štyridsať kilogramov. Na krátku lesu asi pätnásť - dvadsať kilogramov. Už od tej roboty musel byť mokrý, a nie od *hicu*, že sa ani dýchať nedalo. Kto s tým robil, toho sa, veru, reuma nechytala. Keď toto všetko človek už mal za sebou, priložil do pece poriadny klát,

odpratal, čo mu ľudia ponechávali a už pomaly podriemkával. A ráno nanovo. Večer, keď už bolo všetko porobené, ostávali pri peci niektorí známi, tak *s pasije*, povyprávať sa, aby tomu, čo kúril, nebolo smutno. Za tú noc *premleli* celý svet, čo si kto pamätal, čo kde zažil, kade prešiel, čo videl. To bola na to dobrá príležitosť. A to keď sa vyprávali, jeden hluchý, druhý nepočul, pol dediny mohlo počúvať, o čom bola reč. Bavili sme sa na tom.

Aké ovocie sa sušilo? No, najviac slivky a duranzie. Aj *psjénki* a trnky, ale to *pomeňjéj*. Z hrušiek strecké, ružovky, smolnátky, ale až keď boli uhniličané, to bol samý cukor. Aj horkáčky, šemendzie. Tie sa prekrajovali, to boli *ščjéпки*. A ešte všelijaké iné. Také, čo neboli trvácne. Aj plánky, keď sa uhniličali. Jabĺčka, všetky sorty, ktoré nenechávali na zimu. Aj tie sa všetky prekrajovali na *ščjéпки*. Niektoré na polovicu, iné na štvrtky. Ktorisi, ale len veľmi zriedka, sušili aj oskoruše. Aj to len na malej *lesi*. To bola šiplavá robota. To jednako neuhniličalo, muselo sa to preberať. Babračka. Sušené sa *chosnuvali* ako liek. Keď dostal človek riedke *oné...* a husté *behaňjé*. Keď sa sušené oskoruše uvarili, to sa postihnutému dalo užiť. Aj tá vodička sa pila.

Načo bolo toľko sušeného ovocia? Ľahké vysvetlenie. Pre *dzecká* to bola pochúťka. Vtedy sa im nekupovala čokoláda. A pomaranče. Ani myseľ! A ženy v chalupe každú chvíľu varili omáčku: slivkovú, hruškovú, *jabúčkovú*, *psjénkovú*, trnkovú. Pochutnal si človek na tom. Tak prehodiť chuť. Alebo ktorési uvarili hentaké usušené hrušky, posypali makom a bol obed alebo večera. Aj take zomleté usušené hrušky dávali na koláče namiesto maku alebo *sira* (tvarohu). Aj sa *zašamovalo*. *Žánné* - každý deň *masso*. A zato boli ľudia, hoci sa aj viac narobili, zdravší.”

(Z rozprávania Jána Kozáčka Bošáca.)

Pečenie chleba

Príloha č.9

Jednou z najnáročnejších domácich prác, spadajúcich prevažne do pracovnej práce žien, bolo pečenie chleba. O tom napokon svedčí i hodnotenie, ktorým posudzovali tú - ktorú *dzjévkú*, o ktorej išiel chýr, že sama pečie chlieb. To bolo tou najlepšou známkou, svedčiacou o pripravenosti na vedenie domácnosti.

S prípravou pečenia chleba sa začalo v predchádzajúcom dni namočením *nákiški*. Do koryta, položeného na *krosjencách*, čisto povytieraného handrou, sitom sa preosiala chlebová ražná múka. Na okraji nahromadenej matérie vytvorila sa *dučka* (priehlbinka), do ktorej sa vliat kvások (rozmočená a čiastočne nakysnutá *nákiška*). Po uplynutí pol hodiny urobil sa *odmlat*.

Do múky sa vliala na prijateľnú teplotu ohriata voda (do 35 stupňov C). Kontrola ohrevu sa robila ponorením prstov do vody. Optimálna teplota mala byť totiž v rozmedzí teploty ľudského tela na povrchu pokožky. Po premiesení vody s múkou, po pridanom kvásku, vzniklo riedke cesto. Do neho sa dalo príslušné množstvo soli a *kmínu* (rasce).Práca sa asi na desať hodín prerušila. V tejto dobe prebiehalo kysnutie. Aby v priebehu procesu nenastalo podchladenie, koryto sa prikrylo prestieradlami alebo *vlňákom*.

V raňajších hodinách nasledujúceho dňa nakysnuté cesto sa premiesilo tak, aby sa dosiahla požadovaná súdržnosť a vláčnosť. Kvalita premiesenia sa overovala tým spôsobom, že do cesta vsunuté prsty sa pozvoľne odťahovali. Prerušenie dobre nakysnutého malo nastať vo vzdialenosti 12 - 14 cm. Po dosiahnutí požadovaných podmienok nastalo *válaňjé*. Z nakysnutého cesta sa vybralo potrebné množstvo, ktoré sa po čiastočnom prevalkaní vložilo do múkou posypanej *slameničky* na ďalšiu fázu kysnutia, v priebehu ktorého sa vyhrievala pec na požadovanú teplotu. Keď bolo vidno, že klenba pece nemá všade požadovanú farbu, uhlie sa ohreblom

premiestnilo, kde to bolo potrebné. Vykurovalo sa kvalitným štiepaným tvrdým drevom bukovým, hrabovým, prípadne dubovým. Vŕba, jelša, orech, agát a ihličnaté dreviny sa ako palivo do pece nehodili. Po dostatočnom vykúrení sa ohreblom vyhrabalo žeravé uhlie a dalo sa pred čeluste na prípecok. Vechťom alebo mokrou handrou, prevesenou cez ohreblu, sa pec vyutierala, aby v nej neostal popol. Po tomto úkone sa urobila ďalšia kontrola vykúrenia pece, a to tým spôsobom, že sa do jej priestoru vhodila medzi prsty nabraná múka. Keď vzplanula rovnakým jasne červeným plamienkom, bola vykúrená dobre. Ak by sa múka vznietila až pri dopade na dno pece, bola vykúrená slabo. Ak by bol plamienok belavý, a to pod klenbou i na spodku, bolo treba chvíľu počkať, až trochu vychladne. Oheň sa dal bokom - od *čelusci do pekélca*. Nastalo sádzanie chleba do pece. Cesto zo *slameničky* sa vykydlo na lopatu, posypanú múkou, aby sa neprilepilo. Ešte sa vrch pecňa utrel rukou a urobila sa značka, napríklad kríž. Chleby sa začali osádzať zozadu a trochu ďalej od seba, aby sa nepolepili. Dopredu, hneď za čeluste, dávali sa báleše - tiež z toho istého cesta. Ich vrch sa ešte posypal soľou a *kmínom*. Tie, keď sa po upečení vytiahli, potreli sa perkami masťou alebo *sallom*. Báleše najviac *šmakovali* za tepla, také *frišké*. Jedli sa s *kišú* alebo s normálnym mliekom, lebo v ten deň, keď sa piekol chlieb, nejako zvlášť sa *ňevivárilo*. Báleše mohli byť aj sladké, to sa vtedy navrch nesolili, ale potierali rozriedeným lekvárom alebo sa za tepla posypali cukrom. Treba ešte pripomenúť, že blízko bálešov sa ešte do pece dával *cipolek*. To bol taký kúsok cesta, čo nevošlo do poslednej slameničky. Urobil sa z neho obyčajne tvar žemle alebo až malého pecníka. Keď sa pec zaplnila, žeravé uhlie sa prihrnulo naspäť k čelustiam a prekrylo sa plechom, aby do pece nešiel studený vduch. Asi po dvoch hodinách mal byť chlieb upečený. Kým sa piekol, gazdiná robila poriadok. Koryto dočista vyškriabala lyžičkou, *oškrapki* sa dávali do malej slameničky. To bola *nákiška*. Odkladala sa do sucha,

najčastejšie za rošt. Riady sa dočista poumývali, popratali, koryto, *krosjencá*, všetko na svoje miesto. Potom sa už chlieb lopatou začal vyťahovať. No najprv *cipolek a báleše*. Ak mal chlieb bledú kôrku, ešte sa na uhlie prikladali tenké triesky. Horúce pecne sa kládli na čistý stôl, prípadne do takých poličiek (chlebníkov) s prútenými oblúkmi, aby sa pri chladení navzájom neopierali.

V prípade, že sa v priebehu *mjeseňá* podarilo gazdinej priliat' viac vody, pripravila *lachké* cesto, následkom čoho sa potom v priebehu pečenia *peceň rozlál*, čiže gazdiná *utopila minára*. Nedodržanie tepelného režimu v priebehu pečenia malo za následok, že *spoňňá*, prípadne *vrchňá kvórka sa chicila*, teda prihorela. Vtedy muži obyčajne utrúsili na adresu gazdinej poznámku: *Prišla nám cigánka do chalupi*. Nedostatočné vyvážanie, prípadne podchladenie cesta v priebehu kysnutia bolo príčinou, že v *spoňňej* časti *strjétki* nachádzala sa nevykysnutá vrstva cesta - *zákal*. V niektorých častiach Bošáckej doliny to nazývali *osla*. Prekúrením pece nad požadovanú teplotu nastalo pri pečení oddelenie vrchnej kôrky od *strjétki* - *oducjé*. O takomto narušení sa hovorievalo, že do takto vzniknutej dutiny chodí *pánbičko spávať*.

Varenie lekváru

Príloha č.10

Pred oberaním vybrali sa stromy, z ktorých bude ovocie na lekvár. Varil sa z *belíc* (bielych, vlastne žltých sliviek), no tento zriedkavo, lebo sa do neho muselo dať veľa cukru; potom z duranzií a zo sliviek. Bralo sa ovocie iba z tých stromov, kde malo *sunko prístup*. (Z tieňa by bolo málo sladké.) Slivky museli byť dozreté, keď už mali vrásky, no zároveň ešte *massité*. Umyli sa najmenej v *trojjej* studničnej vode a nechali sa otiečť. Potom sa slivky štiepali. Nesmela ostať ani jedna kôstka! Mohla by narobiť *šarapati*, keď sa

dováralo. Prederavila kotol - jenna - dve. Umyté a vyštiepané slivky sa doniesli dovnútra a odtiaľ sa odoberalo, koľko bolo treba prisýpať do kotla. Kotol bol zabudovaný do takej murovanej penky - ako sporák. Kotol, aj *mešák*, *všetulinko* čisté, umyté a *udrhlé*. *Mešák* bol z dreva. Čerešňového, slivkového, aj bukového. Nikde ani kúsok železa. Z iného dreva ako jelša, orech, a tak - ho nerobili. To by lekvár bolo cítiť *takú túžavinú, trpčinú*. Horné dosky, kľučka, *rukovallo*, na tom už nezáležalo. Mohol to byť dub, hrab a také. To neprichádzalo s lekvárom do styku. Keď sa nasypalo do kotla, najprv sa miešalo iba rukou. Keď už slivky pustili šťavu, nasadila sa kľuka a na ňu *rukovallo* a už sa miešalo bez prestania. A stále sa dosýpalo. Celý čas sa dbalo na čistotu. Čisté oblečenie, na hlave šatka alebo čiapka. Ani sa priblížiť s chlebom. Stačilo utrásiť omrvinku a už sa lekvár kazil. Chlapov sme k miešaniu nepúšťali - alebo len vtedy, keď nebolo *vihnuťá*. Smrdeli od močky, od hnoja, tým už tak nezáležalo na čistote. Tí boli dobrí okolo vonkajšej roboty - chystať drevo, vyniesť popol, a tak. Aj to ich človek nesmel pustiť z očí. Keď sa všetko rozpustilo, už bola taká riedka brečka, tá sa vyberala do čistých hrncov a cedila sa cez také *nápočné* sito, riečicu. Hen v Bohuslaviciach to menovali rešeto. Ale to sa cedili len belice a duranzie, čo nešli od kôstky. Slivky sa necedili. Belice sa cedili aj preto, že šupa sa veľmi ťažko rozpúšťala. Keď sa brečka vybrala, pozrel sa kotol, či nie je niekde na dne niečo prichytené. To sa však stávalo zriedka. Potom sa znovu brečka naliala do kotla a koľko sa vyvarilo, toľko sa prilievalo. Tak sa už pri miešaní musel dávať veľký pozor, aj pri kladení na oheň. Muselo horieť len tak, *akurát*. Ak začalo *frfotat*, musel sa oheň *ridzit*. Žiaden veľký hic. Hneď vykypelo. To sa už prikladalo také tlstšie drevo. Z brečky sa sem - tam nabralo na tanier a už sa koštovalo. Dalo sa na kúsok chleba a posudzovalo sa. Či je to dosť sladké, či to neprihorelo, a tak.

Keď sa miešalo večer a cez noc, to už prišli baviť chlapi a kde boli slobodné dievčatá, tam aj mládenci. Objavili sa aj ženy, susedy. A bolo veselo.

Keď sa všetka brečka zvarila na lekvár a už zhustla tak, že sa udržala na lyžičke, ale sa to dalo poznať aj podľa odfukovania, potom sa kotol vytiahol, na oheň sa dalo *dziňoviščo*, aby sa čosi nechtylo, lekvár sa taký teplý vyberal a dával do čistých hlinených hrncov, previazal sa papierom alebo hustou handričkou, aby sa doňho neprášilo. Takto sa uložil na povalu alebo na *víšku*. Do sucha. Potom už len na slíže, halušky, lekvárové báleše, do buchiet, na chlieb, a tak.

(Z rozprávania Márie Helíkovej, rod. Petrechovej.)

V bošáckej pálenici

Bošácka pálenica, to boli dve miestnosti, akože samostatné. V jednej - kotol na vodku, v druhej sa prepaľovalo. Tam bol v murovanej peci osadený medený kotol, do ktorého vošlo 280 litrov *majče* (kvasu). Dvadsaťosem *gíblóv* (vedier). To sa nalievalo cez *trachtár* (lievik) takým otvorom na boku toho zvona, jak sa hovorilo tomu deklu, čo bol ako vrchnák. Keď sa nalialo, priložilo sa do ohňa, aby sa to čím skôr ohrialo. Potom sa už kúrilo menej, aby sa pary v chladiči stihli zrážať. To si už oheň sledoval páleník alebo pomocník. Keď bolo poriadne rozkúrené, musela sa *majča* miešať, aby neprihorela. *Mešák, tribi, oska, kluka, lágre* - to všetko bolo z mosadze. To asi preto, že kvas - to bola hnusoba. Keď sme, napríklad, dali nové pozinkované *gible*, o pár dní boli hrdzavé ako líška. No dvierka na peci a pumpa na vodu, to bolo zo železa. Krútilo sa ručne, o elektromotore sa vtedy ani nesnívalo. To až neskôr. Na kotle bol medený vrchnák a na ňom *zberka*. To sme len my tak volali, financi to dávali ako plombu. Z tej *zberki* vychádzala asi päť metrov dlhá rúrka - na spojoch mala samé plomby -

a išla až do chladiča. Táto rúrka nebola rovnako hrubá. Na konci bola stočená ako had a namočená do plechového suda, do ktorého stále pritekala studená voda a odtekala ohriata. Voda pritekala rúrkami z povaly, tam bola nádrž, do ktorej sa pumpovalo. Tiež ručne. Z povaly visel motúz, na ňom uviazaná *ňitrlla* a na stene boli dve čiarky. Keď bola *ňitrlla* pri spodnej, bolo naťahané dost' vody, keď sa blížilo k hornej, bolo treba naťahať. To tiež musel páleník sledovať. Z chladiča viedla trubka do merača. Tomu sme hovorili *financ*, lebo keď cezeň pretekala vodka, toho *ňeošálil* ani o deci. Z toho merača utekala vodka do takej drevenej *tunki*. Keď chcel vedieť, koľko je v *tunke*, na to bolo meradlo - taká drevená palička a na nej vyrezané *riski* - po litri. Po piatich a desiatich litroch boli *riski* väčšie. To sa meralo len tak zhruba. Ináč sa to odčítavalo od toho *financa*. Lenže pri ňom musel odpočítavať stav. A to už dalo viac roboty. Keď sa blížil koniec - jeden kotol sa rátal na dve hodiny pálenia - odmerali sa grády. Na to slúžil liehomer a taký vysoký pohár, kde boli vyznačené poldeci, deci, až celý liter. Ale rýchlejšie bolo nabráť do štamperlíka, čo tam bol na rozmeriavanie tej vodky, jak vytekala a vyliala sa na ten medený *dekel* a rýchlo sa zápalkou zapálila. Keď sa to na tom horúcom plechu chytilo horieť, tak sa mohlo ešte ďalej páliť. Keď bol iba náznak, že to chce horieť, tak sa rozhrabal oheň v peci, no to už sa predtým tak prikladalo drevo, aby horelo čo najmenej, už sa chystalo k odstaveniu. Vtedy sa rýchlo nanosil kvas do súdka a do všetkých vedier, aby sa potom čo najskôr nalial do kotla. Potom sa spravila ešte jedna próba, či vodka horí alebo či je už slabá, že sa to nevyplatí ďalej ťahať. Hneď potom sa otvoril otvor na dekli, otočilo sa kohútikom, čo sa výpalky tade vypúšťali - a šup s tým do potoka. Kotol sa vypláchol čistou vodou, kohútik sa zavrel a už sa aj znovu nalievala majčca. Zasa 28 vedier. Zavrieť, priložiť drevo do pece, točiť *mešákom* - a tak dokola. Cez celú sezónu. Deň, noc, sviatok, piatok. Vodku z *tunki* bolo treba vyliať, keď bola plná alebo keď sa

dopálilo pre jedného gazdu, odpočítali sa litre, odmerali sa *grádi* a tiež ako je vodka teplá. Zobrali sa tabuľky, podľa ktorých sa všetko prepočítalo. To všetko sa zapisovalo do *oštemplovanej* knihy a podľa toho sa platilo. Ani *deco* nemohlo byť nezapísané a nezaplatené.

Prejdime teraz do tej druhej miestnosti, kde sa prepaľovalo. Aj tu bol tak veľký kotol, ale bez *mešáka*. Tu už nemalo čo prihorieť. *Zberka*, trubky, to už bez merača. Platíť *akcis*, to sme už vypočítali z vodky a slivovica sa nechala silná podľa toho, ako si kto rozkázal. Keď z chladiča začal vytekať konečný destilát, prvý liter, prípadne aj o niečo viac, zachytilo sa zvlášť. Silný alkohol, výskoček, na pitie sa to nehodilo. Výskoček, prípadne obohatený o gáfor, ľudia využívali na natieranie boľavých miest, ba i na liečenie dobytká. Pri prepaľovaní tiekol alkohol stále slabší. Keď po premiešaní lieh dosahoval 51, prípadne 52 % - pálenie sa ukončilo. Od jedného hektolitrového stupňa sa za prvej ČSR platilo osem korún, šesťdesiat halierov. Takže liter slivovice vyšiel približne na desať korún. Pri belovici, hruškovici alebo oskorušovici, čo sa pokladali za podradnejšie destiláty, bol *akcis* aj o dve koruny nižší. Gazdom, ktorí chceli destilát predávať, platili krčmári sedemnášť až dvadsať korún. Ale iba za slivovicu. Keď bol mimoriadne úrodný rok, predávali slivovicu lacnejšie.

Koľko sa v tejto bošáckej pálenici ročne vypálilo? Boli roky, keď sa pálilo do konca januára. Ale vyskytli sa prípady, keď už pred Vianocami bola pálenica zamknutá.

Vypálenie jedného kotla trvalo dve hodiny. Za dvadsaťštyri hodín dvanásť kotlov. Ak sa belovica pálila mesiac a slivovica dva, to bolo 90 dní. Vypálilo sa za ten čas 21 tisíc šesťsto litrov liehoviny. Keď rátame desať korún od litra, to je dvestošesťtisíc korún. Nesmieme zabudnúť, že v Bošáci boli takéto pálenice dve. Jedna obecná, druhá pestovateľská, s takým istým 280 litrovým kotlom. My, páleníci, sme pekne zarobili, ale to boli zaslúžené peniaze.

Hneď nám ktosi vyhodil na oči, že sa máme dobre, aj vypiť si môžeme... Lenže od tých výparov človeku išlo neraz hlavu rozhodiť. A tak, ak som ja aj doma zacítil slivovicu alebo inú pálenku, už sa mi dvíhal žalúdok. Keď sa niekedy nedalo tomu vyhnúť, vypil som pohárik vína.

Každý, kto pálil, drevo si musel doviezť. V podstate siahovice - na polovicu dĺžky. Keď niekomu ostalo, zbytok si po vypálení zobral domov alebo daroval takým, čo mali málo.

Ešte pár slov o pálení na borovičku. Mali ju *Balkajích*. Posledný raz sa v nej páliť v roku 1940. To vždy kúpili okolo trinásť vagónov boriek. Boroky najprv museli usušiť. Prehadzovali sa lopatami na takom krytom *placi*, ako keď sa sušilo obilie. Keď boli suché, pomleli ich na mlynku. Zomleté ich dali do veľkých kadí a zaliali vlažnou vodou. V tých kadiach to kyslo asi šesť týždňov. Ale to sa muselo každý druhý deň v tých kadiach pomiešať. K tomu mali také drevené drúky. Keď bolo vykysnuté, išlo sa páliť. Postup ako pri slivovici. Najprv vodka, potom prepaľovanie. Pri tomto prepaľovaní tiež sa zachytávalo, čo prvé tieklo. To sa však nevolalo *viskoček*, ale *oleum*, *bórková olej*. To bolo skutočne masť ako olej, razilo to *bórkami*. Keď k tomu človek pričuchol, naťahovalo ho na vracanie. A toto oleum bolo veľmi vzácne. Vydávali ho aj do Rakúska. Machri na babské lieky tvrdia, že keď sa tým smradom natrú päty, nos treba zapchávať, aby sa človek od toho zápachu nedovracal, ale deťom to vyženie hlísty. (Z rozprávania Štefana Jurecha.)

Tak sa pracovalo, tak sa žilo...

Mnohé poľnohospodárske i domáce práce nedokázali zvládnuť samotní členovia domácnosti, preto si volali na pomoc príslušníkov rodiny, susedov a podobne. Tak napríklad pri mlatbe boli potrební i *špajzéri*, *kozlári*, *mecháři*. A tak si

gazdovské rodiny výpomoc zväčša *oplácali*. Bohatší si dovolili pomocníkov platiť.

Keď ľudia začínali siať, kosiť a podobne, na roli alebo na lúke si kľakli, prekrižovali sa a zaželali si: *Panebože nám pomáhaj!* Alebo: *Božekriste nám pomáhaj!* Na čistú robotu (kosenie, hrabanie sena a pod.) sa obliekali ako do kostola. Pri spoločných robotách aj žartovali, spievali, šantili. Ale nie na úkor výkonu. Zodpovedne vždy robotu spravili.

Hospodárovi, ktorému žatevné práce robili sezónni pracovníci za *vížinek*, *vížinčaré* po ukončení žatvy doniesli zo stebiel obilia umne zhotovený veniec. Pri jeho odovzdávaní najstarší pracovník povedal vinš. Sezónni poľnohospodárski robotníci, čo chodili na *majjéri*, teda *majjérčaňé*, správcovi, gazdovi alebo adjunktovi aj zaspievali. Obyčajne spievala jedna z *párnic*. Napríklad takto:

*Dobří večér, paňe správca
viňšujem vám,
venček zelení darujem vám.
Vi ho z láski prímíte,
a za nás sa nestid'ťe.
Dá vám pánbo požehnáňjé
na tomto sveťe.*

Nasledoval vinš, ktorý obyčajne predniesol vedúci skupiny (majerský gazda) alebo vybraný kosec:

*Tento vjéneček z drobného kvítí
z reži, žita, orešini,
aj s téj drobněj viki,
na ňom makovjénka je,
zlatom oblepená je.*

A zasa spev:

*Na tom venci jenna ruža
pekná, červená,
dala hu tam jenna panna,
bola poctivá.
A keď hu tam dávala,*

*pot stromčekom sedzela,
na kerém sláviček sedzí,
pjéseň spjévala.*

Po odovzdaní venca majiteľ alebo vedúci poďakoval a všetkých poponúkal vopred pripravenými *koláčkami a zázvorovým pálením* (na majeroch obyčajne vínom).

Keď niekto predával statok, to nešlo bez tradičnej *jennački*. Po dohodnutí konečnej sumy nasledoval *odomáš* a obdarovanie *pasáka* (sluhu alebo najmladšieho člena rodiny, ktorý obyčajne chodil pást'). Ten *tringelt* sa volal *rohové* alebo *ocasné*.

Deň *Šechsvatích* (1. november) bol prestupným termínom pre jednoročný pracovný pomer najímaných poholkov, sluhov. Sluhovi dala gazdiná pri tejto príležitosti *mrván* (koláč), aby mal na cestu. Na *Šechsvatích* sa zároveň *otváral* chotár, chovatelia rožného statku mohli *páscit lichvu* bez obmedzenia na ktoromkoľvek pozemku bez zvolenia vlastníka.

Strava v domácnostiach sa pripravovala podľa zásady: *Okolo čoho sa robí, to sa jje*. Pri oberaní sliviek *vivárali* sa *slivkové gule*, počas varenia lekváru *halušky s brečkú*, počas kopania zemiakov *zemáková kašša* a podobne.

Významnou udalosťou v zimnom období, *keť priťáhlo*, bola *zabíjačka*. Večer a na druhý deň sa blízkym príbuzným, susedom a spriateleným rodinám *roznášala karmina*: *zabíjačková kašša, bjélé a krvavé jalítká*, kúsok mäsa *s chrupkovini, slaňina, kubáska*. V čase podávania *zabíjačkovej* večere, na ktorú boli pozvaní najbližší príbuzní a susedia, prichádzali do domácnosti nepovolani, ale vítaní návštevníci, ktorým sa *hovorilo cigáňé*, grupujúci sa z radov mládeže, ale i dospelých v *prestrojení za maski*, aby znemožnili zistenie totožnosti. Svojou neviazanosťou *zabávali* prítomných, za čo ich ponúkli *pálenkou a vísluškov* (kaša, jaternice a pod.). Cigánky si na *zabíjačku* chodili *pýtať štetiny ze sviňe*, z ktorých potom robili štetky na *mazaňjé* (líčenie stien vápnom). Tie potom chodili *predávať*.

Keď gazdiné napiekli *koláčkov*, navarili lekváru a podobne, zanesli susedom *na okoštuvaňjé*. Podobne sa nosila sudová kapusta po zmývaní. Keď po otelení krava začala dobre dojiť, doniesli najmä chudobnejším s poznámkou: *Tot' som vám doňesla klapku mljéka, pánbo nám požehnal, čo sa aj vám ušlo*. Domáca obdarená gazdiná poznamenala: *Ach, božemój, čo sa dzelíte, jak kebi s'te ho ňemali dze dat*.

Pred veľkými sviatkami a pred hodami gazdiné *mazali* - vápnom natierali steny obydlia - a blatom natierali hlinenú podlahu. Prali tiež *firhánki* (záclony). Pred nedeľou a pred sviatkami zametali aj prašnú ulicu pred domom, ktorú predtým poliali *krhlú*.

Na Nový rok prišiel k príbuzným a susedom zdravý chlap a vinšoval: *Vinšujem vám v tomto Novém roce hoňne zdravá ščasťá, hojného boského požehnaňá a po smrci královstvo ňebeské*.

Keď sa rodina nast'ahovala do nového domu, prišli jej takto vinšovať:

*V novém príbitku dobrého zdravá,
ščasťá, boského požehnaňá,
abi ste ňemali v ničom ňedostatku,
pánbo vás ochráň pred ohňom, škodú na majetku,
pred vodú, šeličím, uhinucím statku.
Z dzeci len radosci, do smrci mez hriechu,
a po smrci královstvo ňebeské.
To vám pri tomto vinšujem. Ameň.*

Keď niekto komukoľvek dával niečo k jedlu, povedal: *Ve zdraví už!* Odpoveď znela: *Pánbo zaplac!*

Pri odovzdávaní nového obleku alebo akejkolvek jeho časti, patrilo sa povedať: *Ve zdraví zeďer!*

Bežné boli pozdravy: *Pánbo vám daj dobrí den! Pánbo vám daj dobrú noc!* Odpoveď: *Pánbo usliš!*

Keď sa maloletý člen rodiny dlho *poščával* (pocikával), matka poslala previnilca k blízkym susedom, *abi jéj poččali za*

varačku soli. Suseda vedela, o čo ide a ten došćaní si tam utřžil pokarhanie a výsmech.

Ludová liečba

Tu Peter Dzurák uvádza ľudové názvy chorôb i ľudové spôsoby liečenia. Poznomenáva však, že odbornú časť sa láskavo podujala spracovať MUDr. Anna Vrtichová z Nového Mesta n.V. Názvy rastlín (botanický i latinský názov) si vypožičal z Vecného slovníka dolnotrenčianskych nárečí, od autotra Ivora Ripku - Veda, vydavateľstvo SAV, Bratislava 1981.

- *Bantuvaňjé* - akékoľvek podráždenie, príznak ochorenia. V hlave ma už tretí deň čosi bantuje.

- *Boláčka* - drobná otvorená ranka, spôsobená odrením, porezaním, ako i hnisaním.

- *Bradavica* (veruccae) - ostro ohraničené tvrdé výrastky kože, vyskytujúce sa najmä na rukách. Odstraňovali sa, keď bolo slnko, zväčšovacím sklom (vypaľovaním pomocou lupy), tiež podväzovaním konským vlasom.

- *Bront - zlá krv* (trombóza alebo haematom). Pijavice sa priložili na to miesto, kde už bola čierna žila. Vytiahli všetku zlú krv. Keď sa jej napili, boli pijavice čierne a samé odpadli.

- *Cegiňa* - hlava. Choroby a spôsob liečby sú uvádzané pod názvom hlava.

- *Cudzjé v očiach* (corpusalienum oculi - dnes odstraňujú oční lekári s doplňujúcou liečbou.) - najčastejšie bolestivé poranenie oka, zapríčinené *oscínami*. Zákrok spočíval v odstránení cudzej matérie *vilizovaním*. V Zemianskom Podhradí z celej dediny chodili za starou Adámkovou. Nebolo toho prípadu, aby nepomohla. Nie ojedinelé poranenie oka

bolo zapríčinené vniknutím vápenného roztoku *pri ličení* do rohovky. Aby nedošlo k trvalým následkom, postihnutá osoba volila takýto postup: Poranené oko sa dôkladne vymylo vlažnou vodou a vytieralo sa čistou handričkou, namáčanou v čerstvej smotane. Piesok a iné tuhé telieska sa odstraňovali z oka tým spôsobom, že sa do postihnutého oka nenásilne vsunulo *račjé oko*, ktoré sa vybralo takému rakovi, ktorý zhodil *kruňír*. Hovorilo sa mu *makíš*. Ten mal v hlave také ako *čočka* a celkom tvrdé, nechťom sa to nedalo načat'. A do tej jamky, čo bola na jednej strane, sa dostala tá smet', ktorá bola v oku.

- *Čemer* (blokové postavenie chrbticových stavcov krčnej oblasti) - to bolo seknutie horných stavcov na chrbtovej kosti. Liečilo sa to tak, že sa taký človek striasol. Chytila sa mu hlava do dlaní, a tak sa dobre potriasol.

- *Červjénka* (erisipeloid - nákazlivé ochorenie spôsobené baktériou; dnes sa lieči penicilínom) - dostala sa najprv vtedy, keď sa opatrovali prasce, ktoré mali červienku alebo pri zakáľáčke, keď už nebolo pomoci a muselo sa také ošípané zabiť. Tak mal ranku na rukách alebo sa pri robote pichol alebo porezal, ale aj od toho, že také mäso jedol, keď nebolo dobre uvarené, alebo bolo len tak nachytro prepečené. Z toho boli červené fl'aky po celej koži. To sa nesmeli umývať, žiaden styk s vodou. A na tie miesta, kde boli fl'aky, prikladali sa obklady, masť natretá na červenú handričku. Tak to vytiahlo.

- *Čjérni kašel*, tiež *somárski kašel* (pertussis, spôsobený baktériou *bordetella pertussis*) - infekčná choroba, vyskytujúca sa u malých detí. Postihnuté dieťa nechávali v konskej maštali, kde bol štipľavý moč. Takému decku sa tiež dávala na pľúca blana sadla. Iný liek - sirup z liečivej rastliny psí jazyk (skorocel kopijovitý - *plantago lanceolata*). To sa vyvarili lístky, až sa vodička ťahala ako med, aj sa to osladilo medom.

- *Čugel, grča, hahula* - opuch, v niektorých prípadoch s krvnou podliatinou v mieste úderu. Na navreté miesto sa prikladala studená mokrá handra alebo octová handra. To sa opakovalo, dokiaľ to neodpuchlo.

- *Drobné hlísti* - opis pod heslom *mrle*.

- *Duseňjé* - opis pod heslom - *záškrť*.

- *Hit* - pozri heslo *odhmizeňjé*.

- *Hlava - boleňjé hlavi*. Podľa príslovia: Aká bolesť - taká masť, tomu podobná bola aj liečba. Zemiakové okrzélky sa prikladali na čelo a sluchy. To vytiahlo všetku páľavu. Mohol sa tiež dávať na čelo potlčený kapustný list alebo na handričku sa natrel slivkový lekvár, a to sa priložilo na čelo a sluchy.

- *Hlísti*. (Parazitické ochorenie - súhrnný názov helminthiaza - sú rôzneho druhu: *mrle* - oxyuriáza, askaridy - biele červy veľkosti dažďoviek, tasomnice, červy tropických oblastí: bilharioza, streongyloza ai.) Deťom sa varilo mlieko, do ktorého sa dával na doštičke rozotretý cesnak. Kupovali sa im tiež drobné cukríky s cicvorovým semenom. Niektorí využívali zomletý neocukrovaný mak.

- *Hodónka* (pokazený žalúdok - *gaskitis acuta*) - bolesti, zapíčené požitím nezrelého ovocia. Postihnutému podávali *bravze* (sódu bikarbónu), aby vyvolali zvracanie - *prečiščeňjé vrchom*.

- *Hompari, též vípar* (opar - herpes simplex - vyvolaný vírusom, najčastejšie pri prechladnutí a oslabení organizmu). Postihnutému dieťaťu dali zjesť makové slíže, uvarené z múky, vypýtanej v deviatich chalupách. A keď ich dieťa zjedlo, prikrylo sa plachetkou (= liečenie na úrovni povery).

- *Horúčka*. (Fébris alebo status febrilis - nie je choroba, ale príznak rozličných chorôb.) Kto mal horúčku, dávali mu mliečne alebo vápenné obklady. To sa okrucalo okolo prs a na

to sa dala suchá handra. Iní dávali ako obklad handričku, namočenú do vlažnej vody, do ktorej vliali octu. Niektorí dávali aj vínny obklad. Našli sa aj takí liečitelia, čo držali na povery. Napríklad: Keď dostalo dieťa horúčku, uviazali mu na hlavu červenú šatku.

- *Hrča*. (Môže to byť haematom- krvný výron, oedema - edém, opuch úrazového alebo zápalového pôvodu, prípadne mäsový nádor – tumor.) Každý to zaháňal ináč. Napr.: Priložiť dobre otlčený chrenový list alebo *lístek s pánbičkového koláčika*, ale to nesmie byť dlho *na boláčke, lebo bi sa viťáhla aj kŕv*. Boli aj iné hrče. Také, čo sa starým ľuďom vyhadzovali. Ale nie zo dňa na deň. Ani si nezbadal, z ničoho nič, naraz hrča. Niekedy jak slepačie vajce. A žiadna bolesť. Dokiaľ bola ako hrášok, dala sa rozotierať. Ale keď už narástla, už sa to nedalo. Už pomáhal len nôž. Pravdaže, v nemocnici. Ale toho sa ľudia báli.

- *Hrlllo* (laryngitis acuta) - pri bolestiach hrdla podávalo sa postihnutému horúce mlieko, do ktorého sa dávalo za lyžičku masla. Okolo krku sa tiež omotávala masťná handrička.

- *Huhlaňjé f ušách* (tinnitus - šelesty sluchové). Keď niekto chodil v zime s holou hlavou, potom mu hučalo v ušiach. Tak huhlalo ako v sporáku. Keď to dlho trvalo, naparoval sa nad senným trusom.

- *Húser* (lumbalgia - bolesti v krížoch), *seknucjé v krížoch*, hovorili tomu aj *čemer*. Chorého chytil silný chlap odzadu za lakte, vyzdvihol ho a triasol, až to len tak zlupotalo.

- *Chrasta*. (Chrasta - crusta - je príznakom kožného poškodenia, pričom príčinou môže byť odierka kože, úraz, infekčné vyrážky. Kožné poškodenia liečia sa masťami, zásypmi, prípadne kúpeľmi v odvaroch liečivých bylín: kamilky, repíček a pod. Tie infekčné sa liečia špeciálnymi masťami s obsahom antibiotík.) Keď chrasta neusychala,

chytil sa chrobák s takým dutým zadkom, hovorili mu *mascičkár* a stisklo sa mu bruško. Zo zadku mu vyšla žltá mastička a to sa nakvapkalo na tú chrastu. Iný spôsob: Zo starých dosák, dverí, ktoré boli prejdené črvotočom, vytriasla sa taká múčka, tá sa ešte cez riedku handričku preosiala a tou múčkou sa posypala mokrá chrasta. Nebolo lepšieho.

- *Chripka* - opis pod heslom *Prechlannucjé*.

- *Kameňe* alebo *žučník*. (Kamene - konkrementy - zapríčinené rozličnými ochoreniami - žľčňkové, obličkové, močové. Odstraňujú sa operačne.) Bolesti sa zmiernovali prikladaním teplých handier s ľanovým olejom.

- *Karpini*. (Ochorenia očnej spojivky - conjunctivitis alebo očných viečok - blepharitis. Liečia sa očnými kvapkami s obsahom antibiotík i vitamínov. Pomocná liečba - obklady z odvaru kamiliek.) *Karpini* človek dostal, keď sa dlho zdržiaval v prachu alebo keď sa zdržiaval v prievane. Oči sa potom vymývali vlažným odvarom kamiliek alebo materidúšky.

- *Kašiel*. (Kašiel - tussis - nie je choroba, ale príznak mnohých chorôb Lieči sa vždy základná choroba.) Liečil sa lipovým čajom, osladeným medom, tiež hustým sirupom zo *psieho jazyka* (skorocelu). Pri veľkom kašli dávali na prsia alebo na krk masťné handry.

- *Koprivka*. (Koprivka - urtica - je prejavom precitlivelosti kože následkom dráždivých látok vo vzduchu, v strave.) Keď sa vyhodili drobné vyrážky na povrchu kože, postihnutý sa umýval v odvare *suchej beti* (pastierska kapsička obyčajná - capsella bursa pastoris) a tento odvar sa aj pil.

- *Koscižer*, tuberkulózný zápal kostí. (Osteomyelitis. Býva zapríčinený infekčnými baktériami tuberkulóznymi, aj inými: streptokoky, stafylokoky, klepsiely ai.) Postihnutý máčal nohy v teplom odvare *repička*, prípadne *madunice* (kostihoj

lekársky). Ak sa zápal prejavoval na chrbtici (*hrp*), dávali sa na *lopátky* obklady z odvaru vyše uvedených bylín.

- *Kríže* (lumbalgia) - bolesti mali rôzny pôvod. Z prechladnutia, keď niekomu *seklo v krížoch*, i z dvíhania ťažkých bremien - a to už človeka skrútilo, ani hnúť. Bolelo a bolelo. Keď nepomohlo natriasanie ako pri *húserovi*, potom sa križe natierali *vísokčkom*, v ktorom bol rozpustený gáfor. (*Vísokček* - prvá časť liehu, čo tečie v pálenici pri pálení a má najväčší obsah alkoholu.) Natieralo sa až dotiaľ, kým bolesť *ňeprešla*. Smrdelo to, takže sa sotva dalo dýchať, ale pomáhalo.

- *Kříče*. Ak sa prejavovali v podkolení, prikladal sa na *lítka* lopúchový list, na ktorý sa natrela nesolená bravčová masť. Kľed' chytali kříče prsty, to bolo od roboty, potom sa natierali smrdutou gáfrovoú masťou a omotal sa na ruky uterák. To na noc.

- *Křčové žili* (varicositas). Osoba, ktorá mala túto chorobu, močila si nohy v odvare *repíčka* alebo si na uzly prikladala pijavice. Keď mala žena *po zlahnucí* (po pôrode) žily na nohách, prikladala si na tie miesta strieborné peniaze. (Ak ich mala.)

- *Krvácaňjé*. Keď sa niekto porezal, odrel, postrúhal, a tak, keď krv tiekla, teda krvácal. To miesto sa *oscalo* (ocikalo), namotala sa na to čistá handrička a to sa samé zacelilo. Bolo horšie, keď si zaľal sekerou, motykou a podobne. To sa tiež *oscalo*, ale na ranu sa priložil utľený list z *pánbičkového koláča* (slez nebadaný, malva neglecta). Rana sa silno previazala, aby krv nepretekala.

- *Kuracá riť* (verruca) - bradavicový výrastok najčastejšie sa vyskytujúci na prstoch horných končatín. Keď sa výrastok *rospapral*, nakvapkalo sa naň *hadzjé mljéko* (mliečnik

chvojkový - *auphorbia cyparissias*). Iný liek: Také bradavice sa umývali v odvare *jánskéj zelini*, ktorá kvitne skoro z jari.

- *Kurjé oko* - bolestivý otlak na chodidle. Odstraňovalo sa po predchádzajúcom močení v teplej vode vylúpnutím alebo vyrezaním - obyčajne pomocou britvy.

- *Kúti* (*auguli infectiozi*). Na ústach, keď niečo špinavé žuval, vyhodila sa mokvavá ranka. Natieralo sa to masťou z ucha. (Neuveriteľné! Žeby poverý? Veď kúty boli infekčného pôvodu. Poznámka zostavovateľa.)

- *Kúti*. Rodička, ktorá sa nachádzala v *kútoch*, bola pôrodom veľmi zoslabnutá. Na zmiernenie bolestí podávala sa jej v miernych dávkach borovička, keďže mala celé *vnútro pohnuté*.

- *Laksa, behavka* (*diarhoe*). Keď išlo z človeka *spotkom rjétké*, najlepšie boli na to sušené oskoruše. Pila sa tiež vodička zo sušených hrušiek a *ščjépék* (sušené krájané jablká).

- *Lišaj*. Keď sa vyhodili na nohách škaredé fľaky, dávala sa na to šumina z hovädzej polievky. Iný spôsob liečby: Keď bola lišaj stále mokrá, posýpala sa *múčkov ot črvotočov*. (Poznámka MUDr. Anny Vrtichovej: Lišaj je plesňové a exémové ochorenie kože, takže ju nijako nemohli vyliečiť šuminy z hovädzej polievky. Tieto ochorenia liečia kožní lekári, liečba je dosť obťažná a dlhotrvajúca.)

- *Lúpaňjé f ušách* (*otitis*). Nebolo horšej choroby. Horšia ako bolesť zubov. To sa nakvapkal do ucha odvar z netresku (*skalnica strechová, sempervirum tectorum*). Keď to nepomohlo, napaľovalo sa to nad senným trusom alebo nad odvarom z bielej fazule.

- *Lupini*. Keď malé deti dostali lupiny, pred kúpeľom sa im natierala hlavička mladým maslom. To sa odparilo a po kúpeli sa lupiny vyčesali. Keď mal lupiny *narozume človek*, umýval si hlavu žihľavovým odvarom.

- *Málokrvnosť*. To sa poznalo, že dieťa bolo bledé, *jak ohoreté od masáčka, oči fpallé*, nič nechutilo jesť a len chudlo a chudlo. Varil sa mu *hlísnik* (zemežlč menšia, centaurium minus) a kto mal na to peniaze, dával decku železné víno, tak dve - tri lyžičky ráno, na obed a večer.

- *Machier* - mechúr. Zápal liečili tak, že dolnú zadnú časť tela naparovali nad horúcim odvarom z petržlenovej vňate. Dávali aj obklady, namáčané v tomto odvare.

- *Mlobi* - mdloby. Keď niekto odpadol, natierali mu sluchy alpou. Ale za ešte lepší spôsob liečenia pokladali natierať sluchy *vísكوčkom* borovičky. Len bolo treba dávať pozor, aby sa ten tuhý alkohol nedostal do očí, lebo *išél oči viščípat*.

- *Mokvánjé*. Mokvavý zápal pokožky dolných končatín liečil sa opakovaným kúpeľom v odvare repíka.

- *Mrcha nemoc* - padúcnica, epilepsia. Pri záchvate sa veľmi pomôcť nedalo. Iba aj nasilu narovnať prsty a dať pozor, aby sa postihnutý nezadusil.

- *Mrle* - (oxyuriaza) cudzopasný drobný červ v oblasti konečníka. Deťom takto postihnutým podávali vo zvýšenej miere varené mlieko, do ktorého dávali rozdrvené struky cesnaku. Také mlieko sa dávalo aj do *šerbla* (nočníka) a malé sa posadilo naň. Tak sa parilo.

- *Mums* - príušnice. (Paretitis epidemica - zápal slinných žliaz zapríčinený vírusmi.) Na plechu v trúbe (rúre) sa pokropil a zahrial ovos a nasypal sa do mieška. To sa priložilo na čeluste. Hlava sa zabalila do vlniaka, aby sa lepšie parila.

- *Nespavosť*. Malým deťom, keď celú noc buntošili a nie a nie spať, navarili odvar z makovic. (Poznámka lekárky: Nespavosť u detí potrebuje liečbu detského lekára. Odvar z makovic môže mať veľmi nebezpečné následky.)

- *Ňžit.* (Carbunculus nuchae na šiji, alebo carbunculus dorsi na chrbte. Bolesné hnisavé ochorenie podkožia.) To mávali najviac chlapi, keď sa neholili a kde škohlala košeľa o krk, pravda, o krk špinavý, najmä keď sa zapotil. Na tom oškohlanom boli také drobné pupáky, plné hnisu. To sa umývalo kamilkami, až kým sa to nestratilo.

- *Nos.* Takí, čo nemali v pití mieru, dostali *brontoví* nos. Najprv len očervenel, potom obrontovel do fialova. Tu iné nepomáhalo, len kalíštek mať obrátený dolu chlopom, t. j. hore dnom, teda prestať piť alkoholické nápoje.

- *Obarené.* Postihnutý na obarenú pokožku opatrne naniesol slabú vrstvu vaječného bielka alebo rozriedeného slivkového lekváru.

- *Odhmizeňjé.* Keď sa v hlave, kde boli chlpy alebo *škuti*, *zaplevadzil* hmyz, teda zaliáhli vši alebo aj švely z kurína, také slepačie, to sa umývalo petrolejom, zriedeným vodou.

- *Ochváceňjé* - stav nevoľnosti a skleslosti, vyvolaný náhlivým *požracím* jedla. Postihnutý užíval *uhlíčkovú vodu*, t. j. pitnú vodu, do ktorej sa hodili žeravé uhličky z pahreby.

- *Omacjé* - podráždenie pokožky chodidlovej časti dolnej končatiny, spôsobené obuvou, neprispôsobenou veľkosti a tvaru chodidla. Zvyčajne v mieste podráždenia vytváral sa vodový opuch, *pluzgjér*. Ošetrovanie spočívalo v priložení utlčeného *psjého jazika* (skorocel kopijovitý - plantago lanceolata), položeného na kožu z nesoleného *salla*. Obklad sa oviazal v mieste otlačenia, teda na pluzgier.

- *Omrzlini.* (Congelatio.) Omrznutím postihnuté miesta (najčastejšie horné a dolné končatiny) najmä po zanedbaní v ťažších prípadoch, keď už tiekli, ošetrovali sa tým spôsobom, že sa na miesta omrzlín prikladali potlčené *maliňiščové lístki* (ostružina krovitá - rubus fruticosus).

- *Onknuté.* (Contusio. Opuchnuté, spôsobené úrazom.) Priamym dotykom narazená končatina, prípadne jej časť (lakteľ, prst, koleno a pod.) o tvrdý predmet, bez viditeľnej stopy po poranení, avšak bolestivé. Deň - dva to prebolelo a prešlo samé od seba.

- *Opálené.* Najlepší liek, keď sa niekto opálil, bol *kvit* (lieh), v ktorom boli namočené ľalijové lístky z kvetu. (Ľalia biela - *lilium candidum*.)

- *Opuchnuté.* Opuch spôsobený úderom. Zákrok spočíval v opakovanom vtieraní *kvitu* (liehu) s gáfrom.

- *Osípki.* (Morbilli. Teraz sa proti tomu robí ochranné očkovanie.) To malo takmer každé dieťa a čím skôr, tým lepšie, lebo keď bolo staršie, horšie to odchádzalo. Postihnuté dieťa sa držalo stále v teple a osýpky sa stratili.

- *Padaňjé vlasóv.* Keď začali padať vlasy (pri česaní alebo keď rukou potiahol) nebolo čo čakať. Aby postihnutý neoplechavel, musel variť žihľavu a *lopúšjé* a tým zmývať hlavu.

- *Poščípané.* Keď poštipal komár, *streček* a pod. a navrela hľuza, na handričku sa dalo staré sadlo a dobre utlčený *strjéberňák* (nátržník husí - *potentilla anserina*) a priložilo sa to na postihnuté miesto. Keď poštipala včela, (vybralo sa najprv žihadlo), osa, čmeliak, sršeň, obyčajne navrela taká *hahula*, na ňu sa dávala octová handra alebo sa to miesto natieralo cibuľou. Aj studené železo (nôž a pod.) sa prikladalo.

- *Poščípaňjé od hada.* Prvá pomoc po uštipnutí jedovatým hadom (vretenicou) spočívala v tom, že ten, kto mal dobré zuby, vycical na mieste pohryzenia krv a postihnutému sa podávalo mlieko, koľko do neho vošlo. A ponáhľalo sa k lekárovi.

- *Potkožní vret*. Taký najviac bolel. Aby sa *prežral navrch*, dávala sa na to miesto roztlčená, prípadne i pripálená morská cibuľa.

- *Prechlannucjé*. Na to ľudia najviac trpeli. A prišlo to *jenna-dve*. Najprv od nôh, keď oziabalo. Alebo ženy, keď prali na potoku. Začalo tiecť z nosa a už sa človek potil. Na to bol dobrý lipový čaj s medom. Teplý, koľko zniesol a poriadne sa vypotiť. Ešte lepšie bolo napařit sa nad senným trusom. To sa zobral drobizg, čo bolo natrúsené, kde sa seno vyhadzovalo, dal sa do veľkého hrnka, zalial vodou a poriadne vyvaril. Také horúce sa to postavilo k posteli, chorý sa nahol nad to, poriadne ho prikryli (dekou a pod.), dobre sa upchalo, aby nešiel na neho studený vzduch, a tak dýchal. Koľko len mohol. To štípalo, nevedel, kade dýchať. Či ústami, nosom alebo ušami. A potom ho poriadne prikryli v posteli. Keď bolo treba, aj dvoma perinami. Z človeka len tak tieklo. Aj tade, kde nemal dieru. A pomohlo to. Na druhý deň bol ako rybička.

- *Prjévan*. Najlepší liek - napařit sa nad senným trusom.

- *Rapini*. To bola taká koža ako struhadlo. Popukaná a stvrdnutá. Od blata, dažďa alebo od vetra. Alebo u detí na kolenách či na lakt'och, keď sa po zemi *šúlali*. Tam nepomáhala iné, len poriadne umyť, dobre vydrhnúť a potom natrieť smotánkou alebo bravčovou masťou, ale neslanou. Keď už vznikli chrasty, to sa kúpalo v repíkovom odvare a potom sa to namastilo.

- *Rezaňjé očí*. Oči sa vymývali kamilkovým odvarom a na noc sa na ne dávali handričky, namočené v kyslom mlieku.

- *Reuma*. Na zmiernenie reumatických bolestí postihnutý pil vývar zo žihľavy. Niektorí sa dávali popichať včelami. Iní liečili reumu ležaním na poriadne teplej peci.

- *Rjétké - behavka*. Keď to kohosi pochytilo, najedol sa sušených oskorúš alebo sušených hrušiek. Tie sa aj varili a pila

sa z nich len tá vodička. Det'om sa varili tiež kamilky alebo sa dával ryžový odvar.

- *Ruža*. Také červené flaky sa vyhadzovali najčastejšie na tvári, ale aj inde, napríklad na nohách. Keďže išlo o infekčnú chorobu, prv než sa postihnutý dostal k lekárovi, prikladali mu na rany *kopitník* (kopytník európsky - *asarum europaeum*).

- *Sňedek* (gastitis auta). Keď niekto *schuci* zjedol mäkký chlieb alebo koláč, dostal bolesti brucha. Ako keby ho kŕče ťahali. Nadalo sa mu dobre ani vydýchnuť a nadýchnuť. Postihnutému sa navaril čaj z *nádešníka* (zádušník brečtanovitý - *glechoma hederacca*).

- *Spannuté čepi*. Postihnutému sa masírovali plecيا a odtiaľ hore, ako keby sa dľaňami dvíhal, až skoro po sluchy, kde končili čeluste.

- *Srap* (svrab - *scabies*). Keď sa upiekol chlieb, nechala sa pec vychladnúť tak, aby v nej človek mohol vydržať. Chorého položili na dosku a šup ho do pece. Len hlava mu trčala. A chytľavý svrab sa stratil.

- *Stavené vetri*. Tu bola ľahká pomoc. Uvarila sa cibuľa, fenikel, kmín. Lyžičkou sa tá vodička dávala postihnutému.

- *Straceňjé šmaku* (anorexia). Keď niekomu nechutilo jesť, dával sa mu piť nesladený čaj z *polinki* (palina - božie drievko - *artemisia abritanum*), z *ruti* (ruta voňavá - *ruta graveolens*) a tiež *zuzanka* (hrdobarka obyčajná - *tenerium chamaedrys*). To sa nesmelo koštovať, len naložiť na ústa, zavrieť oči a piť.

- *Suchí kašel, suchoti* (tuberkulóza). Tu uvedieme spomienku A. R., ako pôrodné baby liečili mladého človeka, ktorého lekári pokladali za nevyliciteľného, lebo mal silnú tuberkulózu. Ich liečebný postup pozostával z podávania odvarov liečivých bylín: *plúcník* (plúcník lekársky - *agrimonia eupatoria*), *psí jazik* (skorocel kopijovitý - *plantago lanceolata*), *podbel* (podbel liečivý - *tussilago farfara*,

praslička (praslička rolná – *equisetum arvense*), *miší chvóst* (myší chvost obyčajný - *achillea millefolium*). Odvar z týchto zelín sa zlieval do pohára a na druhý deň sa zamiešal a podával pacientovi ako nápoj. Asi po polroku *kandidát smrti* chodil, ako keby v živote nebol zakašľal.

- *Ščikútka* (singultus). Neprijemné čkanie prestalo, ak postihnutý zdvihol pravú ruku a zadržal dych. Po niekoľkonásobnom opakovaní sa *ščikútka zabila*. Iný liek: Napiť sa vody, do ktorej sa púšťali žeravé uhličky.

- *Tvrdá stolica*. Niekomu stačilo vypiť *emer*, inému kapustnú alebo iba slanú vodu a keď niekomu ani to nepomáhalo, liali mu do zadku cez gumenú hadicu mydlovú vodu (klystír).

- *Uďerené*. Bolestivé poranenia spôsobené tupým predmetom v mieste, kde kosť nebola chránená svalstvom alebo tukovou vrstvou. Na miesto úderu prikladali sa vínové obklady.

- *Únava*. Keď bol človek veľmi ukonaný, cez žatvy alebo keď sa kosili sená, stačilo sa napiť čaju z *hlísňika* (zemežlč menšia - *centarium minus*).

- *Vižrané*. Keď sa *mazalo, pralo* alebo *líčilo*, boli *vižraté* ruky, vtedy sa prsty natierali smotánkou alebo bravčovou masťou.

- *Záduch*. Na jeseň a keď sa blížila jar, zaľahlo takto chorým na pľúca a nie a nie dýchať. Ako - tak odľahlo, keď sa dávalo teplé na prsia. A piť materinu dúšku - odvar.

- *Zájd'ené za nechti*. Keď niekoho v zime vonku silno oziabalo a prišiel dnu, do tepla, cítil, ako keby mal v prstoch napichané ihly. To prešlo, keď si namočil prsty vo vode. Ale v studenej! Keby dal do teplej, to sa od bolesti nedalo vydržať.

- *Zapálené hrdlo* (zapálené hrdlo - laringitis acuta). Varil sa lipový čaj, osladil sa medom. A poriadne v posteli vypotiť! O pár dní to prešlo.

- *Zapálené prsá* (mastitis). Ak sa rodičke v čase kojenia zapálil prsník, podávali na to miesto obklady, pripravené z uduseného ľanového semena, rozotretého na kašičku. Obklad sa pred priložením ohrial na telesnú teplotu.
- *Zapečené*. Ak malo dieťa teplotu, často ho zapieklo, nemohlo sa vykakať. Keď to mamka zbadala, uvarila a dala mu vypiť čaj z *kamilék* (*rumanček pravý* - *matricaria chamonilla*).
- *Zastavené vetri* (meteorizmus). Postihnutému sa podával čaj z anízu, *kmínu* (*rasce*) a fenikla.
- *Záškrť* (*diphtheria*). Málokto dieťa táto choroba obišla. Ak nebolo účinnej pomoci, viaceré aj zomreli. Za najlepší liek sa pokladal petrolej. Ešte aj sadlo a maslo sa dávalo na prsia.
- *Zeslábnucjé*. Keď bol človek nanič, teraz tomu hovoria nízky tlak, stačilo, keď si vypil trochu vína, v ktorom sa varil kúsok rozmarínu. Keď to postihnutý vypil, bolo po slabosti.
- *Zima*. Keď sa zima vyhodila na pery, to bolo z prechladnutia, postihnutý si natrel ústa smotánkou alebo husím nesoleným tukom. A nechodiť von, na vietor. S tým sa k lekárovi nechodilo.
- *Zlatá žila*. Z mladých *dupcív* zoškriabal sa vrch, potom sa dočista zoškriabala kôra, vyvarilo sa to v hrnku a to sa pilo. Niektorí si v takom odvare máčali, s odpustením, zadok. Iní si zasa naparovali oblasť konečníka senným alebo aj d'atelinovým trusom. Ale nesmel byť veľmi horúci, oparil by si zadok.
- *Zle od žalútky*. Liek sa musel robiť v predstihu. Na Jána (24. júna) natrhali orechy a dali do páleného. To sa pri bolesti žalúdka *potroške* pilo. Žalúdok sa napravil. Keď však ani to nepomohlo, urobil sa odvar zo *zuzanki* (*hrdobarka obyčajná* - *teverium chamaedrys*) a to sa pilo. Vždy nalačno.

- *Zubi*. Aby dievky mali pekné zuby, drhli ich kriedou. Neprijemný zápach od zlých zubov odstraňovali alebo zmierňovali trením zubov aromatickými *zelinkami*, napr. materinou dúškou, rozmarínom. Bolest' zubov zmierňovali alebo odstraňovali naparovaním alebo *okádzaním* nad *vredovú zelinú* (šalvia muškátová - *salvia sclare*), senným trusom, liehovým nápojom.

Ošetrovanie domáceho statku

- *Belmo*. Ošetrovanie pozostávalo z *vicjéraňá* postihnutého oka masťou, pripravenou z nesoleného *salla*, do ktorého sa vmiesila *žuč*. Dávali sa tam ešte ďalšie komponenty: *žútek* z *vajca*, jemne *rostučené roškaté korerňjé* v množstve - len tak medzi prsty a *šafraňoví* kvet. Po dôkladnom premiešaní masť sa prstom vtierala do postihnutého oka.

- *Bradavice*. Výrastky, vyskytujúce sa najčastejšie na strukoch vemena rožného statku. Ošetrovalo sa to natieraním kašičkou, pripravenou takto: z válova, v ktorom kováč kalil kovanú oceľ, zobrali sa na dne usadené *okuje* (nerozpustné kysličníky železa), tieto sa dobre utíkli a takou hustou kašičkou sa bradavice natierali. Po niekoľkonásobnom ošetrovaní výrastky odpadli.

- *Hrče, šúri*. Tvrdé opuchy na šiji alebo predhrudníkovej časti rožného statku, ktorý zapriahali do voza alebo do pluhu, spôsobené otláčením od postroja (jarma). Ošetrovaný statok pevne pripútali povrazom ku kmeňu stromu alebo ku kolu, aby sa znemožnil jeho pohyb. Z týchto dôvodov mu tiež *štrankom* pripútali predné nohy. Na miesto tvrdého opuchu mu priložil liečiteľ predom pripravený *flajster*, pozostávajúci z konopného plátna, na ktoré sa pred použitím naniesla vrstva ohrevom roztavenej *bjéljéj smoli*. Aby sa matéria udržala čo najdlhšie v roztavenom stave, nádobu (*plechoví kastról*) uložili na

ohriaty kameň alebo na oceľový plech. Pri položení *flajstra* nasledovalo prepásanie šije alebo predprsia navlhčenou hrubou látkou. *Hrče* po takomto zákroku zmizli.

- *Ihlica*. Častejšie sa vyskytujúca porucha zažívacieho ústrojenstva rožného statku s veľmi bolestivým priebehom. Zákrok pozostával z dvoch po sebe nasledujúcich úkonov. Najprv sa postihnuté zviera *rajbuvalo*. Potom si liečiteľ niekoľkokrát po sebe dobre poumýval ruky, cez zadok vsunul ruku do priestorov tlstého čreva a vyberal nestrávené sekréty až do úplného vyčistenia. Po ošetrení podávalo sa postihnutému statku len plané krmivo, pozostávajúce zo *sečki* z jačmennej slamy a slabého nápoja po dobu niekoľkých dní.

- *Krivačka*. Vleklá chytľavá choroba rožného statku, ktorá sa prejavovala spolu *ze slintavkú*. Ošetrenia - vid' heslo *slintavka*.

- *Kurďele*. Bolestivý, mäkký, v oneskorenom zákroku hnisavý opuch v dutine tlamy a na jazyku rožného statku následkom podávania krmiva, keď sa ostiny z jačmennej slamy zabodli do jemných miest tlamy. Príznakom tohto postihnutia bolo, že zviera neprijímalo potravu a *bučálo*, malo menšiu doživnosť. Ošetrenie spočívalo vo vytieraní dutiny tlamy *zajačím alebo jazvečím sallom*. Zhluky zabodnutých *oscín* nazývali sa tiež *zážeri*. Aby sa predišlo takýmto ochoreniam, pri rezaní *sečki* zbavovala sa jačmenná slama *oscín* tak, že sa pretriasala.

- *Lišaj*. Ekzémové napadnutie pokožky rožného statku, zapríčinené zanedbaním starostlivosti chovateľa o čistotu. Ošetrenie ako pri hesle *belmo*.

- *Naňebehaňjé*. V prípade, ak krava ostávala jalová, a to i po napriek viackrát opakovanom *vodzení g bikovi*, urobil ošetrovateľ zákrok, spočívajúci v *pusceňi žili*. Miesto a okolie rany sa pred odberom dôkladne vymylo mydlovou vodou, po vysušení nastalo opätovné vymytie roztokom hypermangánu. Narezaním žily odobrala sa *hovátku* krv v objeme asi dvoch

litrov. Po zastavení krvi znovu sa miesto i okolie rany omylo hypermanganovou vodičkou. No existoval ešte aj iný spôsob dosiahnutia brezivosti, a síce, tesne pred spojením s bujakom sa na kravu vyliala studená voda.

- *Potrat*. Uhynutie plodu v tele matky, zvyčajne v siedmom - ôsmom mesiaci brezivosti, zapríčinené úrazom alebo *preťáhnucím*. Plod sa z tela matky vybral násilím ošetrovateľ a dal sa obklad - do vrecúška vsypaný uvarený ovos, ktorý sa v horúcom stave prikladal na zadnú chrbtovú časť a uväzoval sa hrubou látkou, aby dlho udržal teplo a aby sa neposunul. Potom sa podal nápoj - voda, v ktorej sa ovos vyvárať - po ochladení na prijateľnú teplotu.

- *Rúpi, hlísti*. Cudzopasnici v zažívacom trakte dobytká. Ich výskyt u jedinca sa prejavoval pocitom hladu, zníženou dojivosťou a *moknucím srsci* pri ťažných prácach. Ošetrovanie: Do *papule* postihnutého jedinca vliali na primeranú teplotu ochladený odvar - vo vode vyvarené semenníkové bobuľky jelše (*alnus incana*), do ktorého sa po ocedení pridávala *líhová voda*, pripravená zábarom popola, získaného spaľovaním bukového dreva. Iné druhy drevín, najmä orech, dub, agát a ihličnany neboli vhodné. Kúra sa podľa potreby niekoľko dní opakovala.

- *Slintavka*. Nákazlivá a vleklá choroba rožného statku, sprevádzaná *kulhavkú*. Ošetrovanie spočívalo v opakovanom *vicjeraňi papule aj paprčkov* masťou, pripravovanou zo starého *salla*, do ktorého sa vmiesil na prach potlčený *bjéli ledek*. Iný postup: Pred nanosením masti čistili sa paprčky prevareným *salgaistom*, t. j. roztokom kyseliny soľnej, vkladáním zinkového plechu do koncentráту. Pri umývaní dbalo sa na dodržanie postupu, najmä na to, aby sa roztok nenanášal mimo oblasť rohovitej časti chodidla.

- *Ďeleňjé*. V prípadoch ľahkého priebehu krave nikto nepomáhal. Pri *prváskách*, alebo ak boli zistené príznaky

nepriaznivej polohy plodu, prípadne, ak matka bola *úská v kúboch*, kde sa predpokladalo ťažké *ŕeleňjé*, vysilenej matke vliali do *papule* odvar *zrnkovej* kávy. Iný zmiernujúci nápoj pozostával z *ocetkóv* (vody, v ktorej sa *vivárali slíže*, halušky), do ktorej sa pridali na kašičku rozotreté hlavičky cesnaku a cibule.

- *Ud'ereňjé*. Úraz, spôsobený tvrdým predmetom alebo *oškrecím kože*, ošetroval sa takto: miesto úrazu ako aj okolo natieralo sa *brenčákom* (denaturovaným liehom) alebo *viskočkom* (pri výrobe destilátov *pálením* - prvý v kvapalnom stave zachytený extrakt s vysokým obsahom ľahkých aromatických alkoholov). V prípade vážnejšieho poranenia vtieralo sa do rany *jazvečjé sallo*.

- *Zápal*. Najčastejšie sa vyskytujúca choroba rožného statku v dôsledku využívania ako ťažnej sily v dobe nepriaznivých poveternostných podmienok (zima, dážď). Príznaky ochorenia: Naježená srst', nechut' k prijímaniu krmiva, zvýšená teplota povrchu kože. Ošetrovanie prebiehalo v niekoľkých po sebe nasledujúcich postupoch:

1. *Lámaním kože*, t. j. vyraibaním (trením) hrudného koša a brušnej časti vechťom (obyčajne do zvitku zmochlané staré, t. j. použité *provjéslo*), namočeným do vody alebo do špiritusu.
2. Opásaním hrudného koša k tomuto účelu pripraveným *unšlágom* (zošitie dvoch, troch vriec) namočeným do horúcej vody, do ktorej sa vliali 6 - 8 % roztok kyseliny octovej. Obklad sa prekryl niekoľkými suchými vrecami a prepásal vhodnými kusmi hrubej látky. Takéto *pareňjé* sa niekoľkokrát za sebou opakovalo.
3. Pripravil sa odvar z týchto komponentov: *kamilki 2 Dg, senaple 2 Dg, matkovi list 2 dg, manna 2 Dg, cibula - dve - tri stredne veľké, anciján 2 Dg*. Do odvaru po scedení pridali sa *trúnek* a z fľašky vliali sa tento nápoj postihnutému statku do hltanu. V priebehu ošetrovania

nedávalo sa *hovátku* nič žrať. Neskoršie podal sa *pacjéntovi* kúsok domáceho nie *frišného* chleba a postupne sa prechádzalo na normálne kŕmne dávky.

- *Zapuchnucjé vimena*. Často sa vyskytujúci stav po *ořelení*. Príznakom bolo *na omak* bolestivé zdurenie vemena, najmä *ceckón* (strukov) a z bolesti vyvolaná reakcia pri dojení, ktorá sa prejavovala kopaním, ako keby bola krava besná. Ošetrovanie spočívalo v niekoľkokrát opakovanom zábale k tomuto účelu pripraveným *blatom*, ktoré sa nanášalo na postihnutú oblasť, najmä na struky. *Blato* sa pripravovalo takto: Do litra vlažnej vody vsypal sa obsah balíčka *saňitri* (dusičnan draselný, liadok). Roztok sa za stáleho miešania vlieval do ílovej hliny, až vznikla polokašovitá hmota, ktorá sa ručne nanášala na vemeno.

- *Zducjé*. Porucha zažívacieho ústrojenstva rožného statku s náhlým priebehom. V prípade oneskoreného zákroku v krátkom čase nasledovalo uhynutie postihnutého jedinca. Stav bol zapríčinený porušením základných chovných podmienok, spočívajúcich v podávaní kŕmnych produktov. Napríklad podávaním sparenej d'ateliny, pasením na orosenej *mládzi*, prípadne najháklivejšie bolo pasenie na d'ateline, ktorú *ošlahél* mráz. Príznakom postihnutia bolo nadmerné zväčšenie objemu *bachora* - *naducjé*. Ošetrovanie: Ihneď po zistení príznakov podávala sa postihnutému jedincovi suchá *kŕma* vo forme sena, sušenej d'ateliny, prípadne jačmenná slama. Po príchode ošetrovateľa prikročilo sa za asistencie prizvaných osôb z blízkeho okolia k týmto postupným úkonom:

1. *Rajbuvaňjé* - *lámaňjé kože*. Postup uvádzaný v hesle *Zápal*.

2. *Prepichnucjé duťini bachora* v mieste asi na tri prsty *ot kúba* k tomuto účelu zhotoveným nástrojom - *trokárom*. (Nástrojom lievikovitého tvaru, ktorého výstkom bola vedená ihla, ktorou sa úderom urobil vpich za účelom

narušenia kože a podkožnej blany. Vysunutím ihly otvorom *trokára* unikali nahromadené plynné splodiny.)

3. Do *papule* postihnutého jedinca vliat sa roztok - vo vode rozhabarkovaný *záprtek* (vajce z násady, v ktorom nebol zárodok), vyvolávajúci zvracanie. Po tomto ošetrení podávala sa postihnutému planá *kírma* s obmedzením tekutín a až po niekoľkých dňoch pristúpilo sa k normálnym kŕmnym dávkam.

- *Zažraté*. Vážna porucha zdravotného stavu rožného statku zapríčinená *prežretím* nestráviteľného predmetu (sklo, kov), nachádzajúceho sa v kŕmnej zmesi. Príznaky ochorenia: Ak jedinec dlhšiu dobu *lajňí rjétkím*, ak v záprahu hore brehom postonáva a *mokňe*, ak reaguje na úder dlaňou vedenou na chrbtovú kosť hneď za lopatkou silným postonaním. Takto postihnuté zviera nevyužívalo sa na ťažné práce a kŕmne zložky v prevládaní tekutín sa upravovali tak, aby vyvolávali časté *lajňeňjé*, napr.: *cmer*, *srvátka*, *kiša* a pod.

Ošetrovanie koní

v rámci ľudového liečiteľstva nebolo veľmi rozšírené. Dôvodom bola skutočnosť, že vlastníci a chovatelia patrili medzi zámožnejšie vrstvy obyvateľstva a neboli odkázaní na bezplatnú pomoc náturistov. Z týchto dôvodov je súhrn získaných údajov v obmedzenom rozsahu.

- *Belmo*. Ošetrovanie pozostávalo z opakovaného *vicjérašňá* postihnutej bulvy *jazvečím* alebo *ježovím sallom*.

- *Kach*. Choroba sa vyskytovala ojedinele a nemohla byť pre chovateľa dobrou vizitkou, lebo ju zavinila zanedbaná opatera. Ošetrovanie spočívalo v napaľovaní postihnutého jedinca. Do vreca, zhotoveného k tomuto účelu, vsypala sa vyvarená raž a vreco sa upevnilo na hlavu tak, aby kôň vdychoval výpary. Tento spôsob inhalácie sa niekoľkokrát opakoval. Raž sa

mohla vyvárať aj so zelinami: repík, jahodový list, *dzivoká daťelina*, hlístnik, myší chvost, podbeľ.

- *Úderi*. Poranenia končatín tvrdými predmetmi, odreniny kože, otvorené rany - ošetrovali sa vymývaním *brenčákom* (denaturovaným liehom), v ktorom bolo rozpustené jazvečie *sallo*.

Chov oviec

v posledných desaťročiach stále upadal. Zmenšoval sa aj počet skúsených bačov a gazdov - chovateľov. No bačovia sa vyznali v liečení svojich zverencov.

- *Kíchaňjé*. Choroba, zapríčinená nachladnutím pri ustajnení alebo pri pasení za nepriaznivých povetnostných podmienok. Postihnutým jedincom *lál sa do papulki* vývar zo zeliniek: *lulek* (ľalkovec zlomocný - *atropa bella donna*), *maduňica* (kostihoj lekársky - *symphytum officinale*), *šušvorec* (puškvorec - *acorus cela*). Do odvaru sa prilial *bórkoví olej* (jalovec - *juniperus communis*), terpentín a ešte sa pridalo medzi prsty soli. Zároveň vytierali nozdry petrolejom.

- *Motolica* - *živovlásjé*. Ochorenie, spôsobené nepozornosťou pastiera, ak stádo pásol na *jačmenních zvlhliščách* alebo na miestach, kde bola tráva *zamoknutá* alebo *zamólená*. Ošetrovateľ po zistení stavu podal stádu suchú *krmu* (*seno*) a po pripravení *vívaru* takej istej skladby, ako je uvádzané pri hesle *Kíchaňjé*, vlieval za asistencie pomocníka extrakt do útrov postihnutých jedincov. Omeškание zákroku malo za následok uhynutie statku - *ništ len zabečáli, dupli nohú a už bolo po nich. Prežralo jím žuč. A to živovlásjé urobilo také hrčki fplúcách a ot toho sa ovca zadusila.*

- *Naducjé*. Následok popásania stáda na pasienkoch s pomerne bohatým výskytom *slepích makovic* (mak vlčí - *papaver*

rhoeas). Postihnutému statku dával sa *do papule pakličkovi tabák*.

- *Slintavka a krivačka*. Postup obdobný ako u rožného statku. Podľa uváženia baču prikročilo sa aj k orezávaniu *paprčkov*.

- *Tabera*. Stav vyvolaný nepriaznivými podmienkami chovu *pri bjénném chovaňi*. Na základe podvýživy vyskytoval sa u stáda horúčkový stav, v dôsledku čoho *zlézla jím srst'* a tam už nebolo pomoci. Dostala sa im k srdcu voda a *pošli*.

- *Zežutnucjé - žútačka*. Príznaky choroby: Postihnutému statku *nabehla papula a krv sa začala obracat na vodu*. Po zistení príznakov urýchlene sa prikročilo k zákroku, ktorý spočíval v *pusceni krvi na ušách, na krku aj na nohách* a ovca sa namočila do studenej vody. Pri zanedbaní ošetrovania, po čiastočnom niekoľkodňovom oneskorení *už bol ameň*. Uplatňoval sa ešte iný postup: Ovca sa cez rebrá stiahla, ale tak, aby sa nezadusila a *cez mljéčné žili sa puscila krvavá voda, až išla čistá krv a potom sa povolilo*.

Ošetrovanie ošípaných

- *Červjénka*. Najčastejšie sa vyskytujúca choroba, prejavujúca sa najmä v letnom období. Príznakom ochorenia bola nápadná dočervena sfarbená koža v oblasti chrbta s výskytom drobných pľuzgierovitých vyrážok. Ošetrovanie spočívalo v podávaní studených obkladov a *pálu zmjérňujúcich nápojov*, najmä *kíše, srvátky, ocetkóv*.

- *Motolica*. Prascom sa narezávali uši a dával sa im studený obklad.

- *Pála*. Horúčkovitý stav. Postihnutému jedincovi okrem podávania studených obkladov na prsnú oblasť vsunul sa do otvoru, vytvoreného rezným nástrojom v ušnej chrupavke,

horkí koreň (*actaca spilata* L.). Netrvalo dlho a prasat' *pála* prešla.

Počasie a správanie živočíchov

- *Keď sovi húkali v lete* - chystalo sa k dažďu. V zime naopak. Signalizovali príchod mrazov.

- *Nočné dravce* občanom osady Kameničné signalizovali náhle ochladenie, keď sa z polohy *Uhliščá*, kde hniezdili, presunuli do polohy *Kuných járek*, teda severne od usadlostí. Obyvatelia osady Španie mali podobné skúsenosti so sovami. Ak húkali v Košutovej, nasledovalo rýchle oteplenie. Ak sa preniesli do Chobota a Roháčovej, teda severne od usadlostí, nasledovalo ochladenie. Podobné postrehy mali i obyvatelia osady Grúň.

- *Keď poľní holup* v podvečer hrkútal, doniesol dažď. Podobne, keď lastovičky nízko lietali a vrabce, keď sa usilovne *kúpali*, v prašnom prostredí *ošipovali*, prípadne keď sa *vadzili*.

- *Vlhi, keď škrjékali, viškrjékali déšč*. Iný postreh: *Vlha ešče aňi nedospjévá a už má mokrí dzobák*.

- *Hrabavá hidzina* tiež signalizovala zmeny počasia. Sliepky sa pred dažďom *ošipovali* a otierali zobáky o zem, kohúty sa presúvali na vývýšené miesta a v predvečer kikiríkali.

- *Muchi a hlavne ovadi* sa pred dažďom stávali veľmi dotieravé, zvlášť pred búrkou silno štípali, včely boli nespokojné, mravce sa búrili.

- *Pes*, keď prejavoval ochablosť, mačka sa ježila, rožný statok mal pri pasení sklony k *strečkuvaňú*, kozy, keď bez príčiny *bačáli*, to všetko nasvedčovalo, že sa chýli k búrke. Pes pred dažďom rád žerie trávu.

- *Aj pavúci* vedia predpovedať zmeny v počasi. Keď usilovne tkajú svoje pavučiny, v nastávajúcich dňoch sa dá očakávať pekné počasie.

Predvídanie počasia

- *Keď sa silno paril hnoj*, gazda vedel, že bude zmena počasia, dážď.

- *Keď sa dim s komína* alebo z otvoreného ohňa *ciskél k zemi*, bola to predzvesť dažďa, búrky, v zimnom období *k odmaku* a k sneženiu.

- *Huhlaňjé v šporhelte*, najmä v neskorom jesennom období a v zime, signalizovalo výrazné ochladenie. *Piščaňjé v šporhelte* sa vykladalo ako sprievodný znak náhleho oteplenia, *oblevi*, dlhodobej zrážkovej činnosti, v zimnom období k výdatnému sneženiu. Podobné zmeny ohlasovalo aj silnejšie *skučaňjé vody*, keď sa mala variť.

- *Zarosené okná* v príbytku, keď sa v nich objavovali *suzički*, boli predzvesťou výrazného ochladenia.

Ľudová pranostika podľa významných dní a sviatkov

- *Keť sviecilo sunko na Hromňice* (2. februára), bača alebo gazda povedal, že radšej vidí vlka medzi ovcami. To znamená, že sa očakáva nepriaznivý vývoj počasia v priebehu vegetačného obdobia.

- *Keť popuscí ot sunka (oteplí sa) na Hatu* (Agátu - 5. februára), schovávaj *vjetki od lichvi* za latu. To znamená, že sa zima pretiahne a bude treba šetriť krmivom.

- Dážď v deň Štyridsať mučeníkov (10. marec) - bude mokrý rok. Mráz v tento deň - 40 dní budú teploty pod bodom mrazu.
- Dážď na Jozefa (19. marca) - bude suchý celý rok. Vetry v tento deň - po celý rok budú prevládať vetry z tej istej strany ako na Jozefa.
- Keď na Jozefa prší - semenec suší. (Zle budú schádzať konope.)
- Keď prší na Veľký piatok, bude málo hríbov - suchý rok.
- Keď prší na Veľkonočnú nedeľu - bude dážď každú nedeľu až do Ducha.
- Dážď na Svätodušnú nedeľu - Turíce - v tom roku bude *zarazané žito* (málo pšenice). Iný výklad: Dážď na Svätodušnú nedeľu - budú mokré aj ostatné nedele.
- Dážď na Svätodušný pondelok - bude *zarazený jačmeň*. Iný výklad: Dážď na Svätodušný pondelok - *budú pošmochtané šetki pondzelki*.
- Koľko dní krká žaba pred Jurom (24. apríla), toľko dní bude ticho po Jure. (Príde ochladenie.)
- Dážď na Jána (24. jún) mali radi ako koza nôž. (Červavelo ovocie.)
- Poscaní Peter a Pavel (ak pršalo 19. júna) - ujma na koryte = slabá úroda obilia.
- Narodené panenki Márie (8. septembra). Ak je pekne, býva pekná jeseň. Ak prší, bude mokrá celá jeseň.
- Keď na Šechsvatých bolo pekne, jeseň bude často smokliť.
- Na Marcina sunko - bude dlhá zima.
- Podľa počasia od Lucie do Štedrého dňa (od 13. do 24. decembra) vysvetľujú si vývin počasia v jednotlivých mesiacoch budúceho roku.

- Ak v období adventu (približne štyri nedele pred Vianocami) po náhlom ochladení vznikla inovať, v budúcom období sa očakávala bohatá úroda ovocia.
- Aby sa vydarili konope - museli sa siať na Víta (20. marca).
- Aby sa vydarili uhorky - sadili sa na Marka - 25. apríla. (Poznámka zostavovateľa: Podľa knihy Pannggerová - Poppe: Záhradníčime s Lunou - pri dorastajúcom Mesiaci, bezpodmienečne po jarných mrazíkoch, v dňoch plodu.)
- Mak sa vydaril - ak sa sial na Zelený štvrtok.
- Zemiaky sa mali sadiť na znamenie váh. (Podľa uvedenej knihy - pri ubúdajúcom Mesiaci v dňoch plodu - Baran, Lev, Strelec, alebo 3 dni po splne v znamení Rýb, čo býva zriedka.)
- Demeter (26. október) zažíhal sušiarne, teda malo sa začať sušenie ovocia.
- Všetko operené sa nemalo podsýpať, keď nastal *mesáček*. Až keď bol spln.
- Ak sa osy v letnom období vyskytovali vo veľkom množstve, očakávala sa zima s výdatným snežením a silnými mrazmi.
- Ak na lúkach, no aj na oráčinách bolo veľa krtincov a veľké, ukazovalo to na veľkú zimu.
- Ak lastovičky i iné sťahovavé vtáky príliš skoro začali s prípravami na odlet, očakávala sa dlhá a tuhá zima.
- Ak sa vrany rýchle približovali k obydliam a silno krákali, signalizovalo to dlhú a silnú zimu.
- Keď červíky dvíhali kopčky, iné sa nedalo čakať, len dážď.

Povery všeobecného charakteru

Obyčajne sa hovorí a píše hlavne o ľudovej múdrosti. Ja si však myslím, že aj ľudská hlúposť vždy žila, mala na to plné právo. Múdri ľudia vymýšľali rôzne ľudové lieky a spôsoby, ako si uľahčovať a spríjemňovať všetko dianie, všetky životné situácie. Treba si uvedomovať, že niektoré povery mali reálny základ, ak napríklad súviseli s vplyvom Mesiaca, škodlivosťou niektorých rastlín a podobne. Tí menej múdri vymýšľali rôzne povery a čary, takže sebe i druhým väčšinou strpčovali život. Zoznámme sa, teda, aj s takýmito *múdrosťami*.

(Poznámka zostavovateľa knihy.)

- Ak pred chodcom prebehol cez cestu poľný zajac (alebo čierna mačka), bude sa mu celý deň zle vodiť.
- Ak chodcu predíde niekto s prázdny m vedrom, bude sa mu zle dariť.
- Keď vás stretne kominár alebo cigán - budete mať šťastie.
- Ak prvým denným návštevníkom v domácnosti bola osoba mužského rodu, bolo to priaznivé znamenie. Ak prišla najskôr žena, dalo sa čakať nešťastie. Tieto povery sa veľmi silno brali na vedomie zvlášť na Štedrý deň a na Nový rok.
- Samovoľné otvorenie dverí veštilo nečakanú návštevu v domácnosti.
- Keď v *šporheli* (sporáku) veľmi huhlalo, mohli čakať host'a.
- Keď v *šporheli* pišťalo, bola to predzvesť sporov a hádok v rodine.
- Keď niekto ráno hore zadkom vstával z postele, čakali ho nepríjemnosti.
- Rozbitie zrkadla - sedem rokov nešťastia.
- Nález konskej podkovy - predzvesť šťastia. Preto podkovy často viseli na priečelí domu alebo nad dverami.

- Smiech a veselosť v piatok - plač, zrady, klebety v nedeľu.
- Kýchnutie v pondelok v predpoludňajšej dobe - nepríjemnosti v týždni.
- Vpravo uchu piští dopoludnia - dobrá novina. V ľavom popoludní - tiež. No v utorok a v piatok opačne.
- Keď sa niekto na niečo veľmi teší, môže čakať mrzutosti.
- Ak dospelý človek na jar skôr počuje štebot lastovičky, než ju uvidí, ľudia po celý rok na neho hundrú.
- Ak chodca v priebehu cesty sprevádza nadmerné rapotanie straky, celý deň sa mu veľmi dobre nevodí.
- Keď pes *moc* zavýja, niečo zlé sa stane.
- Ak vám sliepka kikiríka, čaká vás škoda.
- Pred odchodom člena domácnosti z obydľia plnili vedrá vodou. Predišlo sa tak nepríjemnostiam.
- Aby si mačka privykla na novú domácnosť, mali sa *domajší* spolu s ňou pozrieť do zrkadla.
- Hospodár, ktorý uložil sane na miesto, kde rástla žihľava, bol potrestaný tým, že sa mu sane pri prvom použití zlomili.
- Pri zapriahaní alebo pri inej robote pri voze nesmela zúčastnená osoba prekročiť oje. Nepozornosť zavinila prekotenie fúry alebo zlámanie kolesa.
- Človek, ktorému sa pošťastilo zachrániť žabu, ktorú chcel prehltnúť had a zobrať si ju so sebou, vyhral akýkoľvek súdny spor.

Povery - poľnohospodárske práce

- Pri prvej sejbe oziminy alebo jariny do prostriedka plachetky uviazali peniaz, aby bola bohatá úroda obilovín. Peniaz sa vybral, až keď bolo všetko posiate.
- Keď v čase sejby na pripravenú pôdu sadlo malé vtáča, čakala sa malá úroda, keď väčšie vtáča, úroda bola lepšia.
- Pri prvej sejbe obilia navarila gazdiná veľké šúl'ané slíže, aby boli bohaté klasy. Posypané (tie slíže) mohli byť orechami, tvarohom, praženou krupicou. Nie však makom, lebo obiloviny by boli znehodnotené *sňetom*.
- *Na ščipavca* (jeden z dvanástich znamení v zvieratníku) sa nemal siať mak alebo vôbec sadiť, pretože zle schádzalo, alebo ak aj mak zišiel, sýkorky ho *vipili*. A keď sa aj pred *čvirikami* *ochránil*, tak *muchavel*.
- Aby sýkorky - alebo iní operenci - *ňepili* mak v období dozrievania, musela gazdiná, keď ho siala, dodržať podmienku - nepovedať ani slovo.
- Aby gazdu, keď kosil obilie, neboleli *kríže*, opásal sa svitkom, oddeleným z prvej *hrst'e*.
- Aby *okljéпки* ražnej slamy neposekali myši, gazda pri robote s ňou nesmel prehovoriť ani slovo.
- Keď sú na nebi *dve sunká*, (slnko a viditeľný obraz mesiaca) nemalo by sa siať. Bola by zlá úroda.

Povery - domáce práce

- Ak sa žena pri praní *na perišči f podolku zmáchrala*, to bolo znamenie, že muž nebude piť, lebo to vypila *futa* (zástera).
- Dážď v čase, keď ženy prali na potoku bielizeň, bol znamením, že vlastní muži ich neľúbia.

- Návštevník, keď vošiel do domu, kde sa tkalo plátno, nemal opomenúť pozornosť, venovanú tkáčke, a to zaužívanou formou: *Ňeúrekom, šakc to dobre id'é* - alebo - *Ňeúrekom, šakc to pekňe ubívá* - s dôrazom na slovo *ňeúrekom*. Zanedbaním tejto pozornosti zapríčinil *urjéknućjé nicí*, to znamenalo, že sa v priebehu tkania *chupili, slučkuvali* alebo trhali.

- Práním prádla na *perišči* po západe slnka zapríčinila žena neúrodu v takom okruhu, v ktorom bolo počuť údery *pjésta na periščo*.

Povery - pestovanie ovocia

- V čase oberania nebolo prípustné, aby na ovocný strom vyšla žena v požehnanom stave. Strom v takom prípade niekoľko rokov nerodil.

- Ak žena v období menštruácie vliezla na ovocný strom, tento v krátkom čase vyschol.

- Prvé plody z novovysadeného ovocného stromu podarovali sa žene v požehnanom stave. Tak sa zabezpečila bohatá úroda v budúcich rokoch.

- Ovocný strom, ktorý neprinášal pestovateľovi očakávanú úrodu, priviedol sa k produkcii takýmto spôsobom: Na Štedrý večer zober sekerku, tri razy obehni okolo toho stromu a pritom hovor: *Bud'eš rodzit, ňebud'eš rodzit, ináč 'a zetňem!* *A pritom zakaždým sekerkou zatneš do dreva.*

Povery – chovateľská oblasť

- Keď sa chcel gazda pochváliť, aké má prasce, návštevník po vzhliadnutí mal trikrát odpľuť. Ak tak neurobil, *mašuri dobre ňežrali*.

- Pri kúpe rožného statku na chov vyžiadal si nový vlastník od pôvodného majiteľa *krajiček chleba*, aby aj *úžitek išel z hovátkom*.

- Ak došiel chovateľ rožného statku k presvedčeniu, že jeho *lichve porobili*, likvidoval účinky takého zásahu tým spôsobom, že statok *okádzal* slamou zo starých *doškóv* (dachov).

- Chovateľ rožného statku na jarmoku svoje *hovátka* dobre predal, keď zobral so sebou zväzok *hrabúťá* (clematis vitalba L.) - tri prúty, každý z iného koreňa. Iný postup: Pred odchodom na jarmok urobil prstom na temeni statku znak kríža.

- Kúpený rožný statok sa uvádzal do maštale tak, že hlava smerovala von. Teda zadnou časťou. Tým sa dosiahla odolnosť voči čarám.

- Po otelení do prvého nápoja pridáva sa strúčok cesnaku - ako zábezpeka proti čarám, prípadne za účelom odolnosti voči chorobám.

- Keď sa na jar vyhánala prvý raz lichva na pašu, dávalo sa pod maštalný prah žeravé uhlie, aby cez to prekročila. To malo zabrániť bosorke, aby nebrala mlieko. Bolo však treba dávať pozor, lebo už sa stalo, že následkom toho zhorela celá chalupa. Treba ešte dodať, že na maštalný prah sa pozdĺž dávala *klaňečnicová* reťaz a do hnoja zapichli kúsok *gbezu* (bazy), aby sa nič *lichve* nestalo, keď prejde pobosorované *dráhi*. Vyhánanej lichve sa ešte na chvost harasom (farebná bavlnená niť) uviazala kôra z *vazového dreva*. (Druh brestu, ktorý mal, vraj, čarovnú moc.) Aj to bolo proti *porobeňú*.

- Gazdovia pred prvou pašou natierali aj šiju rožného statku na mäkko vareným vajcom, aby mal dobytok hladkú srst'.

- Aby vlastník dosiahol u kráv vyššiu dojivosť, pred prvou pašou *okádzal* vemená studeným dymom (z nádoby s tlejúcimi polenami zo spráchnivelej vŕby).
- Rožný statok nesmel pohonič alebo pastier udriet' suchou palicou. Zapríčinil by, že dobytok by *vischél*, že by sa znížila dojivosť.
- Ujmu na dojivosti vlastného rožného statku zapríčinila gazdiná, ak poskytovala mlieko iným domácnostiam formou výpomoci po západe slnka alebo ak ich príbytky oddeľovala voda (potok, potôčik, priekopa).
- Účinné opatrenia proti ujme rožného statku pri výpomoci mliekom iným domácnostiam sa dosiahli takto: Do nádoby, naplnenej mliekom, nakvapkali tri kvapky vody, pridali tri odrobinky chleba a tri zrníčka soli. Až po tomto úkone sa mlieko poskytlo na výpomoc odkázanej domácnosti. (Vďaka odrobinkám to mlieko asi rýchlo skyslo. Poznámka J.J.)
- Opuchnutie vemena dojnice, z ktorej podarované mlieko pochádzalo, zapríčinila príjemkyňa, ak jej nepozornosťou pri preváraní vykypelo.
- Ujmu na dojivosti rožného statku spôsobila aj osoba, ktorá pri návšteve domácnosti počas dojenia stála na prahu maštale.
- Ak gazdiná za účelom obnovenia chovu hydiny kúpila alebo získala výmenou násadu, mala voliť prepravu vajec len *na pešo*. Iným spôsobom prepravy by zapríčinila, že sa vajcia nevydarili a boli samé *záprtki*.

Povery - údržba nehnuteľností

- V prípade opravy alebo výmeny strešnej krytiny *doškóv* (dachov) mal hospodár voliť na *vivazuvaňjé* obdobie, keď išiel *masáček* zo splna dole. Nerešpektovanie tohto časového limitu

malo za následok, že myši vyhrýzali v doškách diery a tade potom zatekalo. (Poznámka zostavovateľa: Dnes sa ukazuje, že to vôbec nebola povera. Mesiac má vplyv na mnoho činností.)

- Keď sa rodina nasťahovala do nového príbytku, zabila sa čierna sliepka. Touto obeťou *vikrúcil sa krk* všetkému čiernemu - zlému - v domácnosti. Pri tej istej príležitosti každý z členov domácnosti zastrčil medzi tlo a hrady zelinku. Ktorá byťka uschla prvá, tej vlastník prvý odíde na druhý svet.

- Čo sa v prvú noc v novom príbytku členovi domácnosti prisní, to sa aj splní.

- Keď sa ľudia nasťahovali do nového príbytku, dávali do každého kúta drobný peniaz - mincu. Tým mali zažehnať akýkoľvek nedostatok v rodine. Pri samotnom sťahovaní musel sa dodržiavať istý postup: najprv rodina, potom prasa. Keď sa tento postup narušil, domajší sa v krátkom čase začali *zle rídzt - žrali sa jak sviže*.

Povery - príprava a konzumovanie stravy

- Po ukončení večere gazdiná schovávala chlieb na miesto, k tomu určené, aby sa nekrájal. *Chlebík už spal a panbičko bi sa hñeval*. Zrejme toto úsporné opatrenie postupom času nadobudlo charakter povery.

- Do cesta, pri *odmládzaň chleba*, strčila gazdiná tri prsty ako symbol prežehnanja a povedala: *Pánbo naspor!* Tým zabezpečila dobré vykysnutie chleba.

- *Ida cestú* nemal sa žuvať chlieb, aby ľudia neohovárali.

- Keď niekto odkladal nôž *hore ostrím*, privolával vojnu, nepokoje.

- Kúskom chleba, opatrovaným vo vrecku, zabezpečoval sa chodec pred pôsobením *zlého*.
- Kto pri jedení použil varechu, bol vystavený posmechu. (Napríklad mládenci dievke za chrbtom vyplazovali jazyk.)
- Príchod žobráka do domácnosti, v ktorej prebiehali práce, spojené s pečením chleba, bol príčinou *zákalu* (vrstvy nevykysnutej *strjétki* v spodnej časti *pecna*).
- Ak gazdiná *za ten svet* nemohla zmútiť maslo v mutovníku, postačila malá zmena - uchopila *topárku* prekriženými rukami.
- Skoré zmútenie masla i dobrá jeho kvalita dosiahli sa tým, že rukoväť *topárki* zhotovila sa zo šípového dreva, ktoré bolo utáťé *jenním rázom* a pri nesení na miesto opracovania nesmelo sa ísť cez vodu (potok, potôčik, priekopa).
- Nevhodným zaujatím miesta pri stole, napr. keď mala dievka nohu stola medzi svojimi nohami, zapríčinila si neskorý vydaj.
- Ak pri jedení ľudia ohovárali neprítomnú osobu, zapríčinili jej neprijemné bolesti jazyka.

Povery - ostatné činnosti a záujmy

- Keď hospodár v poli prvý raz počul kukučku, mal zaštrngat' kovovými peniazmi vo vrecku, aby si zabezpečil dostatok peňazí na celý rok.
- Pri akomkoľvek vinšovaní mali prísť návštevníci zdola (vzhľadom k toku vody), aby navštíveným majetok rástol. Nedodržaním pravidla zapríčinili vinšovníci rodine, že ich majetok išiel *dole vodi*.
- Darovaná alebo kúpená obuv nesmela sa klásť na stôl. Nedodržaním podmienky sa zavinilo predčasné opotrebovanie. (Skoro sa *zedrala*.)

- Vlastník palice z vazového dreva vyhral každý súdny spor a mal ju ako ochranu pred škodlivým pôsobením nadprirodzených bytostí. Musela však byť odrezaná tam, kde nebolo počuť zvony a brechot psa. Aj rukoväť *halapartne*, ktorou boli vyzbrojení noční hlásnici, bola vyhotovená z vazového dreva (druh brestu).
- Prijatie akejkoľvek protihodnoty za požičanie ihly malo za následok zvady v domácnosti alebo neprijemné slovné spory so susedmi.
- Vlastník časti *motúza z obesenca* vyhral každý súdny spor.
- Ak návštevník položil pokrývku z hlavy na stôl, zaviniť hosťovi škodu - *krčice* (krty) mu rozryli úrodu.
- O úspešnom zberateľovi húb hovorili, že ako dieťa *jedel spod seba*.

Povery - obdobie mladosti

- Dievčatá, ak chceli mať peknú plet', mali sa vydrhnúť marcovým snehom.
- Ak chceli byť dievčatá svieže a príťažlivé, mali sa chodiť umývať v studničke, orientovanej *proci sunéčku*. A mali si tam nahlas povedať zariekanku: *Umývam sa ve méno božjé, abich bola zácná jako sunéčko, aj jak táto vodička*.
- Aby ženy boli mužom vzácne, mali sa umývať v čase večerného zvonenia.
- Ak sa v obytných miestnostiach nachádzali pavučiny, z takého domu vychádzali pyšné *dzjévki* alebo ženy.
- Odoberaním *koštrnkóv* pri driapaní peria a ich vysypaním na *krížne cesti*, zabezpečilo si slobodné dievča dostatok záujemcov - *vohladačov*.

- Príčinou chorôb členov domácnosti v priebehu roka bolo úmyselné alebo náhodné poškodenie lastovičieho hniezda.
- V chalupe, kde bola dievka, nemali sa po západe slnka vynášať smeti, lebo tak odháňali frajerov. Preto sa mali zmetať len do kúta na hromádku.
- Zbytok prútenej metly v domácnosti, kde bola dievka na vydaj, nepálili ani nevyhadzovali na hnoj, lebo dievka by sa nevydala.
- Vši v domácnosti - predzvesť nepokojov, vojny.
- Vlas mládenca, o ktorého prejavila dievčina mimoriadny záujem, bol viac ako dostačujúci prostriedok na splnenie utajovanej túžby. Keď si vlas okrútila okolo prsta, dosiahla, že sa frajer aj proti svojej vôli okolo nej vrtel.
- *Pominucjé* (hlučné vypustenie plynov) niektorého z partnerov na vohľadoch bolo znamením, že sa neminú.
- Keď dievčina chcela na seba upútať pozornosť mládencov, nabrala *do futi* (do zástery) mravenisko aj s mravcami a vysypala to doma na dvor. Koľko mravcov lozilo po chalupe, toľko frajerov za ňou chodilo na vohľady.

Povery o zdraví a chorobách

- Kľčovité bolesti zažívacieho ústrojenstva, nazývané *psjé t'ahi*, ktorými boli postihnuté najmä deti, skoro pominuli, ak dieťa položili na zem a nechali ho trikrát preskočiť psom.
- Zbaviť sa vredu bolo možné takto: Postihnutá osoba mala trikrát okružiť miesto hnisavého ložska ihlou a odriekať: *Scel si narôscit jako hrat a ščil bud'eš jako mak*. Potom nasledovalo vpichnutie hrotom ihly do stredu vredu.

- Jedným z účinných opatrení v prípade *urečňá*: Postihnutému sa natreli sluchy slinami, vytvorenými *nalačno*. Iný spôsob: Sluchy natierali *rubom rubáča* (ženskej konopnej košele).
- Bolest'ou jazyka postihnutá osoba zbavila sa nepríjemnosti takto: Trikrát napľula do pahreby sporáka a viackrát opakovala: *Ožuval ťa suka, pes, ožujem ťa téš*.
- Keď niekto počul spev *mutka* skôr ako kukanie kukučky, do roka bude trpieť zažívacími ťažkosťami.
- Hlas kuvika v noci blízko obydlija bol predzvesťou toho, že niekto z rodiny v blízkej dobe zomrie.
- Kto v poli počul prvé hrmenie v roku, mal pobožkať zem, aby nemal bolesti v krížoch po celý rok.
- Kto chcel vylicieť mums, mal trikrát zať ať sekerou do zeme a opakovať: Zo zeme si vyšlo, do zeme pôjdeš!
- Ak dospelý nad malým deckom zhíkol, spôsobil, že bolo *urečené*.
- Za poskytnutie liekov sa nemalo ďakovať, lebo by stratili účinok. Zvyklo sa však povedať: Nebudem ďakovať, aby to bolo *naplat*.
- Podmetenie metlou pri zametaní podlahy bolo pre slobodného osudovým znamením pri voľbe partnerky, pre ženáča nepríjemností v rodine v blízkej dobe.
- Pri pohľade na žabu bolo treba zatvoriť ústa, aby nevypadali zuby, aby neostal dotýčaný človek celý život štrbavý.
- Prvý vypadnutý mliečny zub matka hodila poza hlavu a potom vopchala do myšacej diery. To mala byť zábezpeka proti bolestiam zubov po celý život.

Povery - vydaj, svadba

- Keď chodil pán farár s organistom, kostolníkom a mendíkmi po domácnostiach v novom roku po kolede, vydajachtivá dievka si mala po ich odchode sadnúť tam, kde sedel kňaz. Tak si zabezpečila skorý vydaj.

- Keď čepčili nevestu, dali ju sedieť na mažár, prípadne ju ešte pocapkali piestom na pranie po zadku, aby ľahko rodila. Niektorí ľudia pokladali za nevyhnutné takto pocapkať nevestu, keď prekračovala prah rodinného domu.

- Ak sa svadobný sprievod odoberal na sobáš, volila sa trasa cesty tak, aby sa prechádzalo cez vodný tok (potok, potôčik, priekopa) a to z toho dôvodu, aby všetky nedorozumenia medzi mladými, aj ich predchádzajúce previnenia, teda všetko zlé aby vzala voda.

- V prípade, že v deň sobáša bola na citntoríne otvorená jama, to bolo predzvesťou, že jeden z mladomanželov do roka zomrie. Ak sa takáto predpoveď nesplní, *svatosvaťe* sa takéto manželstvo *skiseli*.

- Ak svadobnému sprievodu cestou na sobáš skríži cestu pohrebný sprievod, mladí dlho spolu nevydržia.

- Mladucha mala pred odchodom na sobáš dávať pozor, aby nič nestratila alebo aby jej z kytice neodpadol kvietok. V opačnom prípade ju čakali nezhody v manželstve.

- V priebehu cirkevného sobášneho obradu mala nevesta stúpiť ženíchovi na chodidlo. A mala potichu trikrát po sebe povedať: *Já sekera a ti peň*. To mala byť záruka, že sa muž dostal *pod papuču*.

- V prípade, že sa pošťastilo neveste pod akoukoľvek zámienkou vylákať od ženícha peniaze, ktoré použila po skončení sobášnych obradov na *hoferu* v kostole, bolo manželovi súdené, že o finančných otázkach v manželstve bude rozhodovať žena.

- Nevesta sa po sobášnych obradoch snažila neprehovoriť prvá ani slova. Ak sa jej to podarilo, dosiahne v manželstve rovnoprávnosť a nemusí sa poddávať a podkladať.
- Ak v deň svadby pršalo, v manželstve nastanú sváry, nezhody.
- Na svadobnej hostine po sobáši usadili mladý pár tak, aby oboch nerozdeľovala hrada alebo rošt. Zanedbanie tejto povery znamenalo, že do roka jeden z manželského páru zomrie.
- Ak sa *široká* v čase svadby nachádzala v požehnanom stave, nemala sa zúčastniť svadobných obradov v kostole. Spôsobila by nezhody v manželstve.
- Mladomanželom sa doporučovala v *zlatej noci* zdržanlivosť. Ak to zanedbali, museli znášať následky - prasce sa im nedarili.
- Mladomanželom mohol neprajník spôsobiť *zlé* tak, keď im pred svadobným obradom pri ceste do kostola pretiahol cez cestu hada.
- Rodičia, ktorí z úsporných dôvodov odbavili naraz svadbu viacerých členov rodiny v jednom dni, spôsobili, že uzavreté manželstvá neboli vydarené.
- Manželstvá, uzavreté v sobotu, boli ako keby sme zavreli do suda psa s mačkou. V krátkom čase sa rozišli.

Povery o tehotenstve, materstve, pôrode

- Ak sa u budúcej rodičky v priebehu tehotenstva vyskytovalo pálenie žáhy, bolo to znamenie, že sa jej narodí dieťa s dlhými vlasmi.

- Ak budúca matka prejavila mimoriadny záujem o niektorý druh jedla, nesmela sa počas jedenia tohto pokrmu chytiť za holé telo, aby dieťa nemalo na takom mieste materské znamienko.
- Tehotná žena s veľkým bruchom nesmela po ukončení prania odnášať z potoka súčasne dve rozdielne veci, napr. prádlo a *periščo*. Vystavovala by sa nebezpečeniu, že porodí dvojíčky.
- Ťarchavá žena nesmela sa v prípade požiaru pozeráť do plameňa, lebo narodené dieťa by malo na tvári *ohėň* (fľak ružovej až červenej farby).
- Viacdetná matka, ak bola znovu v požehnanom stave, mala sa vyvarovať úkonov, spojených s obúvaním starších ratolestí, aby narodenému dieťaťu celý život nesmrdelo z *hubi*.
- Ak sa žene v období ťarchavosti zažiadali čerešne, narodené dieťa malo materinské znamienko v podobe plodu čerešne.
- Budúca matka nesmela sa pri domácej zakáľačke dotýkať krvi prasaťa, lebo by mala bledé dieťa.
- Pri príležitosti prvého kúpeľa novorodiatka vložili s vodou kytku kvetov alebo úlovok z doma pestovaných okrasných rastlín. Týmto dosiahli, že novorodenec, (najmä dievča) mal v obľube kvetinky po celý život.
- Ak rodička priniesla na svet dievča - ženy, prítomné pri pôrode posypali postieľku makom. Koľko makových zrníek sa na lôžku uchytilo, toľko mládencov sa v dospelievajúcvom veku bude okolo dievčiny vrtieť.
- Matka pri prvom povíjaní vkladala novorodiatku do perinky drobnú mincu. Tým zabezpečila, že dieťa bolo po osamostatnení celý život pri peniazoch. Ak *novorodenča* bolo dievča, dával sa do perinky i úlomok z muškátu, aby voňalo a aby bolo v dospelosti mládencom vzácné.

- Rodička mala sa vystríhať zaujatia takej polohy, aby bola obrátená zadkom k novorodiatku, a to odo dňa narodenia až do krstu. Nerešpektovaním podmienky privolávala na dieťa *zlé*.

- Ak má pri pôrode dieťa okolo krku ovinutú pupočnú šnúru, v dospelom veku sa obesí.

- Krstná matka, ak bola v druhom stave, nemala držať malé pri krste. V opačnom prípade sa vystavovala nebezpečenstvu, že dieťa bude chybné.

- Keď sa išlo z kostola z krstu, mali malé niest' medzi koľajami. Vtedy smrť nemala naň právo.

- Do chalupy, kde sa narodilo dievča, keď prišiel ako prvý chlap, museli dávať veľký pozor, lebo keď vyrastie, bude mať dieťa za slobodna.

- Ak dieťa prišlo na svet so zubami, všetko bude vedieť. Ale táto udalosť sa nesmie zverejniť, lebo by múdrosť *prepalla*.

- Keď sa dieťa narodilo s košielkou, bolo nad iné a malo *moc* rozumu.

- V prípade, že sa *ňemlúvňa* strhávalo zo sna, matka nad jeho hlavičkou trikrát otvorila modlitebnú knižku a potom ju rýchlym pohybom *pričapla*. Takto bol nepokoj zažehnaný.

- Ak sa na kojencia, uloženého na stole, pozrel cez okno náhodný chodec, dieťa dostalo *mrcha nemoc*. V takom prípade nepomáhali žiadne lieky, *ani čary*. Aj *bohiňe* odmietali pomoc s odôvodnením, že proti *zlu* nič nezmôžu.

- Pri *opáčkách* - alebo pri inej návšteve - nesmel návštevník pozrieť na novorodené dieťa spoza hlavy, lebo ostalo *škul'ové*.

- Prekročenie alebo preskočenie malého dieťaťa inou osobou malo za následok zastavenie rastu. Taký istý účinok bol zapríčinený tým, že opatrovníčka posadila dieťa na psa.

- Vešanie plienok, keď vial vietor alebo po západe slnka, malo za následok, že dieťa bolo sopľavé.
- Dieťaťu do jedného roka nemalo sa dávať zrkadlo, ani ho stavať pred zrkadlo.
- Opatrovaná pupočná šnúra, na ktorej bol uzol, dala sa po šiestich rokoch dieťaťu na *roschupeňjé*. Ak sa mu podarilo uzol rozviazať, po celý život sa mu plnili všetky predsavzatia.

Povery o smrti

- Mŕtvemu dieťaťu a najmä *nedokrščaťu* dávala sa do rakvičky biela zásterka. Opomenutie malo za následok, že sa dieťa po smrti zjavovalo a dávalo vo svojom okolí, prípadne náhodným chodcom, plačom na známosť, že v nebi nemá do čoho kvietky zberať.
- Ak rakvu s telom postihnutého prenášali cez vodný tok, *mŕtvy ožil*, to znamená, že oťažel.
- V snahe zmierniť bolesti skonávajúceho, príbuzní premiestnili jeho lôžko do takej polohy, aby sa nachádzalo medzi hradami na strope miestnosti.
- Keď sa mačka berie za vystretým zosnulým členom rodiny, ten odišiel *na druhí svet* s nečistým svedomím.
- Známi a vzdialenejší príbuzní zachovávali zvyk pozrieť *ňeboštika*, vystreteho v rakve, otvorenej až do začiatku pohrebných obradov, aby im mŕtvy nechodil na oči. Niektorí ľudia zachovávali taký zvyk, že pred opustením miestnosti, v ktorej bol mŕtvy vystretý, pohľadili jeho obnažené časti tela (ruky, obličaj).
- Mŕtvemu do vreckovky, ktorú mal zasunutú do dlane, vkladali drobnú mincu, aby mal čím zaplatiť prievozníkovi.

- Ak sa účastníci pohrebu po ukončení obradu rozliezli po cintoríne, to bolo znamenie, že v krátkom čase bude nový pohreb.
- Pozostalí museli rešpektovať poveru, že po nebohom členovi rodiny mohli prať jeho veci (odev, posteľné prádlo a iné) až po deviatich dňoch. V opačnom prípade *nebošтик* nemal pokoja, obracal sa v hrobe.
- Dodržiavala sa tiež zásada, že pozostalí sedem dní po pohrebe nemali nič požičovať. V opačnom prípade sa v ich domácnosti alebo na dvore budú zdržiavať *had'é alebo iná hávet'*.
- Zavýjanie psov bolo predzvesťou:
 - ak klonil hlavu k zemi - blízkej smrti v rodine alebo v okolí,
 - ak dvíhal hlavu nahor - požiar v blízkom okolí.

Povery k významným dňom a sviatkom

- Na Nový rok sa mala gazdiná vyvarovať pripraviť jedlo z domácej hydiny, aby z chalupy neuletelo šťastie.
- Ak na Nový rok vyjde *krvavé sunéčko*, v tom roku bude veľa požiarov.
- V období od Nového roka do začiatku fašiangu dodržiavali ženy zákaz šitia ihlou. Nedodržaním tejto zásady si spôsobili ujmu - nosnice mali slabú znášku.
- Cez deň *Hati* (Agata - 5.2.) mala sa dospelá osoba vystríhať vkročenia do lesa a uskutočňovania akýchkoľvek prác v zalesnených oblastiach. Narušením sa vystavovali nepríjemným následkom - v domácnosti sa rozplienili hady.
- V deň *Hati* sa nemala ani zametať podlaha, aby sa na mieste, kde vysypali smeti, nezaliahli hady.

- Z vajca, ktoré zniesla hus na *Maceja* (24.2.), vyliahol sa taký nepodarok, ktorému hovorili *Macejove húsa*. Nič podarené z neho nebolo a gazdiná sa ho chcela čím skôr zbaviť.

- Medzi *pašijami* (od Kvetnej nedele do Veľkého piatku) hospodári dodržiavali podmienku, že na pozemky nevyvážali hnoj.

- Ak žena prala prádlo v potoku na *perišči* (najmä posteľnú bielizeň) v čase *veľkého trňa* (od Kvetnej nedele do Veľkej noci), zničili *krúpi* úrodu v širokom okolí.

- Ak sa na Veľký piatok dospelí členovia domácnosti umývali v obytnej miestnosti, z vody, ktorú rozffkali po zemi, boli blchy.

- Ak gazdiná popolievala izbu vodou, donesenou na Veľký piatok z deviatich brodov ešte pred východom slnka, zabezpečila odolnosť voči všetkému *zlému* v domácnosti.

- Ak sa na Veľký piatok, pred východom slnka, osoba, postihnutá chorobou zažívacieho ústrojenstva, napila vody zo studienok, nazvaných *poverečné vodi*, neuh sa stratil. (Medzi *poverečné vodi* v Bošáckej doline patrili: *Vidránka* v Bošáci, *Malá Belanová* v Zem. Podhradí, *Poláčkéch stuňňa* v Novej Bošáci, *Brezovská dolina*, *Kabelíkéch hučák* a studnička v Podmestečku V Novej Bošáci - Predpolome.) Podobné liečivé účinky sa dostavili, ak sa postihnutý napil vody zo *šťaslivých* prameňov, ktoré nazývali aj *vichonné vodi*.

- Na Veľký piatok - pred východom slnka - vydajachtivé a po kráse túžiace dievky - umývali sa v *poverečných vodách*. Pri naberaní vody odriekali zaužívanú riekanku:

*Vodička čistá, bistrá,
otkal pochádzáš?
Ot Pána Ježiša Krista.
Berem ťa pjécimi prstámi, šestú dlaňú,
abi sa dzívali šecci chlapci za mnú.*

- Na Veľký piatok sa ženy nemali česať hrebeňom, aby ich po celý rok nebolela hlava.

- Zdravie, sviežosť, príťažlivú vôňu, neustály záujem mládencov a skorý vydaj zaistilo si dievča, ak v čase pred východom slnka na Veľký piatok vyumývalo sa v prameni *poverečnej vodi* (napr. vo *Vidranke*). Ako ďalšiu podmienku muselo vyhľadať v blízkej húštine vetvičku *dzjévskeho dreva* a túto si priniesť na obrady do kostola.

- Na Veľký piatok hospodár neoral, nekopal, ani nerobil nič s rozrušením zeminy, lebo bol *otvorení svatí hrop*.

- Ak účastník náboženských obradov na Veľký piatok dokázal akýmkoľvek spôsobom predbiehať iných (rýchly krok, skracovanie cesty z kostola po chodníčkoch a pod.), mal záruku, že bude mať všetko prvý porobené. (Žatva, vykopávky, všetky roboty v poli.)

- Na *križové* dni (pondelok, utorok, streda) v týždni pred *Stúpením* sa nesmelo prať prádlo v potoku, lebo ak bolo vtedy počuť *periščo*, nič sa neurodilo na stromoch.

- Ak pred Jurom (24. apríla) potrel hospodár *lichvu* od hlavy k nohám - chyteným *slepoščúrom* (mlokom) - v tom roku mal tlstý dobytok.

- Ak dievka bude nosiť pri sebe na Jura nájdený štvorlístok d'atelinky, do roka sa vydá.

- Ak sa dievky, čo sa zúčastnili pálenia ohňov v predvečer *Jura*, pri ceste domov pováľajú v oziminách, prispejú k bohatej úrode. A ak pri tej istej príležitosti dievky i mládenci odlomia konárik z hlohu alebo egreša a dajú ho do obloka, chránia chalupu od nešťastia, lebo ono sa o trnie zachytí.

- Kto vyháňa na *Víta* statok na pašu, bude mať ujmu na mlieku.

- Ak dievka nosí pri sebe *pred Jánom* (24. júna) nájdený kvet čakanky, do roka sa vydá.

- Keď dievka počas *Svatojánskej noci* natrhá čakanku - a nie holou rukou - a dá si ju potom v posteli pod hlavu, zjaví sa jej vo sne nastávajúci, za ktorého sa vydá. Ak jej nie je súdené v tom roku sa vydať, dozvie sa aspoň meno toho, čo si ju neskôr zoberie.

- Ak sa dievke do Jána podarí chytiť jaštericu a ostane jej v ruke *ocas* (chvost), do roka sa vydá.

- Opatrný hospodár sa nemá do Jána chváliť rastom zasiateho jačmeňa, ani pochváliť jačmeň iného pestovateľa, aby jačmeň *ñezakrpat'el*.

- Po dni Bartolomeja (24. 8.) hľadá had *zabitá* a keď kohosi uštipol, ten, kto ho *zachloščí*, zoberie za neho hriech.

- Na Ondreja (30. II.) vyzvedali sa nedočkavé dievky na meno budúceho životného partnera, a to tým spôsobom, že po západe slnka potriasali ploty za odriekania veršovanej povedačky:

*Plože, plože, já ťa trasím,
svatí Ondrej, já ťa prosím,
daj mi tejto noci znat,
s kím já buďem pred oltárom stát.*

- Ak prasnica v deň Ondreja vrhla mláďatá, boli nepodarené - *ondrejovské prasce*.

- S veľkým rešpektom sa dodržiavali podmienky povery, že na Luciu nebol pod akoukoľvek zámenkou dovolený vstup do lesa. Prevínilcovi hrozilo nebezpečie úrazu alebo dokonca i smrť v ten deň - alebo v krátkom čase - pri práci v lese. Jeden osadník takéto napomenutie však odbil vtipným spochybnením povery: *Dokal Lucka priklucká, já si bučka okluckám*.

- Kto chcel spoznať osoby, čo sa zaoberali čarami a *porobeňím*, zhotovil si v čase od Lucie do Štedrého dňa stolček. Ak si naň v kostole počas bohoslužieb sadol, zjavili sa mu všetky *bosorki*.

- Ak dievčina zo zvedavosti chcela poznať *ocudzenca* (budúceho manžela), postupovala takto: Na lístočky napísala mená mládencov, ktorí k nej prejavovali náklonnosť. Ich počet nemal presahovať počet dní od Lucie do Štedrého dňa. Náhodným výberom každý deň jeden lístok spálila a na Adama a Evy posledný lístok otvorila. Tam bolo meno jej budúceho životného partnera.

- Na Štedrý deň sa členovia rodiny snažili od iných domácností nič nepožičiavať, lebo im hrozilo, že v nastávajúcom roku im bude stále čosi chýbať a nevymocú sa z dlžoby.

- Gazdiná na Štedrý deň usýpala hydine hrach, aby v budúcom roku zabezpečila bohatú znášku vajec.

- Iná gazdiná v tomto dni sypala potravu hydine do kruhu, vytvoreného z reťaze alebo z *hrabúťá*. Zabezpečila si tak nielen dobrú znášku, ale potom jej sliepky *ňezanášali*.

- Ďalšia gazdiná v predvečer Štedrého dňa poklepala varechou na kurín a súčasne trikrát za sebou opakovala: *Doma gazda, doma sljéпки vajcá ňéscit*. Bola aj trochu iná formula: *Doma gazda, doma sedz, doma sljéпка vajcá ňes!*

- Ak v domácnosti na baču v priebehu Štedrého dňa kýchol mužský člen, v prírastku stáda oviec v budúcom roku budú prevládať samčí jedinci - *baránci*. Ak kýchla ženská, v prírastku budú prevládať *jahňice*.

- V poobedňajších hodinách na Štedrý deň doniesol hospodár do miestnosti, v ktorej sa mala podávať večera, svitok obilnej slamy. Držal ho v rukách a zhromaždeným členom domácnosti predniesol príležitostný vinš:

*Tam, dze rostú palmi,
dze prorok, kráľ Dávid,
skladá svoje žalmy,
hňeskáj, tejto noci,
sa narodzil Ježiško milení.
And'elé mu spjévajú:
Chvála Bohu na ňebi.*

*Preto milí rodičé,
braťé, aj vi sestri
do mesta pospjéchajte
a malému Ježišku sa klaňajte.
To mu buďe premilé,
dá vám svátki šťastlivé.*

Pánbo vám daj šťastlivé a veselé svátki!

Odpoveď prítomných: *Pánbo usliš vespolek!*

- Po vinši hospodár položil slamu na stôl a vsypal do nej po troche zo všetkých v tom roku dopestovaných druhov obilnín a strukovín. V deň Štefana (26. XII.) z tejto slamy ukrútenými *provjésłami* obviazal v *humňe* (na záhumní) alebo v okolí ovocné stromy, čím si v nastávajúcom roku zabezpečil bohatú úrodu. Iný gazda na zabezpečenie úrody umiestnil v rohu miestnosti - hore koncom - ražnú slamu, obitú cepami.

- V predvečernom čase Štedrého dňa podával hospodár rožnému statku oblátky s petržlenovou vňaťou. Takto zabezpečil svoj dobytok proti akejkoľvek ujme.

- Vydajachtivá dievčina dozvedela sa meno vyvoleného takým spôsobom, že v Štedrý večer zo slamenice, kde boli uložené *božjé dari*, zobrala si jabĺčko, ktoré pred spaním uložila *pot podušku* a až do Nového roku opatrovala stále pri sebe a cestou do kostola ho zjedla. Krstné meno osoby, ktorú prvú stretla, bolo totožné s krstným menom nastávajúceho.

- Počas Štedrého večera - po jedle - najstarší člen rodiny prekrojil jablčko na štvrtky. Ak prekrojil aj jadierka, bolo to osudovým znamením, že do roka niektorý člen rodiny zomrie.
- Ku ktorému z členov rodiny sa počas štedrovečernej večere nakloní knôt zapálenej sviečky, do roka zomrie.
- Ostražitosť psa dosiahla sa tak, že na Štedrý deň pohodila sa mu ako potrava buchta, do ktorej bol vsunutý strúčok cesnaku. Iný spôsob, ako skvalitňovať vartovanie psa bol, že z každého štedrovečerného jedla sa do jednej nádoby odložilo za lyžičku a to sa mu dalo *zlopnúť*. (Zjest'.)
- Ak v priebehu štedrovečernej večere gazdiná neodchádzala od stola, pričiniť sa o to, že v nasledujúcom roku jej dobre sliepky *kvókali*.
- Osoba so sklonom k neprajnosti a závidosti škodila iným domácnostiam vo svoj prospech tak, že na Štedrý večer - ešte pred večerou - zobrala stolček, sadla si naň pod komínom a tri razy po sebe musela opakovať: *Susedovi kotkodák a mňa vajco*.
- *Postruhovník* – posúch, osobitne pripravovaný v Štedrý večer, podával sa *lichve* ako prostriedok na zachovanie dobrého stavu, doživosti a tiež ako ochrana proti čarom a *porobeňú*. Príprava posúcha: Do zbytkov cesta, pripraveného na vianočné koláčky, pridali sa usušené šípky, okvetie liesky a *rôzdrobi* (odkladané zbytky komponentov z novomestských drogérii). Po rozmiesení vo forme báľeša vsadil sa posúch do vyhriatej pece ako posledný z koláčov.
- Dievka, ak si zo zvedavosti na Štedrý deň privlastnila prvý koláč, vytiahnutý z pece a po zotmení vyšla s ním na krížne cesty, z ktorej strany počula brechot psa alebo streľbu z *mažára*, z tej strany bude pochádzať jej vyvolený.

- Ktorý príslušník rodiny, keď na Štedrý deň rozlúpil orech, našiel narušené jadro, očakávali ho v nastávajúcom roku choroby.
- Ak je na Štedrý večer tmavá noc, budú v nastávajúcom roku plné stodoly, ak je mesačná, budú prázdne.
- Gazdiná, ktorá chcela zveľadiť svoje husi, natierala im medom zadky, aby ich *húser pojímal*.
- Kto si *na Božjé narodeňjé* (25. decembra) vložil drobné mince do nádoby, v ktorej sa umýval, zabezpečil si dostatok finančných prostriedkov v rodine v priebehu nastávajúceho roka.
- Ktorá dievka sa chcela *silú mocú* do roka vydat', musela na *Božjé narodeňjé* do východu slnka vymazať na peci *čeluste*.
- Aby bola dievka vzácna, musela splniť takúto podmienku: Na *Božjé narodeňjé* musela sa umyť vo vode z toľkých brodov, z koľkých stihla do východu slnka nabrat'. Po umytí so zbytkom vody musela poffkať všetky kúty v chalupe. Musela to všetko však stihnúť do východu slnka, ináč to nebolo nič platné.
- Ak na *Božjé narodeňjé* pršalo, v nastávajúcom roku zomrelo viac ľudí starých. Ak pršalo *na Štefána* (26. decembra), zomrie viac mladých. A ak pršalo *na mlád'atká* (28. decembra), v budúcom roku budú mrieť malé deti.
- Na *Božjé narodeňjé* sa umývali členovia rodiny vonku, lebo v obytných miestnostiach sa nemala liať voda.
- Ktorá žena *na mlád'atká* šila, tej po celý rok napuchali prsty. Iná povera predpokladala, že v takom prípade budú mrieť malé deti.

Povery, súvisiace so živelnými pohromami

- Zamedzenie alebo zmiernenie živeľnej pohromy, a tým i vzniknutej škody, dosiahlo sa tým, že v čase búrky hospodár vopchal do maštalného hnoja *na križ* ohreblu a lopatu.
- Na ochranu pred škodami počas búrky zapaľovali v domácnostiach hromničné sviečky, vysvätené na Kvetnú nedeľu, prípadne spaľovali *barátká* (bahniatka). Iné povery prikazovali na takú ochranu spaľovať v domácnostiach vetvičky lipy, použité na výzdobu príbytku cez svätodušné sviatky, alebo vetvičky duba, ktorými sa vyzdobovalo vo sviatok *Trojice* (prvá nedeľa po svätodušných sviatkoch).
- Keď sa na oblohe objavila polárna žiara alebo kométa, to bolo predzvesťou nedostatku, hladu alebo vojny.

Ešte za *hrst'* spomienok

Jak sa privolávali frajéré

„Mala som asi pätnásť rokov, teda akurát také najsprostejšie obdobie. Pred veľkým sviatkom som polievala cestu a dvor, ako to bolo vtedy zvykom. A keď som začala zametať, prišla za mnou *susedéč Kača, o hoňne staršia ode mňa*. Už sa dievčila. A či by som jej nešla zobrat' hen zo zvonice trochu masti. Čo som ja, sprostá, vedela akej masti a prečo? Tak som sa dala nahovoriť. Zvonica bola na pár krokov od nás. Ona ma vyviedla hore, kde zvonár ťahával zvony, keď zvonieval. Zopla pred seba ruky a keďže som bola ľahšia, kázala mi postaviť sa na tie ruky, aby som dočiahla na *čepi*, čo sa zvony otáčajú a aby som tam nabrala čiernej masti. Poslúchla som a masti som naškriabala a naniesla na list z lopúcha. A išli sme preč. Keď sme prišli k nim, jej mamka

zobrali tú masť a natreli ňou topánky, v ktorých mala Kača ísť na zábavu, na ktorú zavolala aj mňa. Dozvedela som sa, že keď sa topánky alebo čižmy natrú takou masťou, tak ako sa vrtia tie zvony, tak sa mládenci budú vrtieť okolo dievčiny, ktorá si takúto obuv obula. Ako sa jej na zábave darilo, neviem, lebo mňa ako mladú odtiaľ vyhnali. Čo oni vedeli, že už aj za mnou potajme mládenci dolipajú? Ale hentej Kači asi tá kolomaž veľmi nepomohla, lebo až do smrti ostala nevydatá.“

(Z rozprávania Kataríny Lobíkovej, rodenej Slimákovej.)

„Stará K. rozprávala, že dievčina, ak sa o ňu nezaujímajú mládenci, keď je chytrá, môže všetko zvrtnúť *jenna-dve*. Má si natrhať *pipíliu* a takú *friškú* dať na horúci sporák. Jedna to, vraj, urobila a odvtedy každý deň, keď sa chodilo na vohľady, prišlo k nej 15-16 pytačov, že ich ani od dverí nestačila odháňať. Ja som tak zo zvedavosti chcela vedieť, čo je to za zelinu a kde rastie. Tetka K. sľúbila, že nám ju ukáže. Keď ma cesta viedla okolo jej domu, vždy som na ňu naliehal, aby som sa to dozvedel. Ale ona vždy mala niečo súrne, že nemohla *otskočiť*. Raz mala dole hus z vajec, inokedy *odmládzala*, skrátka, nikdy to nevyšlo. Aj tak odišla na druhý svet, čo nám to neukázala. Nuž, takto je to s tou *pipíliou*, ktorú si asi vymyslela.“

(Zo spomienok Karola Minárčica.)

„Istá slúžka od susedov raz prišla za mnou, keď som mala tak 24 - 25 rokov. Ja som sa tak neskôr vydávala, to už k nám mládenci dlho chodili. Táto slúžka by bola úžasne rada, aby mala aspoň jedného, čo by bol za ňou vážne chodil. Keď prišla, videla som na nej, že sa akosi čudne ošíva, až konečne z nej vyliezlo, či, vraj, neviem tu niekde nablízku o nejakom mravenisku. Ja rozmýšľam... a potom mi napadlo, že také väčšie mravenisko je poniže dolnej školy. Ona naliehala, aby som jej ho hneď išla ukázať. Keď sme tam prišli a ona zbadala

to mravenisko, hneď k nemu kľakla, rozťahla *futu* (zásteru) a koľko sa jej zmestilo, toľko nahrabala. A výskokom poza humnú bežala do ich dvora. Ja som *ledvaj* stačila po nej utekať, letela ani víchor. Keď prišla naprostred dvora, tam všetko vysypala a dlho sa oprašovala, lebo za ten čas sa po nej mravce rozliezli, že nebolo miesta, kde by sa nebola *ošívala*. Prečo to robila? Ona takto chcela *pričaruvat* mládencov. Ako sa tie mravce rozliezali po celom dvore, tak aby sa aj tí vohľadači zbíhali u nej zo všetkých strán. To mi prezradila až potom, neskôr. Asi tak o dva - tri týždne bola pekná nedeľa. Sedeli sme pred domom jej gazdov a debatovali sme. Gazdiná si ťažkala, že nevie si to vysvetliť, ale tohto leta sa im tak rozmohli mravce v chalupe, že kde sa len pozrie, všade lezú. Včera ešte aj pri dojení jedného na stehne zabila, keď po nej liezol, že to v iných rokoch nebývalo. Ja som si uvedomila, že to doniesla tá ich slúžka a až ma dusilo od zadržovaného smiechu, že som musela odbehnuť, a tak som sa rehlila, že mi slzy padali. Keď som sa na lavičku vrátila, ani som nešuchla, že poznám príčinu. A čo ja viem, či naozaj tie mravce mali na tom zásluhu, že za slúžkou chodievali odvtedy jak na *hoferu* mládenci až hen z horných dedín? Ale gazdiná sa o príčine záplavy mravcov nikdy nedozvedela.“

(Z rozprávania Kataríny Lobíkovej, rodenej Slimákovej.)

„Eva z babičkinej rodiny sa veľmi mladá vydávala - len čo dovŕšila šestnásť rok. V bohatších rodinách nehľadeli na to, že sa vydáva decko, ktoré sa ešte včera hralo *s panénkami* (bábikami). V tom čase platila povera, podľa ktorej nevesta bude mať toľko detí, koľko *chupóv* stihne počas sobáša uviazať na zástere. Eva, keďže ešte nemala skúsenosti, radila sa so staršou kamarátkou. Tá jej povedala, že koľko uzlov, toľko rokov nebudú ešte deti. Hoci sobáš nebol veľmi dlhý, stihla ich Eva uviazať jedenásť. Ale kamarátkina rada bola zlomyseľná. Fungovala opačne. Ešte skôr ako do roka sa Eve stihlo narodiť prvé dieťa. A každý rok ďalšie. Podarilo sa jej

priviesť ich na svet jedenásť. Presne toľko, ako bolo *chupón* na svadobnej zástere. Evu tá kamarátkina rada tak nahnevala, že do konca života s ňou neprehorila viac ani slovo.“

(Zo spomienok Jarmily Minárikovej, rodenej Václavovej.)

Ľudový výklad významu snov

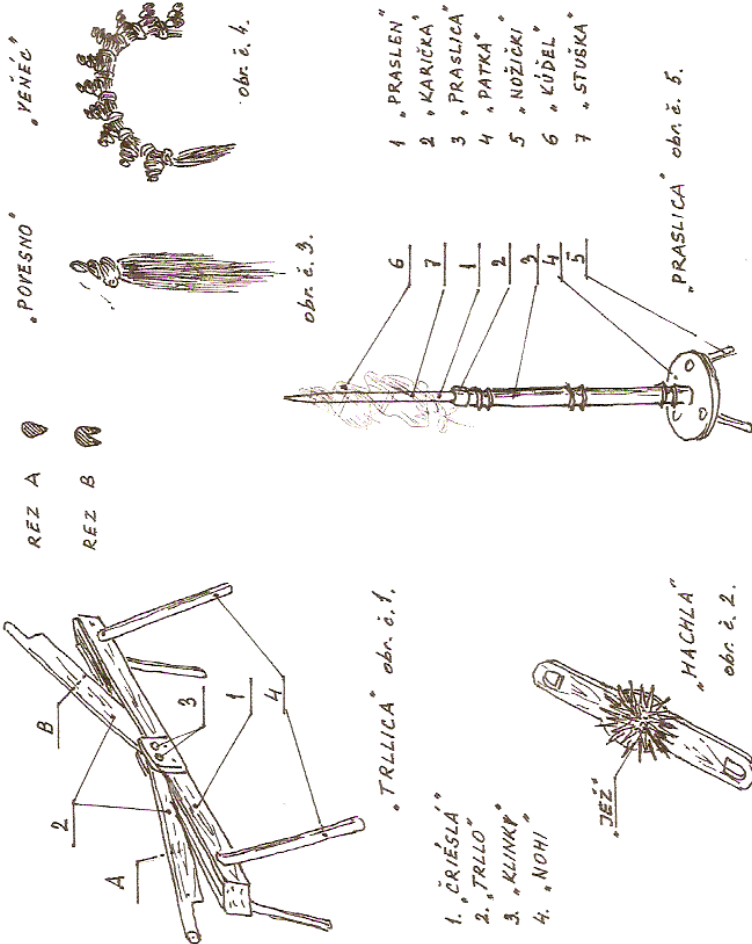
- Biela hus - Predzvesť smrti v rodine alebo v blízkom okolí.
- Biely kôň - taktiež predzvesť smrti.
- Cesto kysnuté - aj to je predzvesť smrti.
- Cestovanie, viezť sa na voze alebo vlakom - v krátkom čase príde list alebo bude počuť novinu.
- Cigánov keď vidí vo sne alebo keď sa s nimi rozpráva - nasleduje radosť, radostná udalosť.
- Červený kohút - oheň. Keď ho ale počuť kikirikať - bude horieť na tých miestach, na ktorých ho počuť.
- Čierne šaty - ak ich má vo sne na sebe, to je dobrá zvesť.
- Čerešne - to je zrada, hriech.
- Čerešne, černice - keď ich vidí alebo keď sa nimi kŕmi, to je smútok.
- Dym bez ohňa - hriech, zrada.
- Duchna (perina) - ťažkosti v dome.
- Farára vidieť alebo sa s ním zhovárať - príde do cesty zlý človek.
- Fúzáč alebo veľmi zarastený človek - blízke veselie, svadba.
- Hada vidieť alebo chytiť - to je hnev. Istotne sa s niekým povadíš.

- H.... (človečinec) - vidieť, alebo sa *dovalíš jak lesa* - to sú peniaze. Ak to smrdí, máš výdavky, ak nie, peniaze dostaneš.
- Hnoj - vidieť alebo kydať - choroba, ťažkosti.
- Hrby - na zemi v kuchyni - smrť v dome.
- Hríby - starosti.
- Hrušky - v krátkom čase sa zozimí.
- Hus pečená - (stačí ju vidieť) - dobré znamenie.
- Ísť do veľkého brehu - ťažkosti v dome, v rodine.
- Jablčka - príde zima, schladí sa.
- Jesť mäso - čaká ťa škoda, zbytočné výdavky.
- Kočku (mačku) keď vidí, aj keď ju pohľadza - to súfalošní ľudia.
- Koryto - hotová smrť v chalupe.
- Kozu vidieť - smrť v dome alebo blízko.
- Kúpať sa v kalnej vode alebo sa v nej aspoň brodiť - prídu choroby.
- Ľudí vidieť v rúchu - to sa pôjde v krátkom čase na svadbu.
- Moc (veľa) ľudí *pokope* - pohreb.
- Mŕtveho vidieť - alebo takého, čo umrel a je ako živý - bude pršať alebo v zime snežiť.
- Muzikantov vidieť hrať - alebo stačí len počuť muziku - dozvieš sa zlú novinu.
- Oblečenú ako nevestu vidieť, to je smrť.
- O peniazoch keď sa sníva - príde choroba.
- Orechy ráňať alebo aj škeriť - to sú klebety, aj o tebe.
- Osy vidieť lietať - duševná choroba.

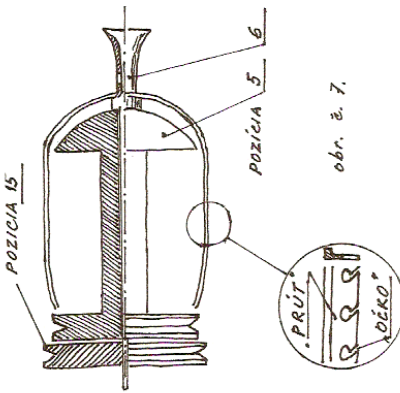
- O spovedi keď sa sníva - v domácnosti budú zvady.
- O vajciach - klebety.
- Perie - vidieť alebo driapať - v dome bude svadba.
- Plameň - oheň bez dymu - radosť, šťastie.
- Po blate chodiť - choroba.
- Ryby chytať alebo vidieť - svadba v rodine. Keď sa to sníva slobodnej, chytro ju treba vydať, lebo čoskoro bude o prespánku viac.
- Roj múch - oheň.
- Roj včiel - oheň v blízkosti. Ale aj - Rýchlo treba chystať kolísku, bude prírastok v rodine.
- Siahovice dreva - vidieť alebo drevo štiepať - smrť v dome.
- Slivky - smútok, plač, smrť v blízkosti.
- Slama - omlátená - to je choroba. Ale môže to byť aj zima.
- Svine (ošípané) keď vidíš, stretneš sa so zlými ľuďmi.
- Tráva, zeleň - ide chlad, zima.
- Uhorky - nevera.
- Vojakov keď vidíš - malo by pršať.
- Veselie (svadba) - ak vidíš - klebety. Ak si aj pozvaný - klebety o tebe.
- Vlas na nose, na brade - dostaneš list.
- Zemiaková vňať - príde zima.
- Zrno, ale aj zrelé obilie - peniaze.

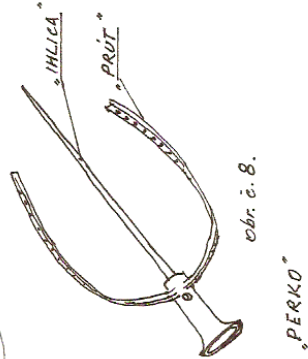
Príloha č.1

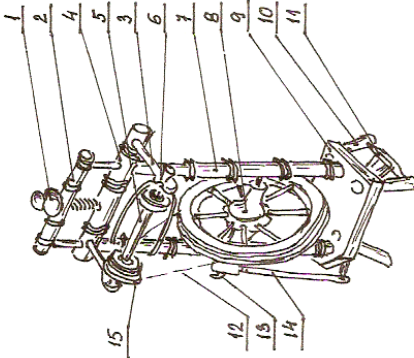
Priloha č.2

obr. č. 7.

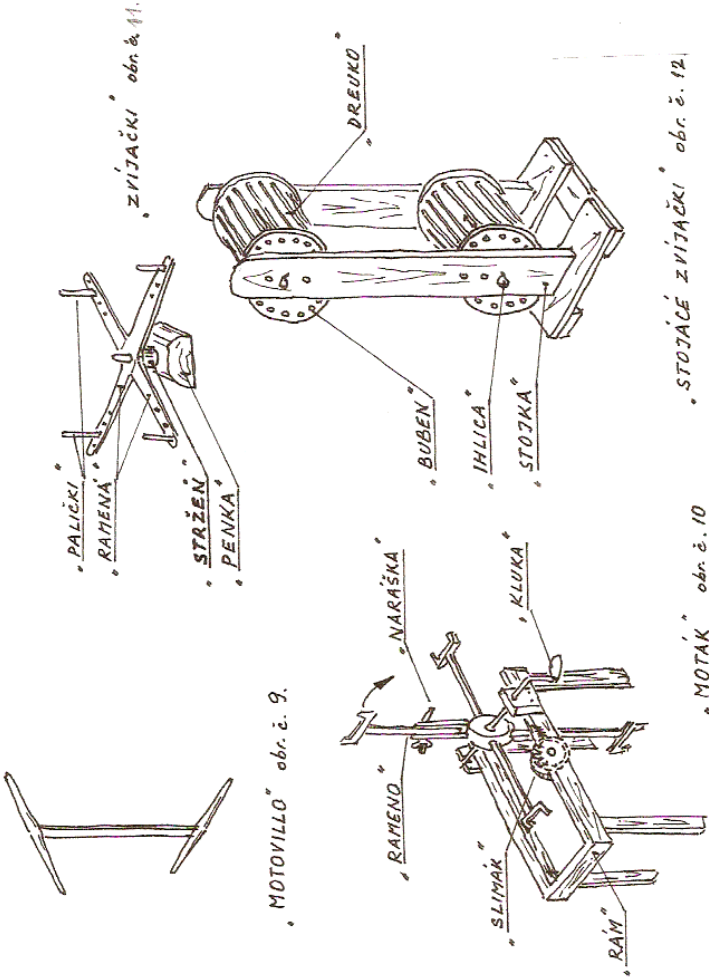
obr. č. 8.

obr. č. 6.

- 1 „PANENKA“
- 2 „DZETKO“
- 3 „RAMENKO“
- 4
- 5 „CIÉVKA“
- 6 „PERKO“
- 7 „STŮPIK“
- 8 „KOLEČKO“
- 9 „DEŠČICA“
- 10 „NOŽIČKA“
- 11 „PDMOŽA“
- 12 „STRUNA“
- 13 „FAJKA“
- 14 „TANKO“
- 15 „PRASLEN“

Príloha č.3

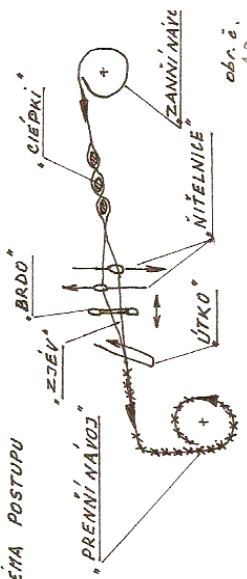

Príloha č.4

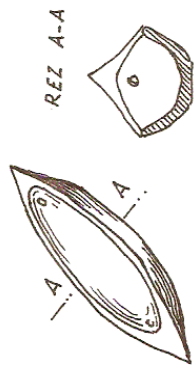
POKRAČOVANIE

- 28 " ČEP "
- 29 " RÚČKA "
- 30 " PRENNÍ OZUBEČ "
- 31-32 " KLÍNEK "

SCHÉMA POSTUPU

obr. č. 18

" ČÚNEK " obr. č. 19

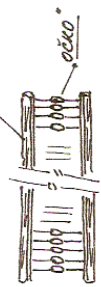
" CIEPKA " obr. č. 20

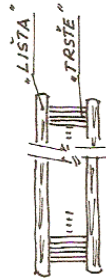
" PERKO " obr. č. 21

" CIEPKI " obr. č. 22

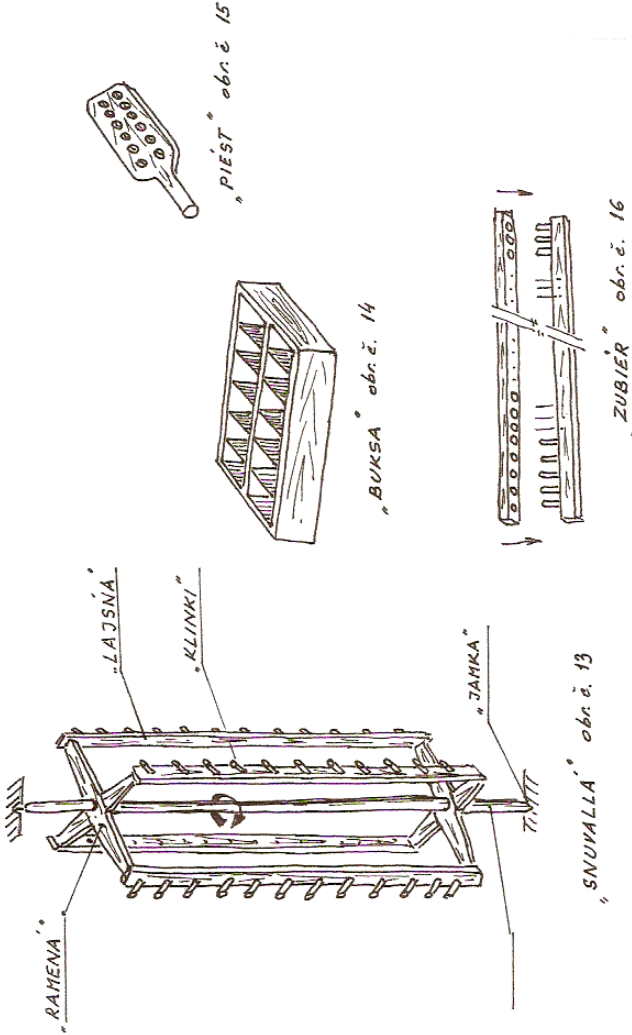

" NÍTELNICE " obr. č. 23.

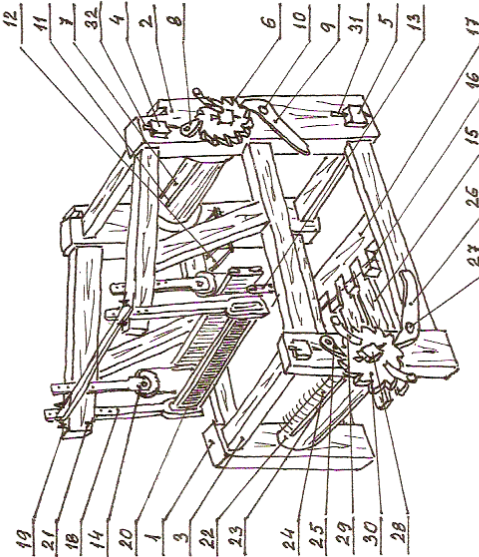
" BRDO " obr. č. 24

Príloha č.5

Priloha č.6

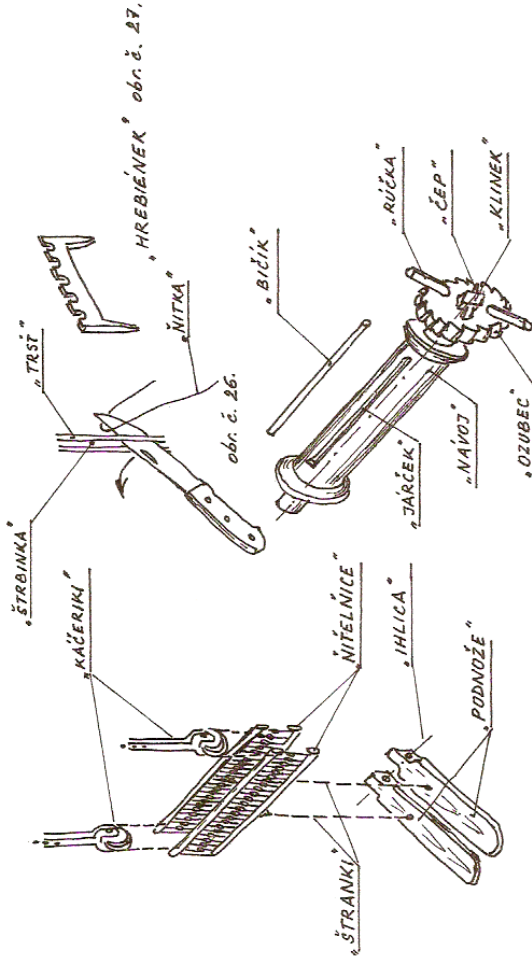
- 6 „OZUBEC“
- 7 „ZANNÍ NÁVOJ“
- 8 „ZAPATKA“
- 9 „ROHATKA“
- 10 „BOLCEŇ“
- 11 „BIČÍK“
- 12 „CIEPKY“
- 13 „NÍTELNICE“
- 14 „KAČERÍKI“
- 15 „PODNOŽE“
- 16 „IHLICA“
- 17 „STRENNÁ ZBOJKA“
- 18 „BILLO“
- 19 „HREBIENEK“
- 20 „BRDO“
- 21
- 22 „PREVNÍ NÁVOJ“
- 23 „PRŮVÍK (SIEČKA)“
- 24 „PLAŤENNICA“
- 25 „ZAPATKA“
- 26 „ROHATKA (ZANNÍ)“
- 27 „BOLCEŇ“

* KROSNÁ " obr. č. 17.

- LEGENDA :
- 1 „PREVNÍ STUPIK“
 - 2 „ZANNÍ STUPIK“
 - 3 „PREVNÁ ZBOJKA“
 - 4 „ZANNÁ Z. VŘEHNÁ“
 - 5 „ZANNÁ Z. SPONNÁ“

Príloha č.7

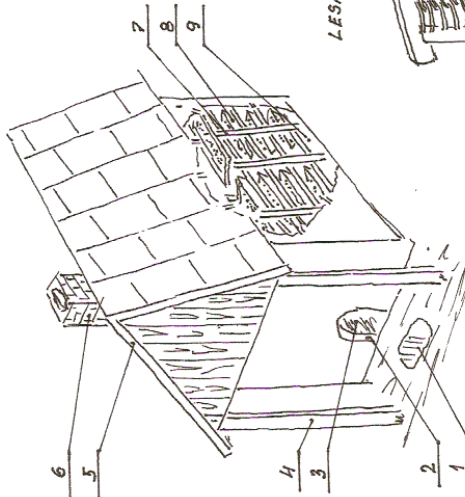
MAČERIK
 ŠTRANKY
 NITELNICE
 IHLICA
 PODNOŽE
 ŠTRBINKA
 TRST
 HREBIÁNEK
 NITKA
 obr. č. 26.
 BIČÍK
 RÚČKA
 ČEP
 KLINEX
 NÁVOJ
 OZUBEC
 JARČEK
 obr. č. 28.
 NITELNICE
 NÁČRT OVLÁDANIA NITELNICE
 obr. č. 25.
 ZAMNÝ NÁVOJ
 obr. č. 28.

Príloha č.8

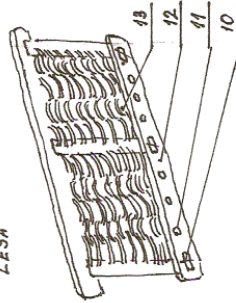
LEGENDA :

- 1 „PEKELEC“
- 2 „ČELUSTE“
- 3 „PEC“
- 4 „PODPERA“
- 5 „STREŠNÁ KONŠTRUKCIA“
- 6 „DYHOVOD“
- 7 „RAMY“
- 8 „LESI“
- 9 „ŠIŠA“
- 10 „PRIEKU“
- 11 „PRUŽE“
- 12 „LIŠŤ“
- 13 „VÍPLET“

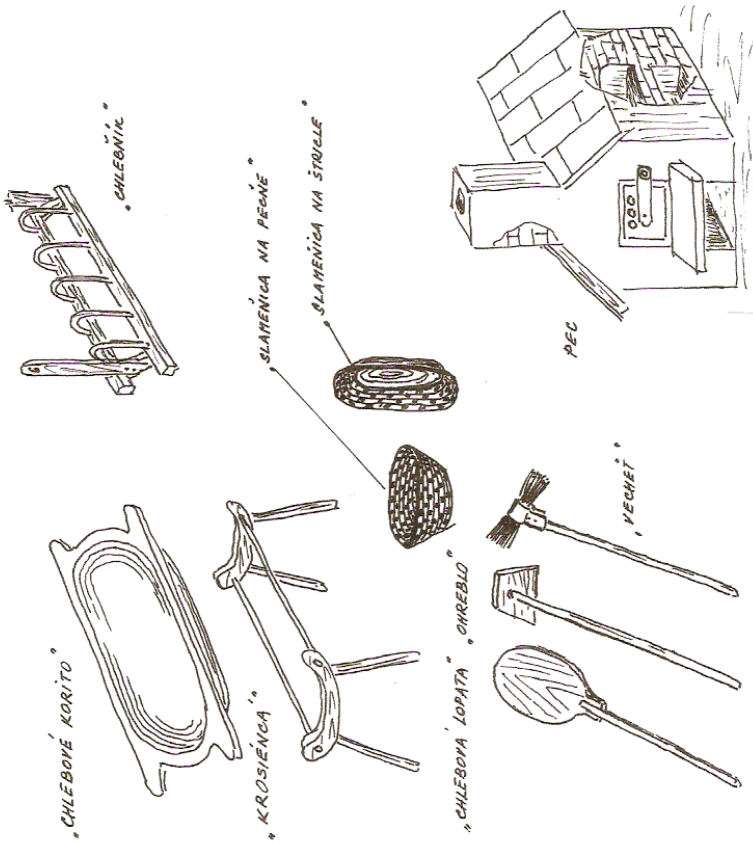
„SUSIERNIA“

LESA

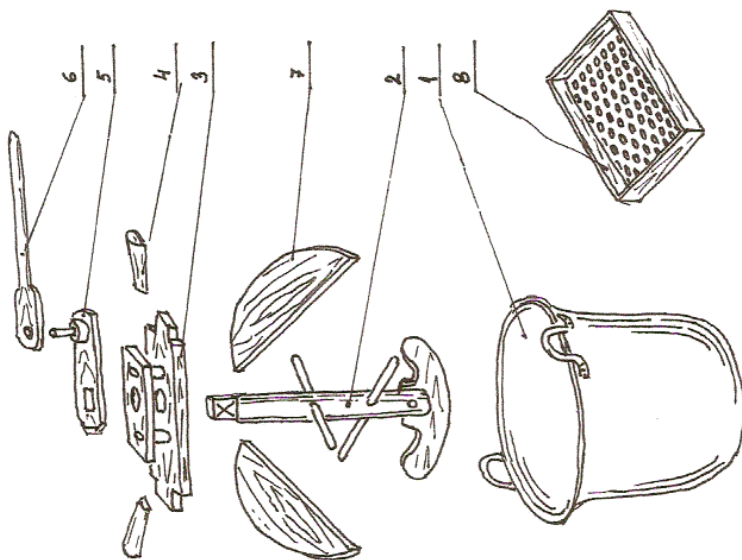
Príloha č.9

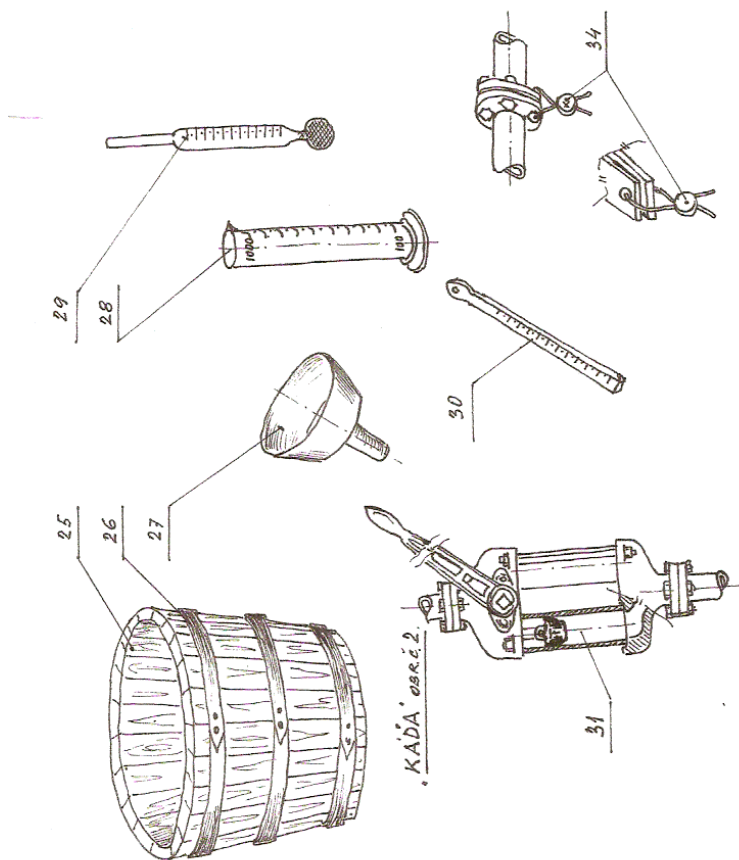
Príloha č.10

LEGENDA :

- 1 KOTOL
- 2 MEŠÁK
- 3 STOLÉEK
- 4 KLINĚK
- 5 KLONKA
- 6 RÚČKA
- 7 DEŠŤIČKA
- 8 CEDZILLO

Príloha č.12

Príloha č.13

LEGENDA :

PALEŇNICA * obr. č. 1.

1. KOTĚL
2. PRCHŇÁK
3. MATKA
4. MEŠÁK
5. TRIBI
6. ŤSKA
7. LÁGER
8. KLUKA
9. OTPAD
10. KOHÚT
11. ZBERKA
12. PRIEZOBŇÍK
13. FLAŇČŇA
- 14.
15. HAD
16. CHLADÍČ
17. FINANČ
18. PŇITALLO

31. PUNPA
(ČERPALLO)
32. ROŠT
33. PĚC
34. BLOMBA

KADĀ * obr. č. 2

25. DUSÍKA
26. OBRUČ

PRÍSLUŠĚNSTVO :

27. TRACHTÁR
28. ODMĚRNÝ PÁLĚC
29. LIĚHOMĚR
30. MĚRÍDLŇ

Príloha č.14

Hodí najdôležitejšie a z hľadiska prínosu najmä v oblasti práce najmä pri
nosti ženského rodu bolo možno považovať prácu spojenú s pestovaním a spracovaním
konopi. Táto činnosť s určitými časovými prestávkami využívali aj dôležitejšími a neved.
Kľúčovými prírastkami, bolo považované v rozpätí veľkého kalendárneho roka. V prípade vy-
násť sa sa zaznamenávajú okrem opisov technológií, takého postupu i miestne nariadené ten-
miny spojené s viazanou činnosťou.

• Semená sa vysejajú v marci apríli. príprave v zohľadnení výšky, prae-
nosky na líta (den pripravujú na 20. marca), do typy, a konope väčšie (pravé)
pôdy. (První výmera osení od 181 - 0,06 ha v zohľadnení požiadaviek na prepelka-
dový potrebu výškového produktu - konopného plátna.) Ten druhovú prácu dosahá
sa optimálna hustota osení. Ak sa semenec rozbehl, na hrebe, konope sa viac
t.j. narastá do nadviernej výšky, čo sa odstraňuje v polovici kľúčovej výšky, až sa roz-
hodí na ríčku, klasoval sa bydlí vývin konopy na úkor požadovanej jemnosti
plátna. V období vegetácie prerádzalo sa podľa potreby upletie, odstránenie buriny
(vôd, pepeče, prázdilka a i.) určitým nástrojom, štrkáciom.

V období zretých prae (v 8-20 júla) rúče sa vytrhali stonky postkonopí
konopi (samice), hrste sa ukládali na zem do neprerušovaného radu prerýchraním
(t.j. do vráskov) a po čiastočnom vyschnutí zväčovali sa prerýchraním vyho-
reznými z niekoľkých stoniek sterepších konopi do vráskov. Za úlohou dokona-
lejšieho preschnutia sa viazaničky starali vo vertikálnej polohe do stojáci. Po
niekoľko dňom sa sňali viazaničky v počte 8-10 kusov zväčovali do väčších ed-

Pod'akovanie

**tým, ktorí svojimi spomienkami, pripomienkami a radami
k záznamom, uvedeným v knižke, pripeli:**

Adámať Ján, Bošáca - Zabudišová; Adámaťová Katarína, rod. Kusendová, Bošáca; Adámaťová Katarína, rod. Peráčková, Bošáca - Zabudišová; Adámek Jozef, N. Bošáca - Predpoloma; Adámková Katarína, rod. Kročilová, N. Bošáca - Predpoloma; Adamovic Ján, N. Bošáca; Bieliková Irena, rod. Vidová, N. Bošáca - Predpoloma; Čačík Štefan, Haluzice; Černá Anna, rod. Kulíková, Bošáca; Dzuráková Emília, rod. Kravárčiková, Bošáca; Dzuráková Mária, rod. Rýdza, Z. Podhradie; Fraňo Ľudovít, N. Bošáca; Fraňo Pavol, N. Bošáca - Mravcové; Fraňová Anna, rod. Ochodnická, N. Bošáca; Fraňová Mária, rod. Ochodnická, Bošáca; Gažová Katarína, rod. Kosová, N. Bošáca; Helíková Mária, rod. Petrechová, Bošáca; Jakubeová Katarína, rod. Beňovičová, Bošáca; Janegová Anna, rod. Kopuncová, N. Bošáca; Janegová Anna, rod. Tinková, Bošáca; Jarošová Anna, rod. Jarošová, N. Bošáca; Ježková Emília, rod. Konečná, Bošáca; Juráček Ján, Bošáca; Juráčková Anna, rod. Štrbová, Bošáca; Jurika Jozef, Z. Podhradie; Jurovic Ján, Haluzice; Kačic Pavol Bošáca - Zabudišová; Kaššovic Štefan, Bošáca; Katrincová Katarína, rod. Kucharovicová, Bošáca; Kolínek Ján, N. Bošáca; Košnárová Anna, rod. Ochodnická, N. Bošáca; Kozicová Anna, rod. Kusendová, Bošáca; Krajčovicová Alžbeta, rod. Kaššovicová, N. Bošáca; Kravarčík Ján, Bošáca; Kubová Anna, rod. Haruštiaková, Bošáca - Zabudišová; Kusenda Ján, Z. Podhradie; Kusenda Štefan, Z. Podhradie; Kusendová Anna, rod. Rydzá, N. Bošáca - Predpoloma; Kusendová Emília, rod. Kršáková Z. Podhradie; Kusendová, N. Bošáca - Predpoloma; Ležáková Paulína, rod. Kosecová, Z. Podhradie; Lobík Ján, N. Bošáca; Lobíková Katarína, rod. Slimáčková,

Bošáca; Lužová Paulína, rod. Adámat'ová, Bošáca - Zabudišová; Mago Ján, Bošáca; Magová Mária, rod. Tinková, Bošáca; Marták Adam, N. Bošáca; Martiš Ján, N. Bošáca; Matejík Ján, N. Bošáca; Mažár Ján, N. Bošáca - Brezovská dolina; Mičkovic Ján, Bošáca; Mičkovicová Anna, rod. Kulichová, Bošáca; Mičkovicová Paulína, rod. Kucharovicová, Bošáca; Micháliková Anastázia, rod. Janigová, N. Bošáca - Predpoloma; Miklánková Alžbeta, rod. Kusendová, N. Bošáca; Mikulcová Anna, rod. Kraváriková, Z. Podhradie; Minárčicová, rod. Benková; Mináriková Jarmila, rod. Václavová, Mitana Pavol, N. Bošáca - Kameničné; Mitanová Katarína, rod. Ochodnická, N. Bošáca - Kameničné; Ochodnická Mária, rod. Beňovičová, Bošáca; Ochodnický Adam, Bošáca; Pastorek Adam, N. Bošáca; Peráčková Emília, rod. Bahníková, N. Bošáca - Predbošáčka; Petrechová Anna, rod. Matejíková, N. Bošáca - - Predpoloma; Repčíková Alžbeta, rod. Dzuráková, Bošáca; Repčíková Emília, rod. Martišová, N. Bošáca - Predbošáčka; Rýdzi Adam, Z. Podhradie; Straková Emília, rod. Janegová, N. Bošáca - Predpoloma; Tinka Ján, Bošáca; Uko Ján, N. Bošáca; Uková Emília, rod. Kukučová, N. Bošáca; Unčík Ján, Bošáca; Vidová Eva, rod. Mitánková, N. Bošáca - Predpoloma; Zámečník Adam, Z. Podhradie; Zámečník Ján, Tr. Bohuslavice; Zámečník Martin, Z. Podhradie; Zámečník Štefan, Z. Podhradie; Zámečníková Alžbeta, rod. Kulíková, Z. Podhradie; Zámečníková Anna, rod. Kulíková, Bošáca; Zámečníková Katarína, rod. Kusendová, Z. Podhradie; Zámečníková Mária, rod. Kusendová, Z. Podhradie; Žákovcová Emília, rod. Kukučová, N. Bošáca - Brezovská dolina; Žuchová Mária, rod. Minárčicová, Z. Podhradie.

O b s a h

Str.

3	Predhovor
4	Ako sa sialo alebo sadilo
6	Robenie plátna
16	Pestovanie ovocia
19	Sušenie ovocia
21	Pečenie chleba
24	Varenie lekváru
26	V bošáckej pálenici
29	Tak sa pracovalo, tak sa žilo
32	Ľudová liečba
47	Ošetrovanie domáceho statku
52	Ošetrovanie koní
53	Chov oviec
54	Ošetrovanie ošípaných
55	Počasia a správanie živočíchov
56	Predvídanie počasia
56	Ľudová pranostika podľa významných dní a sviatkov
58	Povery všeobecného charakteru
60	Povery - poľnohospodárske práce
61	Povery - domáce práce
62	Povery - pestovanie ovocia
62	Povery - chovateľská oblasť
64	Povery - údržba nehnuteľností
65	Povery - príprava a konzumovanie stravy
66	Povery - ostatné činnosti a záujmy
67	Povery - obdobie mladosti

68	Povery o zdraví a chorobách
69	Povery - vydaj, svadba
71	Povery o tehotenstve, materstve a pôrode
73	Povery o smrti
75	Povery k významným dňom a sviatkom
83	Povery, súvisiace so živelnými pohromami
83	Ešte za hrst' spomienok
86	Ľudový výklad významu snov
89	Prílohy
103	Pod'akovanie
105	Obsah

Peter Dzurák:

Petrov koktail

(Národopisný náhrdelník 2)

Vydalo:

Vydavateľstvo KARUJ, 913 07 Bošáca 255
ako svoju 6. publikáciu

Zostavil a upravil: Ján Jurák

Technická redaktorka: Ing. Jarmila Olašová

Obálka: Ing. Jarmila Olašová

Tlač:

Vydanie: prvé

2008

ISBN 978 - 80 - 969612 - 5 - 2

EAN 9788096961252